

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Rüya Kılıç

İntiharın Tarihi

*Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyette
İstemli Ölüm Halleri*

KitapYAYINEVİ

İNTİHARIN TARİHİ: GEÇ OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYETTE İSTEMLİ ÖLÜM HALLERİ / RÜYA KILIÇ

© 2018, RÜYA KILIÇ
© 2018, KİTAP YAYINEVİ LTD. (TÜRKÇE YAYIN HAKLARI)
TANITIM İÇİN YAPILACAK KISA ALINTILAR DIŞINDA HİÇBİR YÖNTEMLE ÇOĞALTILAMAZ
BU KİTABI PDF FORMATINDA İNTERNETTE KAMUYA AÇMAK SUÇ TEŞKİL EDER
EMEÇE SAYGI, KORSANA HAYIR

DÜZELTİ
FEVZİ GÖLOĞLU

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

KAPAK TASARIMI
DİLEK ÇETİNKAYA

KAPAK RESMİ
NİŞÂPURI ALBÜMÜ ADLI ESERDEN
EFŞANCİ MEHMED'E ATFEDİLEN KAÇIT OYMA BAHAR BAHÇESİ

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.
KÂÇITHANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KÂÇITHANE-İSTANBUL
SERTİFİKA NO: 12055
T: (0212) 294 10 00 F: (0212) 294 90 80
E: INFO@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
TEMMUZ 2018, İSTANBUL

978-605-105-184-0

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
KÂÇIT HANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1-A
34408 KÂÇITHANE İSTANBUL
SERTİFİKA NO: 1107-34-009175
T: (0212) 294 65 55 F: (0212) 294 65 56
e: kitap@kitapyayinevi.com
w: www.kitapyayinevi.com

İntiharın Tarihi

*Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyette
İstemli Ölüm Halleri*

RÜYA KILIÇ

KitapYAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Giriş 7

1- KAYITLARA GEÇME VE SORUMLU BULMA 12

2- KURGUDAN GERÇEĞE GERÇEKTEN KURGUYA 36

3- İNTİHAR VAKALARININ 'HİKÂYESİ:' MÜNTEHİRİN MAHREMİYETİNİN SINIRLARI 48

4- TOPLUMSAL BİR HASTALIK OLARAK İNTİHAR: AHLAKİ VE TIBBİ BAKIŞ 67

5- GENÇ KIZ VE KADIN İNTİHARLARI: İNTİHAR VE CİNSİYET 89

6- BİR İNTİHARIN HİKÂYESİ: YUSUF İZZEDDİN EFENDİ 96

SON SÖZ 118

KAYNAKÇA 119

DİZİN 123

GİRİŞ

İntihar psikiyatri, sosyoloji, felsefe, psikoloji, edebiyat ve ilahiyatın önemli meselelerinden biridir. İntiharı anlama ve açıklama çabası çok sayıda çalışmanın konusu olmuştur öyle ki mevcut literatürün genişliği ve derinliği karşısında etkilenmemek mümkün değil. Bugün, daha ziyade bireysel ve toplumsal kaynaklı verilerin bir araya getirildiği istatistiksel bir çalışma düzeneği çerçevesinde ele alınan intiharın sebepleri, yöntemleri ve önlenmesi üzerine oldukça fazla veriye sahibiz. Örneğin kalıtım, ağır ruhsal hastalıklar, dürtüsel veya saldırgan mizaçlar gibi insanı intihara sürükleyebilecek hassasiyetlerle ölümcül bir etkileşime giren duygusal başarısızlıklar, karmaşalar, ekonomik veya mesleki yaşamdaki aksaklıklar, kanunla karşı karşıya gelmeler, ölümcül ya da kuvvetten düşüren hastalıklar, çok utanç verici ya da öyle algılanan durumlar, alkol ve madde kullanımı gibi bazı olaylar ve koşullar olduğunu biliyoruz. İntihara en hassas yaş grupları, intihar edenlerin toplumsal statüleri, en yüksek risk grupları, kullanılan yöntemler, tercih edilen yer, zaman ve mevsime dair bilgilerimiz de mevcut. Fakat insanların yine de *neden* intihar ettiğinden o kadar emin değiliz, insanların psikolojik durumlarını, karmaşık güdülerini ve küçük biyolojik farklılıklarını tespit etmek çok zor; bunların intihar edenlerin yaşamlarındaki varlıklarını ve oynadıkları rolü saptamak bambaşka bir zorluk.¹

İntiharın tarihini konu alan bu çalışmada ise öncelikle onun şimdiye kadar modern Türk tarihinde üzerinde durulmayan bir yönünü, Osmanlı son dönemi ve erken cumhuriyette kendine zarar vermenin kişisel, siyasal ve toplumsal anlamını sorgulamak istiyorum. Bu, aynı zamanda, toplumun kınamadan acımaya varan ama her halükârda savaşılmaması gereken bir musibet olarak gördüğü intiharı gerçek ve kurgu dünyasında mümkün olduğu ölçüde *müntehirin* (intihar edenin) sesiyle birlikte duyma çabası olarak görülebilir. Fakat böyle bir konu, belki de insan hayatının en özel anı hakkında konuşmayı gerektirdiğinden hiç de kolay değildir.² Ne

1 Kay Redfield Jamison, *Erken Çöken Karanlık İntiharı Anlamak*, Çev. Emine Bademci, İstanbul: Ayınntı, 2004, s. 32-33. Söz konusu eser temelde intihar psikolojisiyle ilgili olmasına rağmen burada intihar tıbbi ve toplumsal bir problem olarak da kapsamlı bir biçimde ele alınmaktadır.

2 Bu sebeple olsa gerek Türk tarihçiliğinde intihara dair çok fazla çalışmaya rastlanmıyor. Zafar Toprak ("Cumhuriyette Genç Kız ve Kadın İntiharları," *Toplumsal Tarih*, 2001, Mart, Sayı 87, 25-29) ve Vefa

kadar çok istatistiksel veriye dayandırılıp çekici bir teorik çerçeveye birlikte sunulursa sunulsun her intihar kendine özgüdür. Bu sebeple öncelikle kişilerin hikâyelerine yoğunlaşacağım. Böyle bir yaklaşım sayısal verileri küçümsediğim değil, bu metni yoğunlukla bireylere ait hikâyeler üzerine kurmayı tercih ettiğim anlamına geliyor. Söz konusu tercihin arka arkaya sıralanan örnekleri küçümseyen ve genelleme eksikliğini dile getiren sert eleştirileri beraberinde getirebileceğinin farkındayım. Ancak amacım intihara ilişkin olarak sosyal bilimlerin her bir farklı alanından gelen soruları cevaplamak değil. Ümitsizlik ve kederin dünyasını intihara ait algı, kanaat ve tecrübelerle birlikte bazen doğrudan ama çoğunlukla dolaylı şekilde elde edilebilen verileri kullanarak tarihin konusu yapmak.

Aslında bu çalışmayla müntehirin öznel ve içsel dünyasına girme, onları anlama ve anlatma iddiasında bulunmam okur için çok cazip olurdu. Tarih çalışmalarında başkalarını anlama isteği, insanların düşünce ve duygularını çözümleme arayışının etkisi düşünüldüğünde eseri tarihçiler için de daha ilgiye değer kılabılırdı. Fakat itiraf etmeliyim ki, kişisel yaşamlar ve hikâyelere dayanma isteğimde bir değişiklik olmasa da bunların belgelerde bir an görünüp kaybolan örneklerle dayanacağı gerçeği başlangıçtaki anlama ve çözümleme hedefimin sınırlarını çok daha mütevazı sınırlara çekmemi gerektirdi. Metinde bazen sıkıcı ve gereksiz bulunabilecek detaylar içeren ve yorumsuz bırakılan örnekleri bugünün dinleyicisine insanların kendileri hakkında anlattıklarıyla, bir görüşler çokluğunu ifade eden dolaylı anlatıları bir arada vererek farklılığı göstermenin bir yolu olarak kullanmak istedim. İntihar tarihin konusu olarak ele alındığında esas mesele, verilerin boşluklarını yazarın kendi duygu ve duyarlıklarına dayanarak tamamlamasının çekiciliğiyle, aşırı-yorumun metni bilimsel sınırların uzağına atma tehlikesi arasında yaşanacak ikilemdi. Bir taraftan tıbbın tanımlarına sıkışmak veya ahlaki yargıların tuzaklarına düşmek diğer taraftan müntehirle empati kurma çabası içinde ona acımak ve başkalarının acımasını

Erginbaş'ın ("Lizol, Bıçak ve Tentürdiyot. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İntiharlar," *Tarih ve Toplum*, 2003, Haziran, Sayı 234, 13-20) Cumhuriyet dönemine odaklanan çalışmalarının dışında, Nurullah Şenol'un yüksek lisans tez çalışmasını ne yazık ki kullanıma kapalı olduğu için görmek mümkün olmadı. Bununla birlikte aynı yazarın, "Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı Toplumunda İntihar," (*Toplumsal Tarih*, 2003, Şubat, Sayı 110, 52-55) adlı yazısı az sayıda belgenin özeti ve bunlara dayanarak yapılan genellemeler mahiyetindedir.

sağlayarak değersizleştirmek. Zira acımanın bir bakıma sorumluluktan kaçmanın bir yolu olduğunu düşünüyorum. Kısa bir süremizi alan acıma anlamaya çalışmanın zahmeti karşısında sorumluluğumuzu yerine getirmenin manevi huzurunu vermede çok daha cazip bir yol. Acımaya konu olan husus bizimle diğeri arasında bizi bu saygın duygunun sahibi olarak yüceltirken diğerrinin aczini pekiştirmekte. Aynı zamanda acze yapılan vurgu acıyı tek ve sınırlı bir alanda sıradanlaştırmakta.

MODERN TÜRK İNTİHAR TARİHİ İNCELEMELERİ İÇİN KAYNAKLAR

İntiharı seçen biri açısından bakıldığında ölüm tek çözüm yoludur. Geride kalanlar için ise tekrar tekrar müntehire ve kendilerine doğru geriye dönük kurgulanmaya çalışılan pişmanlıklarla dolu bir andır. Hatırlanmak dahi istenmeyen o andan bugüne çok az şey kalır. Nadiren bir not ya da günce kaydı, bölüm pörçük hatıralar, adli kayıtlara geçen ifade parçaları ve dedikodu. Henüz çok genç ve birkaç ay öncesine kadar hayat dolu bir kızın ya da başarılı bir eğitim kariyerine sahip mühendis, iflas etmiş bir tüccarın ölümünden anlam çıkarmak bize düşüyor. İpuçlarının verdiği heyecan çoğu zaman insanın karmaşıklığı karşısında hayal kırıklığına dönüşebilmekte. Yine de müntehirin mahrem anları, acıları ve bunlarla başa çıkmaktaki çaresizliğinin peşine düşen bir tarihçi için her türlü veri önem taşıyor.

Dolayısıyla burada öncelikle kaynaklar, bunların içerikleri, nasıl ve ne ölçüde yararlanılabileceği üzerinde durmak yararlı olacak. Osmanlı dönemi söz konusu olduğunda ilk akla gelen arşiv malzemeleridir. Doğal ölümden farklı olarak bir cinayet gibi görülen intihar için esasen adli ve emniyet arşiv evrakına bakılabilir. Bu kayıtları Osmanlı dünyasında 19. yüzyıldan itibaren elde edebiliyoruz. İşte zaman sınırının bu yüzyılda başlatılması böyle bir gerekçeye dayanıyor. 1930'ların Cumhuriyet Türkiye'sine kadar taşınmasının sebebi ise, öncelikle 1927 ve 1930'daki intihar salgını söylemini bu süreçte değerlendirebilme imkânı tanınmasıdır. Dönem aynı zamanda çok hızlı değişimlere sahne olmuştur. Bu sebeple intiharın toplumsal, kültürel ve ekonomik sorunları açıklamada kullanıldığı göz önüne alındığında her iki dönemi de içermesi kendi içinde anlamlıdır. Ayrıca bu uzun süreç Osmanlı'da din ve sosyal dayanışmanın gücüne bağlı olarak inti-

harın Cumhuriyet Türkiye'sine göre daha az olduğu şeklinde tekrarlanan söylemi yeniden düşünmeyi de mümkün kılacak uzunluktadır.

Belgelerde müntehire dair çoğu detay kaybolrsa da iktidar ilişkileri ve bu ilişkiler içinde yer alanların karşılaştıkları insani hususlarda benzersiz veriler bulunabilir. Hatta "intihar notları"na bile rastlanabilir. Belki de en büyük sorun müntehirin kaynaklara geçmeye hiç istekli olmamasıdır. Bugün olduğu gibi geçmişte de müntehirler intiharın insanın özel hayatını ve işini tehlikeye sokabilecek bir skandal sayılabildiğinin farkındadırlar. Çünkü diğerlerinin gözündeki saygınlığı olan hastalıktan farklı olarak intihar iradi bir edim daha doğrusu irade zayıflığı, zorluklar karşısında zayıfların ilan-ı mağlubiyetidir. Kaldı ki zihnin sırlarını her zaman korumak isteyen insanın yasak sınırı geçtiğinde daha da sessizleşmesi beklenebilir. Dolayısıyla "mün-tehirin suskunluğu" göz önüne alındığında tarihçi için intihar notlarının çok kıymetli olduğu açıktır. Ancak bu notların hayatını sona erdirmeye karar veren, tam ve derinden hissetme, yoğun veya özgün bir biçimde kendini aksettirme, dünyayı siyah-beyaz harici görme yetenekleri zedelenmiş kişiler tarafından yazıldıkları hatırlanmalı. Yolun sonuna gelmiş bir ruhun karanlık iç işleyişini söze dökmek zordur. Hele depresif durumda, kafası karışık, umutsuz ve zihni artık açıklığını yitirmekte olan birinin belagat göstermesi pek mümkün değildir. Uzun süren ruhsal ıstırapla beraber sinir, heyecan ve umutsuzluk intihar notlarının ortak noktalarıdır.³

Bir diğer kaynak grubu, intihar haberleriyle intihar hakkındaki yazıların yer aldığı süreli yayınlardır. Burada İstanbul'un sokak ve intihar haberlerine duyarlı bir gazete olduğu düşünülen *Son Saat* seçilerek, gazetenin 1925-1928 yılları arasındaki nüshaları tarandı. Gazetede intihar öyküleri çoğu zaman birinci sayfada büyük harflerle ve çarpıcı başlıklarla okur kitlesinin merakını uyandıracak şekilde düzenlenmiştir. Bu, olayın seyrinde, hikâyesinde genel bir ahlak anlayışının sınırlarının dışına taşınan sıfatların yakıştırıldığı gerçek kişilerin sahnede figüran olarak kullanıldığı ve rollerin paylaştırılarak yeniden var edilen bir stereotipleştirme aslında: Çaresiz baba, ahlaksız kadın, asabi genç kız, ne yaptığını bilmeyen deli. Kimi zaman bu anlatılara müntehirler hakkında daha incelikli yaklaşımlar

3 Jamison, s. 96-97.

sızmayı başarır; hatta acıma duygusunu okura geçirmek istercesine kullanılan yumuşak bir haber verme tekniğinin devrede olduğu yaklaşımlardır bunlar: *Zavallı* çocuk, *hassas* genç kız, zenginlikten yoksulluğa *düşen* soylu erkek. Dikkat çekici olan işte bu belgelerdeki “kurgusal” yanlardır. Bir başka ifadeyle haberlerde intihar anlatısının biçimlendirilmesi, gerçeklikten ayrıştırılan bir düzenlemeye kadar varabilmektedir.

Türk edebiyatının ilk ve önde gelen roman örnekleri de üzerinde durulan bir başka kaynak grubudur. İntihar, dönemin insanını, toplumunu kendine yeniden yansıtan ve bir ayna işlevi gören roman anlatılarına konu olmuştur. Edebi eserde, anlatı yaratıcısının hayal gücüne bağlı olsa da yazarın gözü, duyuları, zihni, ruhu toplumun üzerinde bir çevreden birçok çevreye çevrilir. Yazar, bir metin-anlatı olarak kurmaca yapsa bile hikâyesinin üzerinde kurulduğu toplumsal, kamusal, özel, kişisel mekân ve kişilerden oluşan bir zemin vardır. Tanzimat ve sonrası roman yazarı da bu zeminden ilham alır. Bu sebeple İstanbullu bir romancının eserindeki kahramanlar ve olaylar gerçeklikten tamamen kopuk değildir. Edebiyat anlatısı bir yansıma, bir temsildir. Dolayısıyla Türk edebiyatının iyi bilinen roman örneklerinden intihara bireysel olduğu kadar toplumsal da olan bakışları izleyebiliyoruz. İntihar ve müntehiri çok yönlü olarak okuyabileceğimiz durumlar elbette gerçek dünyanın kendisindedir. Bununla birlikte unutulmamalıdır ki kayda geçirilme sırasında gerçeklik de bakış açısına göre müdahaleye uğramakta, farklılaşabilmekte yani yeniden düzenlenebilmektedir.

KAYITLARA GEÇME VE SORUMLU BULMA

Islam açısından bakıldığında nefsin korunması ilkesine dayalı olarak kişinin haksız yere bir başkasını öldürmesi gibi (Kur'an 17/33) kendini öldürmesi de dinen kesin bir biçimde yasaklanmıştır. Kur'an'da geçen ve öldürmeyi yasaklayan âyetler her iki durum için de kullanılır. Bu çerçevede Nisâ Sûresi'ndeki "...kendinizi helak etmeyin..." (4/29)" ifadesinin yorumlarından biri de intiharın yasaklanması şeklindedir. Kur'an'daki "Canı verenin Allah olduğu ve ancak yine O'nun alabileceği" ifadesi (el-Hicr 15/23; Kaf 50/43; en-Necm 53/44) intiharın İslamda yasaklanması olarak kabul edilir. Ayrıca insanın kendi canına kıymasının affedilemeyecek ölçüde büyük bir suç ve günah olduğuna dair hadisler de intihara karşıdır.¹ Dinen böyle bir anlamın söz konusu olduğu intihar konusunda toplumsal tavır belirlenmiş ve bilinmekte olduğu halde insanlar bu yolu seçmekten vazgeçmemişlerdir. Her ne kadar diğerlerinin nazarında bir günah işlemiş olsalar da aşağıda verilecek örneklerde görüleceği üzere dini hassasiyetleri notlarına yansıyan müntehirlerin kendilerini böyle görmedikleri söylenebilir. Nitekim ulaşılabilen birkaç notta, bunu haksızlığa başkaldırmak veya namus-şeref gibi yüce bir amaç için yaptıkları ve Allah'ın adaletine duydukları inanca dair açıklamalarını bir savunmanın ifadesi olarak okumak mümkün.

Bunlara geçmeden önce 1888'in ocak ayında kendini amonyakla zehirleyen Harbiye 3. sınıf öğrencisi Bağdatlı Nuri'den bahsetmek istiyorum. Çünkü o sadece eylemi nedeniyle değil suç ve günah olan sebebiyle de kınanan hatta gizlenmesi gereken bir vakadır. Vefatından önce kendi ifadesi ve bazı öğrencilere hitaben kaleme aldığı evrak üzerinden yapılan ilk tahkikatta Nuri'nin okulun karşısındaki eczaneden iki kuruşluk amonyak alarak içtiği ortaya çıkmıştır.² Ayrıca soruşturma sırasında Nuri'nin intihar sebebine dair ayrıntılı bilgi elde edilmiş fakat bunun mümkün olduğunca gizlenmesi hedeflenmiştir. Zira iki erkek arasındaki "muâşakanın şer'an,

1 İslam açısından intihara dair daha geniş bilgi için bkz. Hayati Hökelekli, "İntihar," *TDVİA*, C. 22, 351-353.

2 BOA Y. PRK. ASK. 44/10.

aklen, edeben" yasaklanmış ve ayıplanmış olduğunun bildirilmesi gerekçeyi yeterince anlaşıyor. Bu özel, müntehiri sessiz yapan, konuşturmayan sebeple birlikte soruşturmayı yürütenler için intihar, dinen yasaklanan ve insanlar arasında da nefret edilen, ayıplanan bir eylem olarak görülüyordu. Özellikle de asıl vazifesi ilim tahsili, devlet ve memlekete hizmet etmek, sırası geldiğinde "din u devlet için canını feda etmek" olan bir askeri okul öğrencisine hiç yakıştırılamayan, şiddetle kınanması gereken bir eylemdi.³

Oysa 1894'te Bayezid civarında Emin Bey Mahallesi'ndeki evinde silahla intihar eden Bâb-ı Seraskeri İkinci Levazım Şubesi Başkâtibi Hüsnü Efendi utanç ve namusu uğrunda canını feda ettiğini herkese açıklamaktan çekinmiyordu. Hüsnü Efendi kendi el yazısıyla bıraktığı vasiyetnamede intihar sebebini kalem odacısı Ahmed'in müptela olduğu frengi illetini kendisine bulaştırması ve hastalığının çaresinin bulunmaması olarak gösterir. Hüsnü Efendi'nin hastalığının odacıdan geçtiğine hiç şüphesi yoktu. Onun otuz beş seneden fazla devlete hizmet eden şerefli bir memur olarak böyle bir hastalığın mağduru olmaktan duyduğu utanç ve kızgınlık satırlarına yansır, öyle ki Ahmed'i, mezarı kenarında bıraktığı üç çocuğu ve ailesinin manevi katili olarak tanımlarken bu hastalığın geçebileceği mahallere ömründe girmemiş, işten eve, evden işe giden namuslu bir adam olduğunu açıklama ihtiyacı duymuştu.⁴

Geride bıraktığı notlarla ölümüne açıklama ve savunma getirenlerden biri de Said Bey'dir. Said Bey'in intiharına dair 14 Şubat 1883 tarihli olay sonrasında tutulduğu anlaşılan ilk kayıтта, Sultanahmed civarında oturan İkinci Ordu Altmış Birinci Piyade Alayı Kâtibi Said Bey'in kardeşi Faik ve evkaftan komşusu Münib Efendi yanında iken cebinden birtakım evrakı çıkarıp attıktan sonra üzerindeki bir tabancayla kendini göğsünden vurarak öldürdüğü bildiriliyordu. Fırlattığı kâğıtlardan biri Serasker Osman Paşa'ya diğeri Muhasebat Reisi (Nazır) Hasan (Rüştü) Paşa'ya hitap etmekteydi. Ayrıca bir de vasiyetname bırakmıştı. İlk bilgiler tanıkların ifadesiyle geride bıraktığı söz konusu belgelere dayanır.⁵ 25 Şubat (1883) tarihli ikinci belgede olaya dair daha detaylı bilgilere erişiliyor. Öncelikle öğrenil-

3 BOA Y. EE. 5/104.

4 BOA Y. PRK. ZB. 12/101.

5 BOA Y. PRK KOM. 4/5.

diğine göre, Said Bey tabur kâtipliğiyle askeriye dahil olmuş çeşitli yerlerde görev yapmış, Plevne'de alay kâtipliği rütbesine getirilmiş, dönüşünde Ankara Redif Alayı kâtipliği yapmış, bir ara kumandanın maiyet kâtibi hizmetini dahi görmüştür. Fakat hakkında şikâyet sebebiyle soruşturma açılarak muhakeme edilmiştir. Arkadaşlarına muhtelif cezalar, kendisine de on yıl kürek cezası verilmiş, itirazı ise reddedilmiştir. Said Efendi, serasker ile muhasebat nazırına müracaat etmiş ise de olumlu bir cevap alamamış olduğundan ölmeye karar vermiştir.⁶

Bıraktığı iki intihar notunu da aynı gün yani 11 Şubat'ta yazmıştır. Serasker Osman Paşa'ya yazdığı notta, onun nezdinde "müstakim ile hain" in bir olmasından yakınıyordu. Fakat öbür dünyada muhakeme olacaklarını ve orası bu dünya gibi olmadığından bir seraskerle kendisi gibi sıradan bir kişinin eşit olduğunu (statü toplumuna doğrudan vurgu, bunun bir asker tarafından yapılması nedeniyle önemli), sadık bildiği kişilerin suçlarını, kendisinin nasıl bir komploya kurban edildiğini sayıp dökmüştür. Bu satırlarda Said Bey'in duyduğu hayal kırıklığı ve kızgınlık yanında acıyı hissetmemek mümkün değil. O, kendisinin bu dünyada uğradığını düşündüğü haksızlık karşısında gerçek yargılamanın yapılacağı "öbür dünyada" ("ahiret" göndermesi) Allah'ın adaletine güvenmekteydi. Said Bey, Muhasebat Reisi Hasan Rüştü Paşa'ya yazdığı notta ise çıkış yolu kalmayan birinin hem kaçma arzusu hem de karşısındakileri cezalandırma isteğiyle konuşur. Burada hakkındaki iddiaların asılsızlığını ve namusu uğruna canını feda ettiğini tekrarlar. Namusu için canını feda etmektedir ancak hakkını helâl etmeyecektir. Attığı imzaya kızgınlığı şu şekilde yansır: "*Sadık ve yevm-i cezada müddeiniz Said.*"⁷ Vasiyetnamesinde ise ailesi ve arkadaşlarından son istekleri yer alır. Ailesinden istedikleri haklarını helal etmeleri, arkasından dualarını eksik etmemeleri ve mektuplarını yazıldıkları kişilere teslim etmeleridir.⁸

Kosova'da görevli olan ve 1903'te nezaret altındayken intihara teşebbüs eden polis Istoyan'ın vakasına yol açan sebepler hakkında gerek Rumeli Vilâyet-ı Şâhâne Müfettişi Hüseyin Hilmi'nin telgrafından, gerek Kosova Vali Vekili, Nizamiye Kumandanı Ferik'in raporundan gerekse de Istoyan'ın

6 BOA Y. PRK KOM. 4/5.

7 BOA Y. PRK KOM. 4/5.

8 BOA Y. PRK KOM. 4/5.

intihar notundan ayrıntılı bilgilere sahibiz. Olayın özetle şöyle cereyan ettiği anlaşılıyor: Istoyan, çetelerin para topladıkları ve bölgeye tüfek getirdikleri istihbaratı üzerine jandarma ve süvari askerleriyle birlikte köylerde yaptıkları arama sırasında nezaret altına aldıkları bir papazın kendini asarak intihar etmesi üzerine, anlaşılan ona işkence ettiği belki de ölümünden sorumlu olduğu kuşkusuyla tutuklanmıştır. Bu olaya ilişkin olarak Rumeli Vilâyât-ı Şâhâne Müfettişi Hüseyin Hilmi'nin kaydına göre, papazın kendisini asarak intihar ettiği ortaya çıkmış, ancak on altı yaşındaki bir Bulgar çocuğundan papazın intiharından bir-iki gün önce sekiz saat kadar iple bağlı olarak hapsedildiğinin işitilmesi, ayrıca Jandarma Yüzbaşısı Zekeriya ile bir Bulgar polisin görev sırasında bazı Bulgarları darp ettiklerinin Avusturya konsolosuyla Rusya sefaret tercümanı tarafından şifahen bildirilmesi üzerine meselelerin yakından takibi gerekli olmuştur. Söz konusu kişilerin derhal merkez kazaya getirtilmeleri, İstip kaymakamı tarafından meselenin araştırılıp sonucun bildirilmesi işte bu sebeple istenmişti.⁹ Kosova Vali Vekili, Nizamiye Kumandanı Ferik'in raporunda Istoyan'ın intihar edeceğinin nöbetçi komiseri tarafından ele geçirilen ve tercüme sureti rapora eklenen belgeden anlaşıldığı, aslında gerek kendisi gerek Yüzbaşı Zekeriya Efendi aleyhindeki şikâyetin asılsız olduğu, görevini ifa eden memurların sadakatle hizmetlerine karşı böyle bir muamelenin üzüntü ve kötü tesire sebebiyet vereceğinden tahliyelerinin gerekliliği dile getirilir. Ayrıca isnat edilen suçlamanın özel bir heyet tarafından araştırıldığı, Üsküp'te uygun bir yer olmadığından zabıta ve polis dairelerinde bulunduruldukları fakat bu esnada serbest gezmeleri meselesine dair uygulamaya ilişkin endişelerin bulunduğunu yine mevcut kayıtlardan öğreniyoruz.¹⁰

Vakaya ait evrak arasında "aslına mutabıktır" ifadesiyle yer alan vasiyet niteliğindeki intihar notunda nezaret altındaki polis memuru inanç, kızgınlık ve kederini geride kalanlarla paylaşır. Oldukça uzun anlatımından ona olabildiğince sadık kalmaya özen göstererek şöyle kısa bir özet yapılabilir: Istoyan Cenabıhakk'a hizmet etmektedir. Zira kendisini O yaratmıştır. Aynı zamanda sultanın sadık bir hizmetkârıdır. Onun toprağında doğmuş ve o

9 Y. PRK. MK. 14/59.

10 BOA TFR. I. KV. 26/2583.

toprakta beslenmektedir. On yaşında babasız kalmıştır. Bir ihtiyar annesiyle iki kardeşi vardır. Fakat küçük kardeşi babası öldükten sonra bütün sermayeyi çalarak onları hiçbir şeysiz bırakmıştır. Sabah gözünü açar açmaz bir ekmek için kimin iş vereceğini arar iken tabiatının güzelliğini fark eden bir afyon tüccarı onu evlatlık alıp okutmak ve tahsil ettirmek ister. Annesi bu teklifi kabul etmese de daha sonra onu isim babası olan başka birinin yanına verir. Bir gece sultan hakkında bir rüya görür. Rüya ana hatlarıyla şöyledir: Sultan gayet güzel bir camiye gider ve etrafında askerler vardır. Camiye girerken tespihini asar. Ancak tespih düşer o da askerlerin arasından geçer ve tespihi yerden kaldırıp diz çökerek sultana verir. Ve sultan ona güneş gibi bir ekmek verir. İşte o vakitten beri devlet aleyhine ne görmüş ise hükümete haber vermiştir. Lakin onun söylediklerini doğru telakki etmezler. Devlete bağlılığı onu polis olmaya götürür: "...polis yazılmak istedim doğru iş göreceğime yemin ettim. İstib'e gönderdikleri zaman işe başladım." Bundan sonra yaptığı işleri anlatmaya başlar. İlk işi ve başarısı orada Süleyman adında kayıp bir bekçiyi bulmaktır. Birçok polisin aramalarına rağmen bir türlü bulunamamıştır. Ama o suçluları yakalar ve bekçinin nereye defin edildiğini öğrenir.

Başarı ve hizmetleri komşu çetelerin para topladıkları ve tüfek getirdiklerini öğrenmesinin ardından suçluları nasıl yakaladığına dair anlatısıyla devam eder. Piyade olarak on süvari askeri, on jandarmayla köyden köye giderken her kimi görür ise, "İşte padişah kabahatleri olanları af ediyor sizde kabahat yoktur. Kim size zorla silah getirecek ve para alacak olur ise gördünüz ki hepsini öldürdük siz de böyle bir şey yapmayı düşünür iseniz bir şey yapamazsınız" der. Saklı silahları toplama görevleri sırasında yakaladıkları bir papaz kendini asar. Bunda onların hiçbir rolü yoktur. Ancak kasaba Bulgarları onların yalanlarını bütün bütün bozacağını gördüklerinden kendisine karşı harekete geçmiş ve onu suçlamışlardır. Maruz kaldığı haksızlığın ardında sadece sultana ve vazifesine olan bağlılığı vardır:

Türklerin gözlerini açtığım zaman köylüler beni kabahatli bulurlar idi benim sebebimden hepsi kendilerini asmak istediler...Ben doğru olduğum halde hiçbir şeyden korkmam. Ah, ah, ah sevgili Allah'ım onlar politika uğrunda sadıkane hizmet edeceklerine yemin etmiş

iseler de ben de sultana canımı feda ederek sadıkane hizmet etmeğe yemin ettim... Bir kanatsız kuş gibi kaldım tekml Bulgar milletine karşı durdum.

İşte bu kadar uğraştıkları ve fedakârlık ettikleri halde sonuç alamayacaklarını ve bütün yalanlarını bozacağını anladıkları için onu "ademe göndermeğe çalışıyorlardı." Yaşamak istemediğini ise, şu cümlelerle dile getirir: "Artık benim için yaşamak yoktur ölmeğe hazırım daha çabuk ve daha iyi canımın çıkmasını arzu ediyorum ve her saat ve dakika hazırım çünkü benim sadık hizmetimi anlayacak kimse yoktur." Yazısının sonuna geldiğinde ailesine vedası yanında son istekleri yer alır: "Allaha ısmarladık sevgili validem ve evladlarım... ben selamet yerine gidiyorum beni unutmayınız ve ismimi daima yad ediniz." Ancak vedanın arasına "beni de arayacaksınız halbuki geri gelmem ve bana her vakit Allah rahmet eylesin diyeceksiniz ve ona bu muamelede keşke bulunmaya idik" diyeceksiniz cümlesini yerleştirerek bir gün kıymetinin anlaşılağı ve sorumluların pişman olacağına duyduğu inancı dile getirir. Ardından yine vasiyetine dönerek görevine olan bağlılığını gösterecek şekilde forma kılıç ve çizmelerle defnedilmesiyle son defa çocukları ve annesinin onu görmesine izin verilmesi ricasında bulunur. Nottaki son sözleri ise şunlardır: "... ben hiçbir vakit sultan aleyhinde işlemeğe niyet etmedim validem senin elini öpecek yerde şimdi sıra geldi ki sen benim ölümü öpesin ve beni af edesin ve herkes benim günahlarımı af etsin." Polis memuru Istoyan'ın ele geçirilen notunda intiharını yakın çevresi yanında kendisini tanıyanlara da açıklarken eylemi için bir sebep sunar. Böylece ona bir anlam kazandırır, o bir suçlu değil kurbandır.

Selanik Jandarma Alayı İkinci Taburunda görevli Teğmen Hamdi Efendi'yi intihara götüren ise Siroz mutasarrıfının 30 Temmuz 1908 tarihli yazısından anlaşıldığı kadarıyla vatan ve milletin hürriyeti için bir şey yapmadığı fikriydi. Hamdi Bey, bir gün önce Siroz'da annesinin evinde iken kendini vurmuş, geride bıraktığı küçük bir notta da nedenini açıklamıştı. Buna göre intiharının nedeni, vatan ve milletin hürriyeti için hiçbir hizmette başarılı olamamasından duyduğu kedere dayanamamasıdır.¹¹ İntihar notu

11 BOA TFR. I. SL. 193/19238.

yazışma evrakı içine eklenmemiş ancak içeriğinden kısaca bahsedilmekle yetinilmiştir. Belki de sadece birkaç satır olması ve evraktaki açıklamanın yeterli bulunması notun eklenmesini gereksiz kılmıştı. Aslında bu kısa not Hamdi Efendi'nin tam da Harbiye öğrencisi müntehir Nuri'yi kınayanların istediği tarzda, bir askerin sahip olması gereken sadakat, inanç ve sorumluluk gibi saygın duygulara sahip olduğunu ancak bunların bu sefer artık onun taşıyamayacağı kadar büyük bir ağırlığa dönüştüğünü gösteriyor.

İntihar devletin kayıtlarına adli bir olay olarak girer. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin resmi kayıtlarında yaralama, soygun, yangın ve boğulma gibi olaylar arasında sayılan intihar gazete sütunlarında da aynı tür içine yerleştirilir.¹² Her iki kayıt türünde de intihar edenin kimliği, intihar sebebi, şekli ve sonucu belirtilir. 1914'te Kastamonu Valiliğinden gönderilen yazıyla Sinop'ta sürgün Dağıstanlı Vahid'in arsenik içerek intihar teşebbüsünde bulunduğu, tedavi için hastaneye kaldırıldığı ve sebebin araştırıldığına dair Dahiliye Nezaretine iletilen haber 20. yüzyılda gerek bürokratik bilgilendirme sürecini gerekse resmi kayıtların tutulmasındaki özeni gösteriyor.¹³ Bu yüzyılda intihar kayıtlarının tutulmasına Osmanlı yöneticilerinin verdiği öneme ileride yeniden döneceğim için şimdilik tek bir örnek vermekle yetineceğim.

Genel itibariyle bakılacak olursa, intihar vakası güvenlik güçlerine müntehirin yakınları, komşuları veya görgü şahitleri tarafından bildirilir. Bazı durumlarda güvenlik güçleri de intiharın şahitleri olabilir. Modern dönemde haberin alınmasının ardından araştırma süreci başlar. Eğer intihar eden ölmemişse ifadesi alınır. Elde edilen veriler, adli doktorun raporuyla birlikte savcının kararını belirler ki bu, ölümün kaza, intihar ya da cinayet sonucu vuku bulduğu şeklindedir.¹⁴ 1852'de Ankara valisine hitap eden ve müntehir Güllü hakkındaki karar ise Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki işleyişine dair bir örnek olarak verilebilir. Güllü, eşi Hasan'ın üzerine başka bir kadın almasından duyduğu üzüntüyle gece evinde kendini asmıştır. Başlatılan incelemede mirasçılarının davada bulunmadıklarına dair gönderilen tahrirat ve

12 Örneğin, 24 Ağustos 1851 tarihli İstanbul'un çeşitli semtlerindeki yangın, intihar ve denize düşme hadiseleri verilirken 20 Ağustos ve 22 Ağustos'ta Hasköy'de iki Yahudi'nin intihar vakaları da kayıttır. BOA A. MKT. NZD 41/50.

13 BOA DH. EUM. 1. Şb. 2/2.

14 Nezahat Arkun, *İntiharın Psikodinamikleri*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978, s. 32.

ilam Meclis-i Vâlâ'da ele alınır. Neticede kocasının ölümde rolü bulunmadığı ve ölümünden kimsenin sorumlu olmadığı fetvahaneden beyan edildiği gibi kanunen de bir hüküm gerekmediği yönünde karar verilir.¹⁵

1892'de Ceyb-i Hümâyûn kâtiplerinden Hayri Bey'in intihar davasının anlatımı sadece dava konusu itibarıyla değil müntehirin oldukça yakınındaki isimlerin yargılanma sahnesini tasviri açısından da ilginçtir. Hayri Bey'in intiharından dolayı zan altında bulunan kayınpederi Sadık Ağa, eşi Fatma ile haremi Huriye'nin davası beş-altı yüz kadar dinleyicinin huzurunda görülmüştür. Mahkeme reisinin sanıkların beraatlarıyla tahliyelerine dair karar verildiğini açıklaması üzerine, hapisshanede dünyaya getirmiş olduğu çocuğu kucağında bulunan Huriye ile birlikte davalılar ve hazır bulunanlar gözleri yaşarıp "Padişahım Çok Yaşa" şeklinde dua etmişler hatta "çocuk dahi masumane bir tebessüm eylemiştir."¹⁶ Cinayet vakalarına intihar süsü verilmesi çok rastlanan bir durum olduğundan güvenlik güçleri ve hukukçuların intihara ilgisi ölümde bir başkasının doğrudan rolü olup olmadığını tespitte yöneliktir. Nitekim bunlardan biri 1906'da eşinin intihar ettiğini bildiren Salih'tir. Salih'in karısı Cemile'nin tüfekle intihar ettiğinin haber alınması üzerine başlatılan soruşturmada onun aslında kocası tarafından öldürüldüğü ortaya çıkmıştı.¹⁷

Soruşturma sırasındaki dikkat çekici hususlardan biri aile üyelerinin müntehirin zarar görmüş bedenini görmesidir. Doğal ölümden farklı olarak kullanılan yöntemle göre zarar gören bedeni genellikle aile üyeleri ve yakınlarının bulması ve/veya teşhis için şahitliklerine dayanılması onlar için bu acı verici deneyimi zorunlu kılmaktadır. Soruşturma kayıtları tutulurken aile üyeleri yanında komşuların da tanıklıklarına başvurulur. Ceset üzerindeki ilk adli incelemeyi tanıkların ifadeleri takip eder ve bunların birlikte değerlendirilmesiyle karar verilir. Örneğin, Mehmed adındaki bir köylünün 1851'de öldüğünde yaralarının olduğunun görülmesi üzerine yapılan incelemede dört yerinden çakıyla yaralandığı görülür. Ardından yakınları ve ahalinin ifadelerine başvurulur. İfadelerden ortaya çıkan, yaraların biri tarafından yapılmayıp, Mehmed'in fitik olduğu, zaman zaman "sancı tutup ziyade zahmet

¹⁵ BOA A. MKT. MVL. 50/30.

¹⁶ BOA Y. MTV. 64/46.

¹⁷ BOA TFR. I. KV. 138/13791.

çekmekte olduğu,” yine olay günü ağrının şiddetine tahammül edemeyerek kendi kendine zarar verdiğini ve vefatından önce ifade ettiğidir. Bunun ailesi ve başkaları tarafından da onaylanmasıyla kimseye şer’an bir şey yapılmayacağı kararı alınır.¹⁸ Yine 1860’ta Kütahya Börekçiler Mahallesi sakinlerinden Ümmüğülsüm Hatun’un intiharı görevlilerce kayıtlara “kara sevda sebebiyle asılma” olarak geçirilirken meselenin mahalleliyle erkek kardeşler Hacı Mehmed Ali ve Mustafa’nın tasdiğiyle ortaya çıktığı belirtiliyordu.¹⁹

Bazen de görgü şahitlerinin anlatımı kayıtları dolayısıyla bunlara dayanılarak verilecek kararı belirleyebilirdi. 1925 Temmuz’unda Sirkeci’de Anadolu Otelі’nin dördüncü katından kendini atan Çorlulu İzzet’in hikâyesi otel müdürü ve görgü şahidi Mehmed Efendi’nin anlatımıyla polis tutanaklarına oradan da *Son Saat*’e taşınır. Görgü şahidi Mehmed soruşturma kapsamında polise sadece olay hakkında bilgi vermekle kalmamış İzzet hakkındaki kanaatlerini de paylaşmıştı. İzzet ile konuşmalarından öğrendiği, İstanbul’a eşini aramak için geldiğiydi. Yine onun ifadesine göre aslında normal olmadığını hemen anlamıştı. Zira evhamlı ve manasız sözler söylemekteydi. Ancak “azgın bir deli” olmadığından polise haber vermeyi gerekli görmemişti. Olay günü İzzet yanında amcası Mehmed Ali, kardeşleri İsmail ve Hüseyin ile otele gelip bir oda istemişlerdi. İzzet odaya girer girmez pencereye koşup kendisini atmaya teşebbüs etmişti. O sırada onu pencerede görüp toplananlar aşağıdan “Atma! Yapma!” diye bağırmışlardı. Fakat İzzet hiç kimseyi dinlemeyerek kendisini atmış, ayakları kırılıp, kemikleri birbirine geçmiş ve hastanede vefat etmişti. Amca ve kardeşlerin anlatımları da Mehmed’in kınıni desteklemekteydi.²⁰

Resmi kayıtlar oluşturulurken müntehirin kimliğiyle birlikte sebebin de yer almasına dikkat edilir. Bu bazen “cinnet veya yeis saikasıyla” şeklinde belirtilebilir. Ancak bu kısa izah tamamlayıcı ek bilgilerle desteklenir. Örneğin bir kişinin yeis sebebiyle intihar ettiğiy yazılır ancak ümitsizlik-kederin sebebinin Nikola’da olduğu gibi eşinin ağır hastalığı (1907),²¹ Ahmed Cemil’deki gibi Tekaüd Sandığı Nezareti’nde Sandık Emmini iken bir sahte

18 BOA A. MKT. MVL 43/12.

19 BOA MVL . 598/58.

20 *Son Saat*, Nu. 125, 25 Temmuz 1341.

21 BOA TFR. I. KV 158/15722.

senet maddesinden dolayı itham olunması²² veya Dereköy Telgraf Memuru Hüseyin Efendi'nin görev için gerekli vukufu olmadığı bundan dolayı ileride sorumlu tutulmaktan duyduğu endişe neticesi meydana geldiği metinde açıklanır (1904).²³ Bazen de –değişik bahislerde– kullanılan pek çok örnekte görüleceği üzere bu metinlerde detaylı bir anlatım sunulabilirdi.

Aslında sadece resmi kayıtlarda değil gazete haberlerinde de sebep mutlaka belirtilir ve hatta bazen *neden* sorusu *kim* sorusunun önüne geçer. Buna dair çok sayıda veri tespit edilebilir. Örneğin, Kadıköy vapuru yolcularından biri Haydarpaşa önlerinde denize atlamıştır. Geride bir şapkadan başka bir şey bırakmayan bu esrarengiz kişinin intiharı, İstanbul matbuatına haber olarak düşmüş, *Son Saat*'te "Şapkalı Adam Acaba Ne İçin Kendini Denize Attı?" başlığıyla duyurulmuştu. Birkaç gün sonra kıyıya vuran ceset bulunduğunda 50-55 yaşlarında bir erkek olduğu görülmüştü. Ama ne kimliği ne de intihar sebebi belirlenebilmişti. Bu intihara maddi zorluk sebebiyle olabileceği şeklinde akıl yürütülerek bir açıklama getirilmeye çalışılmıştı. Ancak bu sadece bir tahmindir.²⁴

Her intiharda öğrenilmek istenen ve ifadelere göre biçimlendirilen sebep başarısız bir girişimin ardından müntehirin cevaplama gereken ilk sorudur. Hatta bu bir tercih değil zorunluluktur. Nitekim Polis Mehmed Tevfik Efendi nokta görevi sırasında harap bir cami içinden inilti geldiğini duymuş, ne olduğunu anlamak için baktığında temiz giyimli bir erkeğin ağzının köpürdüğünü ve devamlı inlemekte olduğunu görmüştür. Yoldan geçenlerin yardımıyla polis merkezine nakledilen kişi için bir doktor çağrılır. İlk tedaviden sonra emniyetin öğrenmek istediği, intihar sebebinin ne olduğudur. İntihara teşebbüs edenin üzerini aradıklarında onun İzmirli Tahir olduğunu nüfus belgesinden öğrenseler de intihar sebebini kendi ağzından öğrenememeleri sorun olmuşa benziyor.²⁵ 3 Ağustos 1927'de ilk sayfada yer alan bir habere göre, Taksim'de polis noktasının yanı başında ve sokak ortasında kendini vuran bir Hollandalı daha yaralı halde yerde yatarken polis noktası memuruyla caddeden geçen halk etrafını çevirmiş ve intihar sebebini

22 BOA DH. MKT. 1387/62.

23 BOA DH. MKT. 828/40.

24 *Son Saat*, Nu. 50, 7 Mayıs 1341; Nu. 54, 11 Mayıs 1341.

25 *Son Saat*, Nu. 151, 20 Ağustos 1341.

öğrenmek istemişlerdi. O anda öğrenemeseler de neyse ki ertesi gün hastaneye giden bir muhabir sebebin parasızlık ve aşk olduğunu öğrenerek gazeteden meraklılarına ilan edecek böylece bu mühim görevi yerine getirmiş olacaktı.²⁶

Özellikle hapishaneler söz konusu olduğunda sebep ve yöntem çok daha önem kazanır. Zira düzenlenecek zabıt varakasında intiharın bir işkence veya müdahale sonucu olmadığının gösterilmesi resmi bir gerekliliktir. 20. yüzyıl başlarından itibaren siyasi kriz haline gelebilecek olan kişilerin soruşturma sürecindeki itina bu çerçevede şaşırtıcı değildir. 1903'te komitacılık suçundan hakkında tahkikat açılarak zabıta dairesinde tutulan Gorgi'nin intihar kastıyla kendini dört metre yükseklikten aşağıya attığının haber verilmesi üzerine derhal tıbbi muayenesi yapılmış ve ardından neden intihar ettiği sorulmuştur. Verdiği cevap, "zihnine perişan geldiğinden o suretle intihar etmek üzere kendini aşağıya atmış olduğu"dur. Bu muhtemel bir diplomatik müdahaleye karşı yetkilileri rahatlatmış olmalı.²⁷

Böyle bir kriz anında gerek konsoloslukların müdahalesi gerekse kamuoyunun hassasiyetini yatıştırmaya yönelik olarak sadece kapsamlı bir soruşturma yeterli olmadığından başka tedbirlere de başvurulabilmektedir. 1902'de Petro Mikof'un intiharı bunlardan biridir ve Osmanlı idarecilerini epey meşgul etmiş benziyor. Kosova valisi, İstanbul'da Bulgar Mektebi direktörü olan Petro Mikof'un tutuklandığı sırada üzerinde çıkan evraktan Bulgar Komitesi mensubu olduğunun anlaşıldığı ve konulduğu Üsküp Hapishanesinde sabah görevlilerin dışarı çıkmasından faydalanarak yatağının altında bulunan silahla kendini vurduğu bildirilir. Arkasında "üç sebepten dolayı intihar ediyorum elveda" şeklinde bir not bırakmıştır. Belediye doktoru, belediye doktor muavini, şimendifer kumpanyası doktoru, Bulgar cemaati doktoru tarafından yapılan tıbbi muayenesi ardından "filin haki-katen intihar olarak icra edildiği" ve cenazenin kaldırılmasında bir engel olmadığı bildirildiğinden defin edilmek üzere Bulgar Metropolitliğine teslim edilmiştir.²⁸ Yetkililer, söz konusu şahsın tutulduğu yerde silah ve kesici alet bulundurulmaması gerektiği, kendisi her ne kadar intihar ettiğini yazmış ise de bunun kötü bir niyetle kullanılabileceğinden endişelidir. Nitekim

²⁶ *Son Saat*, Nu. 851, 3 Ağustos 1927.

²⁷ BOA TFR. I. SL. 11/1019.

²⁸ BOA DH. MKT. 502/18.

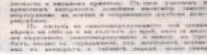
Второй этап исследования был посвящен изучению влияния на формирование личности ребенка различных факторов. В частности, были рассмотрены следующие вопросы:

- 1. Каким образом различные факторы (генетические, социальные, культурные) влияют на формирование личности ребенка?
- 2. Каким образом различные факторы (генетические, социальные, культурные) влияют на формирование личности ребенка?
- 3. Каким образом различные факторы (генетические, социальные, культурные) влияют на формирование личности ребенка?

В результате исследования были получены следующие результаты:

- 1. Генетические факторы оказывают значительное влияние на формирование личности ребенка.
- 2. Социальные факторы оказывают значительное влияние на формирование личности ребенка.
- 3. Культурные факторы оказывают значительное влияние на формирование личности ребенка.

Таким образом, можно сделать вывод, что формирование личности ребенка является сложным процессом, на который оказывают влияние различные факторы. Поэтому необходимо уделять особое внимание изучению этих факторов и их влияния на формирование личности ребенка.

[illegible]

Резюме:

23

Bulgar Makedonya Komitesi mensuplarından Sahaf Nikolof, dükkânında yapılan bir arama sırasında bazı evraklar bulunduğundan dolayı nezaret altına alınmıştı. Sahaf Nikolof'un nezaret altında iken intihar girişiminde bulunması üzerine Osmanlı yetkilileri onu hayatta tutmak için çaba harcamışlardı. Selanik Valisi'nin verdiği bilgilere göre, Nikolof gece kendisiyle aynı koğuşa konulan birinden bir çakı almış ve yatağının içinde sol el bileğindeki damarı kesmiştir. Fakat hareketlerinde bir tuhafılık olduğu nöbetçi tarafından fark edilince belediye tabipleri, müddei umumi (savcı) ve müstantik (sorgu hâkimi) çağrılarak muayenesi yapılmış, hayati tehlikesi olduğundan tedavi için hastaneye gönderilmiştir. Verilen bilgide söz konusu şahsın sorgusunun burada devam ettiği ve neden intihar ettiği sorusuna: “fesat ehlinden olduğu zannını husule getiren ve kendisinin bilmediği bir şahıs tarafından dükkânının masası üzerine bırakılıp hükümetçe ele geçirilen mektubun içeriğinin kendisinin beslemekte olduğu sadakat fikrine aykırı olması ve kırk yaşında olmasına rağmen şimdiye kadar bir rahat yüzü görmediği” nedenleriyle intihara karar verdiği açıklamasında bulunmuştur. Verilen ilacı da “ölmek arzusunda bulunduğunu” söyleyerek içmeyi ret etmektedir. Ancak Osmanlı yöneticileri Nikolof'un eskiden beri Bulgar Komitesinin Selanik'teki adamlarından biri olup pek çok fesada karıştığını düşündüğünden, bilgisine müracaatın çok büyük önem arz ettiği, sağlığına kavuşmasına “fevkalade itina edilmesi” gerektiği konusunda ilgilileri uyarır.³⁰ Uyarı aynı zamanda dikkatli olunarak bir daha böyle bir olaya izin verilmemesini de içermektedir.

Resmi kayıtlarda intihar sebebinin bu kadar önem arz etmesi yürütülen soruşturmada olayın bir kaza ve cinayet olmadığına karar verilebilmesi için gereklidir. Bu süreç sorumlu ya da sorumluları belirlemeyi de beraberinde getirir. Bununla birlikte yürütülen soruşturma sonrasında sorumlu olanların belirlenmesini takiben bunlara karşı ne gibi bir resmi işlem veya tavır gösterildiğini belirleyebilmek için fazla sayıda örneği bir arada görmek gerekiyor. 1858'de askere alınması üzerine ailesi zor durumda kalan Mehmed b. Ömer'in intiharı sebebi ve sonucu itibarıyla bu açıdan dikkate değer bir örnektir. Arabistan Ordu-yı Hümayununda görevli Mehmed'in

30 BOA Y. A. HUS. 414/2.

kendini asması üzerine yapılan araştırmada köy halkıyla askeri yetkili-lerin verdiği bilgiler birlikte değerlendirilir. Buna göre, Mehmed'in eşi Ayşe aslen Urfalı olup hamiledir ve çiftin iki yaşında bir de kızları vardır. Mehmed askere alınınca kimsesiz kalan ailesi maddi açıdan çok kötü bir duruma düşmüştür. Mehmed'in durumunu açıklayarak askerlikten ihraç isteğine hayli vakit geçmesine rağmen bir cevap verilmemiştir. Bu arada iki gün izinle evine gittiğinde karısı ve çocuğunun haline, çektikleri ıstıraba çok üzüldür. Sonunda bu üzüntüye dayanamayarak taburuna döneceği gün kendini asar. Olaya dair kaleme alınan belgelerde her ne kadar böyle kimsesiz kişilerin askere alınamayacağı kabul edilse de ortaya çıkan trajedi için bir sorumlu bulunmaz. Artık Mehmed'in ailesi tamamen kimsesiz ve muhtaç bir durumda kaldığından eşiine aylık elli kuruş maaş tahsisinin yolu araştırılmaktadır.³¹ Mehmed'in üzüntü ve çaresizliğinin sürüklediği ölümlü sadece ailesine yardım yolunu açmakla kalmamış, benzer durumdakilerin dikkate alınmasını da sağlamış olabilir. Mehmed'in itirazlarını dinlemeyen görevlilerin bu ölümden kendilerini ne kadar sorumlu hissettikleri bilinemese de iyi niyetli bir yaklaşımla bundan sonra benzer bir durumla karşılaştıklarında daha duyarlı olabilecekleri varsayılabilir.

1859'da bir kadının intiharı hem sebep olanların belirlenmesi hem de sonucu itibariyle Ahmed'inkinden farklıdır. Kastamonu'nun Akkaya Nahiyesi'ndeki bir köyde yaylada ot topladıkları bir sırada Ahmed ile İsmail tarafından tecavüz edilen iki kadından biri olan şerife olayı gören İsmail'in bunu etrafta anlatması üzerine duyduğu utançla kendini asarak intihar etmiştir. Olayın araştırılmasına bu intihar üzerine gerek duyulmuştur. Bu çerçevede kadınlarda darp izi olup olmadığı ayrıca erkeklerin üzerinde silah taşıyıp taşımadıkları kontrol edilmiş fakat zanlılar olayın cebren olmayıp kadınların rızasıyla gerçekteşini iddia etmişlerdir. Bundan başka herhangi bir darp izi görülemediği gibi silah da bulunamamıştır. Ancak böyle bir fiili gönöl rızasıyla gerçekteşiren kişilerde namus kaygısı olmayacağından şerife'nin söylentilerden dolayı intihar etmeyeceği düşünölmektedir. Ahalinin de şahitlikleri sonrasında söz konusu kişilerin ırza geçme suçunu işlemeleri gereğince cezalandırılarak üçer sene pranga cezası verilmesine

31 BOA A. MKT. MVL. 99/15.

karar verilir.³² Burada önemli olan husus, Şerife'nin intihar sebebi üzerinden yapılan yorumlamanın sorumluları ve bunların cezalandırılmasına yönelik kararı belirlemesidir. Diğer taraftan eğer intiharın etraflı bir biçimde araştırılmasına gerek duyulmasaydı olay dedikodu olarak dilden dile geçmeye devam edecek ve muhtemelen kanuni bir takibat söz konusu olmayacaktı. İffetsizlik söylentilerinin hedefi olan kadın intiharıyla namus gibi saygın bir değer için hayatını feda eden biri haline gelmiş, intiharını onurlu bir çehreye büründürmüştü. Bu arada olay gizli kalmış olsaydı Şerife'nin aynı kararı alıp almayacağı sorulabilir. Öyle görünüyor ki, kayıtlarda kendisine sorumluluk yüklenmesi de iffetsizlik söylentisini başlatan kişinin intihardaki rolünü sadece Şerife bilecek.

Namus intiharlarından birinde de kıskanç bir koca belirir. 23 Ekim 1893'te Zaptiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine verilen bilgiye göre, Baytar Müfettişi Süleyman Efendi "gayrimeşru ahvalinden" dolayı önceki gece saat iki buçukta eşini öldürmüş, sabah saat üçte de kendini vurarak intihar etmiştir. Başlatılan inceleme sırasında söz konusu şahsın evrakı arasında Mekteb-i Tıbbiye Nezareti ile İzmir'de bulunan kayıinvalidesine yazdığı tezkireyle mektup bulunmuştur. 25 Kasım tarihli aynı meseleye dair bir başka belgede eşinin adının Müzeyyen olduğu açıklanırken Süleyman Efendi'nin eşi Müzeyyen Hanım'ın Beyrut Belediye Tabibi Hüsnü Efendi tarafından iğfal edilmesi üzerine namusunun ayaklar altına alınmasına dayanamayarak eşini öldürdüğü sonra da intihar ettiği şeklinde özetlenir. Evrak arasında bulunan ve muntehir Süleyman yazdığı tezkirede, Hüsnü Efendi'nin işten elçektirilerek muhakeme edilmesi ve ileride gayrimeşru hareketi adliyece ortaya çıkarıldığında Nezaret-i Tıbbiyeden azliyle hakkında lazım gelen kanuni takibatın uygulanmasını ister. Ancak 27 Ocak 1894'te mahkemenin kararı, Süleyman tarafından intiharının doğrudan sorumlusu olarak gösterilmesine rağmen Hüsnü Efendi hakkındaki suçlamanın düştüğü ve herhangi bir kanuni işleme gerek görülmediği yönündedir.³³

Namusu için intihar eden bir kadın ve sorumlusu olarak görülen kişiye dair bir başka örnekte ise, hukuki ve bürokratik takip sürecini başlatan bir

32 BOA A. MKT. MVL. 112/28.

33 BOA DH. MKT. 156/46.

gazete haberi idi. 25 Haziran 1894'te *Tarik* gazetesinde çıkan haberin içeriği, İstanbul'da idaresindeki okulun bir kadın öğretmenini evlilik vaadiyle kandırarak beraber olan Dikran Mircaniyan'ın daha sonra sözünden vazgeçmesi üzerine öğretmenin namusunu korumak için intihar ettiği şeklindedir. 5 Temmuz'da bu habere dayanan Maarif Nezareti bu her ne kadar adli mesele olsa da bir okulda kesinlikle böyle bir rezilliğin kabul edilemeyeceği gerekçeyle harekete geçer. Gerçi ortaya çıkacak duruma göre gereken düzenlemeye gidilecektir ancak eğer hakkındaki iddia doğru ise böyle bir kişinin okul müdüriyetinde bulunmasına izin verilemeyeceğinden mahkeme kararının açıklanmasına kadar sorumlu olduğu iki okul kapatılmalıdır. Böylece bir taraftan Maarif Nezareti meseleye dahil olurken diğer taraftan da soruşturma Zaptiye Nezareti tarafından sürdürülür ve bu tamamlandıktan sonra evrakı Bidayet Mahkemesine gönderilir. 12 Haziran 1895 tarihli kararname suretinde, intiharla ölüme sebebiyet verme maddesinden zanlının davaya esas olan iğfaline dair "delil ve emare hasıl olmadığından" beraatına karar verildiği açıklanır. Bu kararla harekete geçen Mircaniyan, okullarının açılma isteğini Maarif Nezaretine sunar ve isteği uygun bulunarak gerekli izin verilir.³⁴

1888'de, kocasının boşamasından üzüntü duyan bir kadının intihar teşebbüsüne dair bir gazete haberi ise bu sefer Dahiliye Nezaretinin sorumluluk üstlenerek harekete geçmesine örnek olarak verilebilir. Trabzon Rüşumat Dairesinde çalışan Besim Efendi'nin Rüşumat Nâzırı Mehmed Bey'in teşvikiyle boşadığı eşinin intihar amacıyla kendini denize atmasına sebep olduğuna dair Trabzon'dan gönderilen bir mektup *Tarik* gazetesinde yayınlanmıştır. Bunun üzerine mesele vilayetten sorulmuş alınan cevapta ise, Mehmed Bey'in iddiayı reddettiği gibi mektubu yazan ve gönderenin ortaya çıkarılmasına yönelik dilekçesi Besim Efendi'ninkiyle birlikte sunulmuştu. Konuya ilişkin yazışmadan anlaşıldığı kadarıyla, Besim Efendi'nin eşini boşayarak intihara mecbur edecek insafsız bir muamelede bulunduğu söylentisi halk arasında infiale yol açmıştı. Bu nedenle görev yerinin değişerek İstanbul'a tayininin halkın üzüntüsünü artıracığı düşünülmektedir. Çünkü eşini yeniden nikâhına alan Besim Efendi'nin onu kandırarak İstanbul'a ulaştığında yeniden boşayacağından endişe edilmektedir. Bu

34 BOA MF. MKT. 214/48.

vakada Besim Efendi'nin amirlerinden istenen şey konu hakkında duyarlı olmalarıydı.³⁵ Daha sonra kaleme alınan bir başka belge meselenin takip edildiğini ve talep edilen duyarlılığın gösterildiğini göstermesi açısından önemlidir. Zira Emanetten alınan bilgiye göre Besim Efendi'nin görev yeri değişikliğinin olaydan bir iki gün önce yapıp gazete haberinin görülmesinden sonra derhal bir soruşturma başlatıldığı, Trabzon Rüşumat müfettişinden alınan cevapta söz konusu boşanmanın kadının kendi isteğiyle olduğu, Besim Efendi'nin intihar teşebbüsünde bir rolü olmadığı için mahkemece sorgusuna son verildiği ve Besim Efendi'nin vazifesiyle meşgul olduğu gibi geçiminin de iyi olduğu haber verilmişti.³⁶ Burada Trabzon'daki bir kadının intihar teşebbüsü haberinin İstanbul'da ilgi çekerek kurumlar arası bürokratik soruşturma ve takibe sebep olduğu görülüyor. Adı bilinmeyen eşin intihar teşebbüsünden sorumlu olarak gösterilen Besim ve Mehmed efendiler amirlerine karşı kendilerini savunmak zorunda kalmışlar, hatta ifadeleri yeterli görülmediğinden bir müfettiş meseleyi yerinde araştırmıştı. Mahkemede suçsuz bulunmasına rağmen Besim Bey'in eşiyle geçinip geçinemediğinin tayin sonrasında da takibi eşini boşamasından duyulan endişenin ciddiye alınmasından kaynaklanmış olmalı.

1916'da ise, yine Dahiliye Nezareti Sivas Vilayeti'ine hitaben kaleme alınan yazıda, Amasya sabık Mutasarrıfı Rauf Bey'in bir muhacir kızını hizmetçi sıfatıyla evine alarak ırzına geçtiği diğer bir kadını da evine aldıktan sonra iffetine tecavüz ederek intiharına sebebiyet verdiği belirtilerek meselenin araştırılması istenmişti. Fiilin takibinin her ne kadar mahiyeti itibarıyla adliyece yapılacağı kabul edilse de onları asıl ilgilendiren "vazifesi memuriyete ilişkin" bir yönü olup olmadığıdır. İstenen eğer meselenin böyle bir ciheti var ise hemen araştırılarak bilgi verilmesidir.³⁷

Yönetim çevrelerinin kurum içi intihar vakalarında özellikle namus ve bir kadının iffeti veya mağduriyeti söz konusu olduğundaki yaklaşımlarına böylesine örnekler üzerinden bakmak çekici görünüyor. Ancak bunları farklı tarihlerde gerçekleşenlerle birlikte değerlendirmenin daha kapsayıcı olacağını düşünüyorum. Nitekim 1861'de hapishanede kendini vuran

³⁵ BOA DH. MKT. 1482/8.

³⁶ BOA DH. MKT. 1490/110.

³⁷ BOA DH. ŞFR. 70/191.

Ahmed'in durumu Meclis-i Ahkâm-ı Adliyede görüşülürken yakınlarının kimseden davacı olmadıklarına dair beyanları soruşturma evrakıyla birlikte değerlendirilir ve sonuçta kimse hakkında işlem yapılmamasına karar verilir.³⁸ Ahmed'in silahı hapisshanede nasıl elde ettiği bilinmiyor ve zaten üzerinde de durulmuyor. Oysa Ankara Valiliğine ait 1913 tarihli belgede, Dahiliye Nezaretine ölümle sonuçlanan bir intihar vakasıyla birlikte yürütülen işlem hakkında bilgi verilir. Kırşehir Sancağı'nda tutuklu, katl sebebiyle on beş sene cezası olan Musa usturayla boğazını keserek intihar etmiş ve belediye doktoru tarafından muayene edildikten sonra defnedilmiştir. Ancak bu vakada valilik ihmali görmezden gelmeyerek mutasarrıflıktan hapisshanelere bu tür kesici aletlerin girişi kesin surette yasak olduğu halde müsamaha gösteren ve dikkatsiz davranan hapisshane memur ve muhafızları hakkında bir an önce soruşturma başlatılmasını, sorumlular belirlendikten sonra da haklarında kanuni işlem yapılmasını ister.³⁹

1862'de ise, resmi görevliler Tiranlı Hasan'ın intiharında Cinci Mehmed'in sorumlu tutulup, ona bir ceza verilip verilmeyeceğine dair karar vermek üzere bir araştırma yapmayı gerekli görecektir. İddiaya göre, Rumeli Ordusunun Girit'teki piyadelerinden olup bazı psikolojik problemleri bulunan Hasan, Cinci Arap Mehmed Efendi'den aldığı muska tesirsiz kaldığı için parasını geri istemiş ikisi arasında bir tartışma çıkmıştır. Bir süre sonra Hasan kendini denize atmış sonra da hamamda usturayla intihar etmiştir. Yapılan araştırmada Cinci Mehmed'in hiçbir ilim ve hünerde kabiliyeti olmayan fakat bazı cahilleri muska yazdığına inandırarak beş on kuruş toplayan biri olduğu ortaya çıkmıştı. Hasan ile Mehmed arasındaki tartışma karakolda bitmiş ancak hakkında başka herhangi bir şikâyet bulunmayan ve hapistte zaruret içinde kalan Mehmed serbest bırakılarak memleketine gönderilmiştir. Ayrıca olayın kavgadan tahminen bir ay geçtikten sonra gerçekleştiğinin kayıt edilmesi⁴⁰ yetkililere Cinci Mehmed ile arasındaki olayın etkisiyle gerçekleşmediğini düşündürmektedir.

İzmid Mutasarrıflığına hitaben kaleme alınan 1889 tarihli bir belge muhakeme usulüne dair olsa da bizim için asıl önemli olan gerekçesidir.

38 BOA. A. MKT. UM. 498/77.

39 BOA DH. MB. HPS 148/42.

40 BOA MVL. 788/22.

Zira muhakeme edilmek istenenler Sapanca'da, Şerife adlı bir kadının intiharından sorumlu olduğu iddia edilen nahiye müdürüyle belediye reisidir.⁴¹ Söz konusu kayıta Şerife'nin intiharında nasıl bir etkilerinin olduğu açıklanmasa da Adapazarı müstantikinin (sorgu hâkimi) harekete geçmesi intiharda sorumlu arayışını gösteriyor. Diğer örneklerden yola çıkılarak bakıldığında iki görevlinin belirlenmesinde soruşturmada alınan ifadeler rol oynamış olmalı. İddianın kanıtlanma ihtimali pek mümkün görünmüyor. Yine de beraatle neticelenen davaların fazlalığı aksi örneklerin varlığını görmezden gelmeye yol açmamalı. Nitekim 1898'de tutuklu Zehra'nın kendini asarak intiharına sebep olduğu iddiasıyla muhakeme edilmiş olan Beyoğlu Tevkifhane Memuru Ahmed Rasim Efendi hakkında verilen hüküm soruşturmaların her zaman neticesiz kalmadığının ifadesidir. Fakat bunun bir aylık maaş miktarı nakdi cezayla mahkeme masrafları olarak seksen kuruşun tahsil edilmesinden ibaret olması bir başka ilgiye değer noktadır.⁴² Ne yazık ki cezanın neye göre belirlendiğine dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak ilk anda ihmal veya istismar olarak düşünülmesine rağmen sonradan sebep olma üzerinden yapılan muhakemesi sonucunda sorumluluğu sabit görülse de memura uygun görülen cezanın miktarı çelişkili görünüyor.

1893'te, hasta olan Mülâzım-ı Sani (teğmen) İshak Efendi'yi muayeneye gitmeyerek intiharına sebebiyet verdiği iddiasıyla Gümüşhane Belediye Tabibi Osman Efendi hakkında soruşturma açılmış ve konu doktorun görevden azline sebep olabilecek ölçüde önemsenmişti. Fakat araştırma neticesinde doktorun hastanın yanına gittiği, cinnet halindeki hastanın muayeneye izin vermediği, doktoru darp ettiği ve daha sonra pencereden atlayarak vefat ettiği ortaya çıkmıştı. Ayrıca şikâyetin redif subaylarının garazinden ileri geldiğinin bildirilmesi de önemlidir. Doktorun görevine iade edilmesinden anlaşıldığına göre İshak'ın arkadaşlarının şikâyeti karşılık bulamamıştır.⁴³

Sorumlu arayışında ifadelerin rolü belirleyicidir. Bazı vakalarda acılı aile üyeleri sadece ifade vermekle yetinmeyerek şikâyetçi olarak ortaya çık-

41 BOA DH. MKT. 1653/16.

42 BOA DH. MKT. 2111/118.

43 BOA DH. MKT. 2039/118.

makta ve kayıpları adına hak arayışında bulunabilmekteydi. Nitekim 1870'te Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşı Gelibolulu Hacı Edhem Ağa, oğlu Mehmed Bey'in hapishanede intihar etmesinden şikâyetçiydi ve sorumluların bulunarak cezalandırılmasını istiyordu. Kayıtlardaki bilgiler tarafların anlatılarındaki farklılığı ve karar vermenin zorluğunu açık bir biçimde gözler önüne sermesi açısından da zikre değer. Babanın Edirne Valiliğine ilettiği iddiasında olayın akışı şu şekilde verilir: Evine taş atıldığından güvenlik birimlerine yaptığı şikâyet üzerine evi gözetlenmeye başlanır. Ancak bunlardan kendisine öteden beri husumeti olan bir kişi azat edileceği ve elli kuruş maaş verileceği vaadiyle evin halayığını kandırarak oğlunu suçlatır. Haksız yere suçlanan oğlu hapse atıldığında orada kötü muamele görür ve öldürülür. İşte baba sorumluların cezalandırılarak hakkın yerini bulmasını istemektedir.⁴⁴ Valiliğe anlatımında ise, olayın Gelibolulu Hacı İbrahim Ağa'nın evinin pencerelerine taş atıldığını hükümete haber vermesiyle başladığı kabul edilir. Ancak bundan sonra durum farklılaşır. Görevliler evin etrafında sekiz on gün kadar bekledikleri halde dışardan taş atıldığını göremezler. Nihayet orada beklemekte olan Osman Onbaşı taşın Edhem Ağa'nın cariyesi tarafından atıldığını görüp durumu orada bulunan Yüzbaşı Hüseyin Bey'e ve ağaya bildirir. Kadının sorgusunda taşı, yedi-sekiz yıldır nikâhlısı olduğu Mehmed Bey'in tembihiyle attığını söylemesi üzerine yüzleştirilirler. Zaptiye koğuşuna alınan Mehmed sabah helaya girerek her nasılsa tedarik ettiği usturayla kendini öldürür. İki tarafın farklı iddiaları karşısında Vilayet Başkâtibi Ali Efendi durumu incelemek üzere görevlendirilerek Gelibolu'ya gönderilir.⁴⁵

1888'de, Bahaeddin Bey, oğlu Ali Bey'e zorla "fî'l-i şeni'de (ırza geçme) bulunarak intiharına sebep olan Binbaşı İsmail Ağa'nın oğlu Sabri ile Cerrah Osman'ın oğlu Süleyman'ın cezalandırılmalarını talep eder. Olay sonrasında oğlunun namusunu muhafaza uğruna ölümüne sebebiyet veren bu kişilerden resmen davacı olmuş, sanıklar mahalli hükümet tarafından yakalanmış ve yapılan sorgulama neticesinde söz konusu fiile cüret ettikleri sabit olmuştur. Ancak bu karar Selanik'e havale edildiği halde sanıkların tahliye edilmeleri üzerine Bahaeddin Bey adalet talebiyle

44 BOA DH. MKT. 1310/50.

45 BOA DH. MKT. 1310/50.

Dahiliye Nezaretine başvurur. Dahiliye Nezareti meselenin içeriğini birçok yönden dikkate değer bularak hemen bir araştırma başlatılmasının gerekliliğini vurgulayan bir yazıyı Adliye Nezaretine gönderir.⁴⁶

1905'te ise, Fatma Cemile ve kızı Adana Hapishanesinde tutuklu bulunan kocası Tefik Nevzad'ın intiharı sebebiyle oldukça sert ve itham edici ifadeler taşıyan bir dilekçeyi Sadarete göndermişlerdir. Bu dilekçeden ne maksatla kime yazdıklarının anlaşılması için başlatılan araştırma bağlamında haberdar olabiliyoruz.⁴⁷ Dilekçenin içeriğini bilmek ilginç olurdu. Fakat Fatma Cemile'nin öfkesini sorumlu olarak gördüklerine yöneltmiş olduğu açık.

Soruşturma sürecinde müntehir veya olay hakkında bilgisi olanların ifade ve şikâyetleriyle belirlenen isimlere ait dava sonuçları esasen intiharın sorumluluğunun müntehire yüklendiğini gösteriyor. İntiharın sorumlu-su olarak belirlenen kişilerin hukuken sorumlu tutulmasalar da vicdanen sorumluluk hissedip hissetmedikleri ise başka bir mesele. İtham edilen kişinin kendi gerekçelerine sahip olması beklenebilir. Örneğin metnin başında geçen Hüsnü Efendi intihar notunda ölümünden odacı Ahmed'i sorumlu tutarken Ahmed kasten zarar vermediği ya da frengiyi ondan değil bir başkasından kapmış olabileceğini ileri sürerek kendini savunabilir. Ancak "Vicdan hatırladıkça, hiçbir suç unutulmaz"⁴⁸ ifadesini hatırlatırcasına sadece bir insanın ölümünde rol alma şüphesinin bile ilgili kişiye vereceği rahatsızlık onları tanıyanların yargılarıyla birleştğinde daha da ağır bir yüke dönüşebilir. Diğer taraftan hukuktan bağımsız olarak söylentileri dinleyenler de kendi kanaatlerini başkalarıyla paylaşmaktan geri durmayacaklardır.

Bireyler için olduğu kadar yöneticiler açısından bakıldığında da intihar eylemi bazı kuralların esnetilmesi, görmezden gelinmesi ve kolaylık sağlanmasını mümkün kılabilmekteydi. Örneğin, 1897'de Girit Kumandanlığına hitap eden belgede, Yüzbaşı Rıza'nın, Mehmed Bey'in kızını kendi isteğiyle ve evlenmek niyetiyle kaçırdıktan sonra, kızın ebeveyni tarafından bir şekilde yeniden eve götürülerek evliliklerine engel olunması, ayrıca kendisinin de görev yerinin değiştirilmesi üzerine intihara

⁴⁶ BOA DH. MKT. 1563/50.

⁴⁷ BOA DH MKT. 992/10.

⁴⁸ Stefan Zweig, *Merhamet*, İstanbul: Yordam, 2014, s. 400.

teşebbüs ettiği ancak yaralı olarak kurtarıldığı kayıt edilir. Bunun üzerine görev değişikliğinden sarf-ı nazarla kızın ailesinin ikna edilerek evlendirilmeleri hatta yüzbaşının düğün masraflarının karşılanarak İstanbul'da görevlendirilmesi için çalışma başlatılır.⁴⁹ 1895'te rüşvetten dolayı Amasya Hapishanesinde üç sene müddetle hapis cezası bulunan Mecidözü'nde sakın Çerkeş muhacirlerinden Ali Bey'in karısı intihar ettiğinde geride bakıma muhtaç üç küçük çocuk bırakır. Böylece karısını kaybetse de Ali Bey için tahliye imkânı doğar.⁵⁰

Dolayısıyla intiharın istek, arzu ve taleplerin hayata geçirilmesindeki gücünü kullanmak isteyenler de mevcuttur. Bunlar aynı zamanda yöneticilerin ölüm sebebi olarak intihar beyanına karşı nasıl bir uygulamada bulunduklarını göstermesi bakımından da önem arz ediyor. Örneğin, 19. yüzyılda Şerife Ayşe Sıdika kimsesiz ve dertli bir kadın olduğunu belirterek başladığı dilekçesinde on yıldır yanlarında yaşayan kişilerin onun bu halinden yararlanarak yaptıkları eziyetlere bir çare bulunmadığı takdirde kendini asarak, kuyuya ya da denize atarak telef-i nefis (intihar) etmesinin mümkün olduğu uyarısında bulunur. İsteği sultanın onu "bu din ve diyanet bilmenyenlerden" kurtarmasıdır.⁵¹

1900'de Zaptiye Nezaretine hitap eden bir belgeden muhtedi Mehmed'in başka bir ülkeye gitmek istemediğini, kendisinin memleketi içinde başka bir yere gitmesine izin verilmemesi halinde intihar edeceğini söylediğinde yetkililerin bunu dikkate aldıkları anlaşıyor.⁵² Kaptan Kenan da 1908'de Şirket-i Hayriye idaresinin baskı ve haksız muamelelerinden dolayı artık kendisine yönelik haksızlıklara tahammül gücü kalmadığı ve girişimlerinden herhangi bir sonuç alamadığından adalet ve istikbalden ümidini keserek ailece intihar edeceklerini belirttiği bir yazı kaleme alır. Sözlerine Allah'ın kendilerini affedeceği fakat sebep olanları cezalandıracağına duyduğu inancı dile getirerek son verir. Kaptan Kenan'ın bu yazısı karşısında hemen bir araştırma başlatılır. Polis komiserliğinin yaptığı inceleme sonrasında Kenan Kaptan'ın Paşabahçe İncir Köyü'nde ailesiyle birlikte oturduğu,

49 BOA Y. PRK BŞK. 54/92.

50 BOA DH. MKT. 439/42.

51 BOA A. DVN. 2/57.

52 BOA DH. MKT. 2416/27.

kırk senelik bir emektarın oğlu olup kendisinin de on beş yıldan beri çalıştığı fakat gözlerindeki hastalıktan dolayı tedaviye muhtaç olduğunun bildirilmesi üzerine şirket müdüriyetince açığa alındığı, bundan başka kötü bir muamele görmese de merhamete muhtaç bir halde bulunduğu bilgisi Beykoz Kaymakam Vekili Tevfik tarafından Zaptiye Nezareti'ne iletilir. Şirket yönetimi Kenan Kaptan'ın bu halde çalıştırılmasının imkân dahilinde olmadığını kesin bir dille bildirmesine binaen intihar tehdidini ciddiye alan yöneticiler kendisinin durumuna, iktidar ve bilgisine uygun bir memuriyette istihdamını söz konusu müdüriyet idaresine tavsiye edecektir.⁵³

1919'da ise, Darülaceze sakinleri toplu intihar tehdidinde bulunurlar. Onları bu karara iten, Darülaceze sabık müdürünün göreve yeniden iadesidir. Bunun olması halinde müdürün mutlaka hayatlarını mahvedeceğinden emindirler. Bu sebeple eğer iade gerçekleşirse Babıâli Caddesi'nde "feryat u figandan" sonra topluca intihar edeceklerdir.⁵⁴ Atamanın gerçekleşip gerçekleşmediğini bilemiyoruz ancak toplu intihar tehdidinin istenmeyen bir görevliden kurtulmak için kullanıldığı açık. Burada sıralanan farklı taleplere rağmen çeşitli örneklerin birleştiği ortak nokta intiharın amaca ulaşmak için bir taktik olarak kullanımıdır. Ancak intihar tehdidi insanın karşısındakine bunu dile getirecek kadar çaresiz kaldığının, acz içinde bulunduğu işaretleri olarak da anlaşılabilir. Böylesine onur kırıcı bir itirafı yapmanın herkes için çok kolay olduğunu düşünmeye dayanan bir genelleme insan duygularını fazla hafife almak olacaktır.

Öte yandan intiharın tehdit olarak kullanılması kişinin hayatını daha da çekilmez hale getirebilir hatta onu bir anda nezaret ya da bimarhane duvarlarının ardına atabilirdi. İşte İbrahim Edhem Efendi bunlardan biridir. Annesiyle birlikte oturan İbrahim Efendi, 1908'de bir yakınına intihar edeceğini açıkladığında muhtemelen başına gelecekleri düşünmemişti. Zira bu kişi İbrahim'in sözlerini zaptiyeye bildirmiş, onlar da söz konusu şahsın akıl sağlığının yerinde olmadığı, kendine ve başkasına bir zarar verebileceği için derdest edilerek gereğinin yapılması yönünde harekete geçmişti.⁵⁵

⁵³ BOA BEO. 3423/256661.

⁵⁴ BOA DH. UMVM. 160/20.

⁵⁵ BOA ZB. 619/128.

Yine cuma selamlık resminde intihar edeceğini beyan eden Maarif Encümeni azasından Selanikli Hilmi Efendi, üzerinde intiharına dair bir yazıyla bıçak bulunduğundan dolayı tutuklanmış fakat daha sonra ne yapılacağına dair bir karar verilememiştir. Hilmi Efendi muayene ettirilmiş ve herhangi bir cinnet eserine rastlanmadığından bimarhaneye gönderilememiş, 9 Ağustos'ta (1901) tutuklanmış, 4 Kasım'da da serbest bırakılmıştır. Yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla 19 Aralık'ta hâlâ kendisi ve ailesi hakkında bir karar verilememiştir.⁵⁶

İntiharı burada esas olarak resmi kayıtlara geçişi, bunun niteliği, soruşturma, yargılama, sorumluluk ve tavır alış gibi konular üzerinden ele almaya çalıştım. Takip eden bölümüm malzemesi ise, intihara yönelik kanaat ve yargıların belki de en iyi okunabileceği bir sahanın ürünleri olan romanlar olacak.

⁵⁶ BOA Y. MTV. 222/119; Y. MTV. 224/29.

KURGUDAN GERÇEĞE GERÇEKTEN KURGUYA

Taaşuk-ı Talât ve Fıtnat, Hüseyin Fellah, Dürdâne Hanım, Sergüzeşt, Zehra gibi Tanzimat ve sonrası Osmanlı-Türk edebiyatının öncü romanlarında intiharın temsili ilk bakışta acemice ve yüzeysel görünüyor.¹ Bununla birlikte intihar temsillerinin okunmasıyla temsili yapan ve temsil edilen kişiler arasındaki ilişkinin yakalanabileceğini düşünüyorum. Yazar, karakterlerle arasına az veya çok mesafe koyarak meseleye saygılı, mizahi, şefkatli, alaycı veya aşağılayıcı bir şekilde yaklaşabilmektedir.

19. yüzyılın sonlarından 1930'ların sonuna kadar geçen dönemde Türk romanında intihar, özellikle düz anlam katmanını oluşturan aşk anlatısı içinde işlenen bir tema olarak belirir.² Aşkın açılımı ise oldukça geniştir ve çeşitli duyguları, tavırları içinde barındırmaktadır. Örneğin, intihara sürükleyen aşkın hemen yanı başında kıskançlık ve intikam vardır. Nitekim Nabizâde Nâzım'ın romana adını veren karakteri Zehra'nın (1896) en önemli özelliği hastalıklı kıskançlığıdır. Çocukluğundan beri mevcut olan ve gittikçe artan bu kıskançlık kocası Suphi'nin onu Sırrıcemal için terk etmesiyle nefret hissinde birleşir. Zehra bir taraftan kıskançlık diğer taraftan yalnızlık altında ezilir ve bu durumdan kurtulmanın çaresini bir türlü bulamaz.³ Zehra'nın kurduğu plan neticesinde bebeği ve Suphi'yi kaybeden Sırrıcemal birkaç başarısız denemenin ardından kendini sarnıca atarak öldürür. Onu intihara götüren ruh halini yazar şöyle tarif eder: "Saatlerce başını önüne eğip, derin

1 Osmanlı-Türk edebiyatının tarihine dair bkz. Ahmed Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012 ve Mustafa Nihat Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1945.

2 Kadın-erkek ilişkileri edebiyatın olduğu kadar sinemanın da konusudur. 1908'den 1913 yılına kadar çektiği 350 filmle Amerikan sinemasının en verimli yönetmenlerinden David Ward Griffith'in yöneldiği küçük hikâyelerde kahramanlar Türk edebiyatının münteherirlerini andıracak kadar melankoliktir. İntihar, sadece sinemanın ele aldığı farklı coğrafyalarda âşıklara özgü bir çözüm gibi durmaz, 1920'lerden başlayarak İstanbul'da artan intihar vakalarının en önemli sebeplerinden biri yine aşktır. Bu yüzden en az edebiyat kadar insanlar ve onların sevmeye biçimleri üzerinde etkili olan sinema dilinin de söz konusu münteherirlere rehber olduğu söylenebilir. Bkz. Hakan Kaynar, *Projesiz Modernleşme Cumhuriyet İstanbul'undan Gündelik Fragmanlar*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2012, s. 183, 184.

3 Nabizâde Nâzım, *Zehra*, (Tertip Eden Mustafa Nihat Özön), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1954, s. 72.

derin düşünür, gözünü bir noktaya diker yarım saat bir saat oradan ayırmaz. Yaptığını düşünmez düşündüğünü yapmaz, söylediğini ıstemez idi.”⁴ Burada yazar soruşturma evraklarında rastlanan ifadeleri hatırlatırcasına duygularla ilgilenmeksizin dışarıdan bir gözlemci olarak karakterin davranışının kısa bir tasvirini vermekle yetinir. Her şeyini yitiren Suphi de intiharın kıyısına gelir. Fakat bunu yapacak cesareti bulamaz:

Suphi hâlâ her tarafı karanlık görmekte idi. Bu keşmekeşten, bu ıstıraptan, bu ümitsiz hayattan kurtulmak için yalnız bir çare görmekte idi: İntihar!

Fakat şu tasavvur hatırına geldiği zaman tüyleri ürperdi. İçine bir soğukluk düştü. Sanki ölüm karşısına geçmiş de çukur gözleriyle kendisine bakıyor gibi gelmekte idi. Hızla gerisin geriye dönüp yine geldiği tarafa doğru inmeye başladı. Ölümden korkmakta, intihar için de yüreğinde kuvvet ve cesaret bulamamakta idi. Ölmek o kadar kolay bir şey görünmüyordu.⁵

Romanın anlatıcı söylemi hemen bu noktada müdahale eder. Suphi'nin muhakemesini pek yanlış yürüttüğünü ve sandığı gibi her şeyin bitmediğini, bir kurtuluş yolu olduğunu dile getirir. Böylece okur açık bir dille uyarılır. Nitekim roman kahramanı çok geçmeden ne kadar hatalı düşündüğünün farkına varır.⁶ Bir türlü sevdiği adamı unutamayan, bu sebeple tarifsiz acılar içinde yaşayan Zehra'yı bekleyen son da intihardır. Böylece yaptıklarının bedelini ödeyecektir. Zehra, “Suphi'den mahrum olduktan sonra ömründen de bir zevk ümit etmemektedir. Bundan sonra yaşayıp neyi görecekti? Sırrıccemal kadar da olamayacak mıydı? Fakat zihnine gelen şeyin ahiretteki cezasını hatırlar ve kendini öldürmenin dehşetli bir cinayet olduğunu düşününce tövbe eder.” Zehra dini inancı sebebiyle bunu doğrudan yapamasa da hastalığını azdırıp, hekim çağırarak ve ilaçlarını içmeyerek dolaylı bir yoldan gerçekleştirir. Gerçi son anda “aklı

4 Nabizâde Nâzım, s. 123

5 Nabizâde Nâzım, s. 152.

6 Nabizâde Nâzım, s. 153.

başına gelerek hayatın kıymetlini takdır etti ise de iş işten geçmiş'tir.⁷ Yazar müdahalesi, intihar eylemini sınırlandırabilecek mekanizmalarda kendini gösterir. Bu roman yazarının (anlatıcı olarak) didaktik, terbiyeci bakışının devrede olduğu bir noktadır; dini hissin müntezirdeki kuvveti, dini inancın pozitif şiddeti intiharı engelleyici bir faktör olarak sunulur.

Dürdâne Hanım'da (Ahmet Mithat, 1882) ise, roman kahramanı onu hamile bırakan ve evlenmeyi reddederek kötü duruma düşüren Mergup Bey'i cezalandırmak için kendini zehirlemeyi tercih eder. Evlilik dışı bir çocuk sahibi olduğu Mergub Bey'in kendisine aynı hisleri taşımadığını öğrenen Dürdane Hanım yaptığı son konuşmasında Mergub Bey'den intikam almak istediğini belirtir. Fakat intikam yolu Mergub'un zannettiği gibi onu öldürmek değil aksine kendini öldürmektir. Nitekim açıklamalarının ardından daha konuşma öncesinde kendini zehirlediği anlaşılır ve çevresindekilere tesir eden hazin ölümün gerçekleşmesiyle roman sona erer.⁸ Aslında daha ziyade âşık kadınlara yakıştırılan bu tarz intihar, resmi kayıtlarda rastladığımız şekilde vaadini yerine getirmeyen bir erkek tarafından aldatılan, namusuyla oynanan kadının tercihinin bir roman kahramanıyla karşımıza çıkışıdır.

Aşk saygı uyandıracak kadar saf ve temiz ancak imkânsız da olabilir. Hayal kırıklığının yol açtığı tutku böylece intiharla sonlanır. Sami Paşazade Sezaî'nin kölelik-cariyelik kurumunun ilk eleştirisinin yapıldığı *Sergüzeşt*'in (1888) kadın karakteri cariye Dilber kıskanç değildir. Aksine o kadar zayıf, iffetli ve kırılıgandır ki intiharına acımamak elde değildir. Diğer taraftan bir cariye olarak alınıp satılan ve pek çok eziyete maruz kalan aynı Dilber'in Nil'in sularında son bulan ölümü yoksunluklarla dolu zor hayatına uymayacak derecede kısa, sıradan ve duygusuzdur. Yazar, bir kadın olarak karakterin yaşadığı bütün sıkıntılar ve çaresizliklere en uygun bitişin intihar olduğunu düşünmüş olmalı.

Taaşuk-ı Talât ve Fitnat'ın (Şemseddin Sami, 1872) olay örgüsünün merkezinde Talât ile Fitnat'ın aşk ilişkisi ve başka biriyle evlendirilen Fitnat'ın intiharı yer alır. Talât ve Fitnat birbirini sevmektedir. Fakat üvey

7 Nabizâde Nâzım, s. 186-188.

8 Ahmet Mithat Efendi, *Dürdâne Hanım*, İstanbul: Paraf Yayınları, 2010, s. 151-153.

babası kızı zengin bir adamla evlendirir. Tesadüfen kızın evlendiği adam vaktiyle annesini terk eden adamdır ve bu acı gerçek, Fitnat sevgilisinden ayrılmanın verdiği üzüntüyle kendini öldürdüğünde ortaya çıkar.⁹ Türk edebiyatında çoğunlukla kızlar-kadınlar müntehir olarak öne çıkarılsa bile aşk çift yönlü bir ilişkidir, iki taraf da aşkın zalim güzelliğinden nasibini alır, kavuşamama, birleşememe erkeği de çaresiz kılar, dolayısıyla aşk için sadece kadınlar intihar etmez.

19. yüzyılda Namık Kemal'in tiyatro oyunu, *Zavallı Çocuk*'taki Atâ bunun iyi bilinen bir örneğidir. Ailesi tarafından istemediği biriyle evlendirilmesi yüzünden sevdiği genç Atâ ile birleşemeyen Şefika üzüntüsünden verem olur. Türk romanında malum kız-kadın, erkek ayırdetmeyen bu "ince hastalık" alt temasının yanına bir de intihar eklenir. Şefika'ya kavuşamaya-cağını anlayan Atâ eczaneden getirttiği zehri sevgilisinin başucunda içerek acılar içinde ölür. Bunu gören Şefika da zaten son haddini bulmuş olan zayıflığından dolayı takati tükenerek ölür.¹⁰ Atâ, bu dünyada kavuşamamak-la birlikte sevgilisine ahirette kavuşacağını düşünmektedir.¹¹ Öte yandan Şefika'nın annesi Tahire Hanım duyduğu üzüntü ve pişmanlığı, "Kızım... benim, babasını borçtan kurtarmak için şehit olan kızım" sözleriyle dile getirir.¹² İntihar eyleminin bu şekilde "makule" çekilmesi analize muhtaçtır. Dinen günah olan intihar dünyevi hal ve zamanda maddi vaziyetin gerekçe-si olarak sunulur. "İntihar eden" Atâ'dır fakat rızası olmadan evlendirilen Şefika da "çaresi olmayan" bir hastalıktan takati tükenip ölür. "Kurban olma" artık "kendini kurban etme"dir. Böylece ebeveynin kutsal oluş motifi, onun için kendini feda etme dinen günah olan intihar eylemini örter.

Şehit olarak görülenlerden biri de Ahmet Mithat'ın *Hüseyin Fellah* (1875) romanındaki Civelek Mustafa karakteridir. Romanın kahramanı –adı-na rağmen– Şehlevend adındaki bir genç kızdır. Şehlevend'in yolu Mustafa ile ilk kez İstanbul'da kesişir. Bir macera ve aşk örgüsü içinde Şehlevend ile garip bir şekilde Cezayir'de yeniden bir araya gelen Mustafa onu sevmektedir. Fakat Şehlevend'in önerisi ikisinin kardeş gibi yaşamasıdır. Mustafa

9 Şemseddin Sami, *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2012.

10 Namık Kemâl, *Zavallı Çocuk*, (Tertip Eden Mustafa Nihat Özön), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1940: 87-94.

11 Namık Kemâl, s. 90.

12 Namık Kemâl, s. 94.

bunu kabul etmeyerek ölmeyi seçmiş, Şehlevend de Mustafa'nın bir şehit olduğunu söylemiştir. Anlatıcı, “konağın tam kapısı karşısında bir mezar yapılarak Civelek oraya defnedilmiş ve kapıdan her girip çıkan bu temiz kalpli kahramanı yâd etmekte” diyerek okurdan Mustafa ve ölümüne saygı duymasını bekler.¹³

20. yüzyılın dönümüne gelindiğinde, ilk nesil ikinci nesille buluşur ve aşkın hallerinin evlilik dışı, “yasak” yüzünün varlığı tema olmaya devam eder. Böyle bir ilişkinin karakteri kimi zaman intiharla cezalandırılırken kimi zaman da eğer her şeye rağmen sonunda toplumun kurallarına boyun eğerse yeniden saygınlık kazanabilir. Müntehir tipolojisinde intihara yüklenen anlamla ilişkili olarak kendi kendine verilen ceza teması, çevrenin, toplumsal baskının vereceği cezadan (yazılı olmayan normların ağırlığı, aşağılanma, horlanma, küçük düşme, dışlanma, “kötü kadın” [*femme fatale*] varyantlarına yüklenen anlamlar) bir kaçış-kurtuluş yoludur. Örneğin, *Aşk-ı Memnu*'nun (Halit Ziya Uşaklıgil, 1899) Bihter'i yasak aşkının ortaya çıkacağını anlayınca intihar etmiştir.¹⁴ *Jöntürk*'te ise (Ahmet Mithat, 1910)¹⁵ sevdiği erkekte karşılık bulamadığı için Nurullah'ın sürgününe sebep olan Ceylan ile olumsuzlanan hafiye babası eserin sonunda yaptıklarının cezasını intiharla çekerler. Bu tür olumsuzlanan karakterlerin sonunun intihar olması manidardır. Bunlar dünyada yaptıklarını kanun önünde vermeyen günahkârlardır. İntihar etmek ahirette sonsuz bir cezaya sebep olduğuna göre bütün bu günahlarını bir başka günahın bedeli olarak ebediyen ödeyeceklerdir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ise *Sevda Peşinde*'de (1912), evli bir kadın olarak Aynınur'u bir başkasına duyduğu aşkla anlatımı, bunun vazgeçilmez bir tema olduğunu gösterir. Yasak aşkın ortaya çıkma tehlikesi karşısında Aynınur da intihar eder. Onun intiharına arkadaşı Seza Hanım üzüldürken kocası Sermet Bey toplumsal tavrın bir yansıması olarak böyle bir durumda intiharın yerinde bir karar olduğunu dile getirir. Seza Hanım'ın istemeyerek de olsa arkadaşının ölümüne sebep olmanın verdiği

13 Ahmet Mithat, *Hüseyin Fellah*, İstanbul: Timaş, 2005, s. 392-398. Aslında eser parasız ve kimsesiz kalan bu sebeple denize atlayarak ölmeye karar veren fakat son anda korkarak bunu gerçekleştiremedikleri anlaşılan anne-kızın konuşmalarıyla başlar. Şehlevend'in babası da utancından ölümü seçmiştir.

14 Halit Ziya Uşaklıgil, *Aşk-ı Memnu*, İstanbul: Özgür Yayınları, 2013, s. 508-511.

15 Ahmed Mithat, *Jöntürk*, İstanbul: Artık Dünya Klasikleri, 2009, s. 304.

suçluluk duygusu ve her şeye rağmen bir insanın yaşam hakkına duyduğu saygının zayıf savunusu toplumun yazılı olmayan kurallarıyla konuşan Sermet Bey'in güçlü yargılaması altında ezilir.¹⁶

Eylül'de de (Mehmed Rauf, 1900) Necip, Suad'a duyduğu yasak aşktan dolayı çektiği acıyla zaman zaman ölümü arzular. Sonunda ölen sevgilinin ardından yaşamak istemeyerek ölümü seçer. Yine bir başka örneği, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Son Arzu* (1923) adlı romanında bulabiliriz. Eserin konusu, üç farklı karakterdeki üç genç kızın (Nuruyezdan, Zişan ve Vicdan) aşk ilişkileridir. Bu kızlardan biri olan Nuruyezdan, kocasına, bir başkasına aşkını itiraf ettiği ve intihar edeceğini açıklayan bir mektup gönderir: "Bu aşk benim için bir cinayet, sizin için bir zillet, öteki için büyük bir izahtır. İntiharım beni, sizi, onu, üçümüzü birden kurtarıyor." Gerçi bu hareketiyle insanların kınamasına hedef olacağını bilmektedir. Ancak başka çıkış yolu bulamamaktadır.¹⁷

19. yüzyılda bir kadın yazar, Fatma Aliye'nin *Muhâdarât* adlı romanının kahramanı Fazıla da sürekli olarak intiharın kıyısındaki bir kadındır. Fakat onu bu noktaya getiren aşk değil, sıkıntılarla dolu yaşamıdır. Annesini kaybeder, kardeşiyle öksüz kalır. Babası iki kardeşin hayatını çekilmez hale getirecek bir kadınla evlenir. Üvey anne iftirayla Fazıla'nın evliliğine mani olur. Romanda intiharı "zaman zaman düşünen" Fazıla'yı durduran motif ise, İslamiyete göre, intihar edenin cennete gidemeyeceğini "bilmesi"dir. Bu bilme ve intihardan vazgeçiş anı şu sözlerle dile getirilirken intihardan vazgeçişin iç anlamlandırılması müntehirlerin nitelenmesi üzerinden yapılır. Burada cesur-mert halin karşısı, müntehirin "acız"ının ifadesi olarak intihar eylemini kötüleyen sıfatlardır.

Muvakkat olan bir âlemdeki rahatsızlığa tahammül eyleyemedikleri halde, kendilerini ebedî olan bir âlemdeki azâb-ı elîme atmağı nasıl göze alabiliyorlar? (...) intihar! Miskinlerin, zayıfların, sabırsızların, korkakların, ihtiyar eylediği bir şeydir! Evet! İntihar, mihnete, cefaya, tahammül edemeyecek kadar miskinlerin, feleğin cevri ve

16 Gürpınar, *Sevda Peşinde*, İstanbul: Özgür Yayınları, 2006, s. 221-222.

17 Gürpınar, *Son Arzu*, İstanbul: Everest Yayınları, 2012, s. 189-190.

taaddisine karşı göğüs gerip karşı duramayacak kadar korkakların, muhâceme-i emvâc-ı hayata dayanamayacak kadar zayıfların, evcâ ve ıztırâb-ı dile sabreyleyemeyecek kadar metanetsizlerin işidir! Hiçbir merd ve kahraman olan kimse bu aczi göstermez ve intiharı ihtiyar eylemez!¹⁸

Aşk dışı intihar sebeplerinin az da olsa başka örnekleri mevcuttur. Örneğin, *Şıpsıvdi*'de (1911) ağabeyi Meftun Bey'in "alafrangalık" adına aileyi her türlü rezaletin içine soktuğunu gören Raci'nin aklına gelen yollardan biri intihardır.¹⁹ Aynı eserde bir kadına aldanarak babasının parasını ve senetlerini çalan Mahir Bey de kullanıldığını anlayınca kendini vurmaya secer.²⁰ Aşk kadar aşk dışı intiharlarda da roman karakterlerinde intiharın sebebinin bu kadar açık ve net olması dikkat çekici bir hususiyet olarak beliriyor. Onlar için iç çatışma, kararsızlıklar ve intiharın karmaşıklığı söz konusu değildir. Kararın alınması ve uygulama ya da vazgeçiş neredeyse hemen gerçekleşir. Bir bakıma vazgeçiş anı karar verişten daha uzun tanımlanırken okur intiharın yıkıcı duygularını değilse bile iradenin gücünü hissedebilir.

Türk edebiyatında intihar-müntehir ilişkilerini roman kurmacasında gerekçe ve açıklama motifleriyle alan ve sebepleri aşkın dışına çıkaran isim olarak Gürpınar öne çıkar. Örneğin *Ben Deli miyim?*'de (1924) Gürpınar'ın Şadan karakteri intihara meyilli bir yarı delidir. Kitabın başındaki "Kıymettar mütehassısımız Mazhar Osman Bey'e" ifadesi dikkate değerdir. Romanın önemli bir hususiyeti "adab-ı umumiyeye muhalif neşriyât" olarak dava konusu olması ve buna gazetelerde geniş yer verilmesidir.²¹ Yazar, dava konusu olması üzerine yaptığı açıklamada eserinin sıradan bir hikâye değil *serirî* [klinik] bir ders olduğunu belirtir öyle ki birkaç aydır konuyu ele alan en muteber eserleri tetkik etmektedir. Hatta memleketin en önde gelen uzmanına, Mazhar Osman'a açık bir mektup yazmış ve yarı delilere dair

18 Fatma Âliye, *Muhâdarât*, Yay. Hazırlayan H. Emel Aşa, İstanbul: Enderun Yayınevi, 1996, s. 261.

19 Gürpınar, *Şıpsıvdi*, İstanbul: Everest Yayınları, 2011, s. 462.

20 Gürpınar, *Şıpsıvdi*, s. 465-468.

21 Everest Yayınları'ndan basılan orijinal metnin öncesinde M. Emre Taylan'ın "*Ben Deli miyim?* Romanının Dava Süreci" ne dair yazısı bulunmakta olup burada dönemin gazete haberleri verilmiştir bkz. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Ben Deli miyim?*, (Orijinal Metin), İstanbul: Everest Yayınları, 2011, s. vii-li.

onun görüşlerini almıştır.²² Gürpınar'ın Şişli müsamerelerine devam ettiği göz önüne alındığında bu meselelere duyduğu ilgi daha da anlam kazanıyor. Gürpınar işte bu ilgisini aşırı tutkuların tesirinde gündelik hayatının işleyişine ayak uyduramayan akıl hastalarıyla intihar ilişkisi bağlamında Şadan karakteriyle işlemişti. Nitekim ahlaka aykırı tavırlarıyla toplum değerlerine meydan okuyan Şadan'ın dengesiz kişiliğini eserin başında intihar tutkusuyla güçlendirir. Psikolojik sorunları çocukluğuna kadar uzanan Şadan sanrılar görür, sesler duyar. Bu sesler onu intihara teşvik eder:

Vapurdan köpüklü denize bakarken, trende gözlerimin önünden su gibi akan toprağı seyrederken sukuttan korkarak geri çekiliyorum. Sonra yine yavaş yavaş tehlikeye doğru uzanıyorum. O zaman meçhul bir müşevvik bana “Kendini aşağı at... At diyor. (...) Derin bir kuyu ağzında, bir uçurum kenarında aynı baş dönmesine tutuluyorum.”²³

Gürpınar, *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?* romanında ise intiharı müstakil olarak tahlil ve tenkit eder. Bu eser aslında Gürpınar'ın kendi döneminde özellikle de 1927 ve 1930'lardaki “intihar salgını” konusunda basında tanık olduğu hararetli intihar tartışmalarını kurgu dünyasına taşımasından ibaretti. Dolayısıyla burada içeriğine dair biraz daha geniş yer verilmesi konuya yakından ilgi duyan bir şahidin gözlemleri yanında toplumsal değer yargılarının da ifadesine güzel bir örnek teşkil etmesindendir. Romanda, Doktor Nusret Hulki'nin hastalarına yaptığı açıklamalar intiharın aklen ve ahlaken kabul edilemeyeceğini göstermeye yöneliktir. Karşılıklı diyaloglarda intihar itiraf ve savunmaları birer birer çürütülür.

Bunlardan biri, dönemin siyasi çevreleriyle birlikte sağlıklı bir toplum kurma sorumluluğunu üstlenen kişileri oldukça endişelendiren intiharın taklit edilerek yayılma tehlikesidir. Kurgu, Ahmed Sami'nin mahallesinde birbiri ardına gerçekleşen üç intihar sebebiyle intiharın kolera gibi bulaşıcı olup olmadığı ve önlemek için bir çarenin bulunup bulunmadığını öğrenmek amacıyla doktoru ziyareti etmesiyle yapılır.²⁴ Elbette mahallede-

22 Gürpınar, *Ben Deli miyim?*, s. xii.

23 Gürpınar, *Ben Deli miyim?*, s. 26.

24 Gürpınar, *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*, İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1945, s. 21.

ki üç intihar vakasındaki sebeplerin gazetelerde en sık rastlananlar olması rastlantı değildi:

Size kısaca söyleyeyim ki bakkal Osman Efendi'nin oğlu Saadettin, yağlıkcının kızı Nezahati seviyor, bu bir..ikinci karısının fıkırdaklığından kıskançlık azâbiyle yanan Muammer efendi, yeni doğmuş çocuğunun kendi sulbine nisbeti hesabında şüphelere düşmüştür, bu da iki..Marangoz Şakir ustanın evinde kaybolmuş bir altın bilezik sirkati hakkındaki bütün zanlar hizmetçi Hayriye'ye çevrilmiştir.. bu da üç.²⁵

Zaten yazar anlatımın devamında gazetelerde okunan intihar vakalarının mahallede dedikodu teşkil eden mevzuları yani “kıskançlık, aşk ve iftiraya uğramak yeisi”yle benzerliğini özellikle dile getirerek dikkatsiz bir okurun gözünden kaçmasına izin vermez. Hemen ardından başlangıçtaki soruya, nasıl olup ta gazetelerdeki ölüm haberlerinin benzerlerinin bir mahallede karşılık bulduğuna geri döner. Burada getirilen açıklama dönemin tartışmalarında en çok üzerinde durulan “taklit”tir. İşte nasıl ki, insanlar gülen, esneyen, ağlayan birini gördüğünde gayr-i ihtiyari bir şekilde sirayetle aynı jestleri tekrar ediyorsa intihar da bir şuurdan diğer şuura geçebilirdi. Peki ama bu neden sadece bazı insanlar için söz konusuydu?. Onun cevabı ise, “istidat”tır. Buna göre, bir cinayet veya intihar vakası gazetelerde pek çok insan tarafından okunur. Ancak heyecanlanarak aynı fiili hayata geçirmeye kalkanlar bu harekete istidadı olanlardır. Nitekim salgın hastalıklar da önce bünyesi zayıf ve uygun olanlarda görülmez mi? Müntehiirlere yönelik yargıyı en iyi yansıtacak bir başka benzetmeyle “Fırtınalı havalarda çürük gemiler batır.”²⁶

Diğer bir konu, Ahmet Sami'nin kızı örneğinden ele alınan aşk-intihar ilişkisidir. Vasfiye adındaki bu kız işe yaramaz avare meşrepli bir genci istemekte ve eğer evliliklerine izin verilmezse birlikte intihar edeceklerini söylemektedir. İntihar tehdidinin bir fantezi mi yoksa ciddi mi olduğuna karar vermek için yapılan görüşmede geçen diyaloglar ise aslında ferdin toplum

25 Gürpınar, Ölüm Bir Kurtuluş Mudur?, s. 22.

26 Gürpınar, Ölüm Bir Kurtuluş Mudur?, s. 23-25.

için yaşaması ve onun kurallarına uyması zorunluluğunu göstermek üzere kaleme alınmıştır. Kısa va açık bir ifadeyle, kişinin sadece aşk gibiencil duygularla intiharı toplumun mukaddes değerlerine hürmetsizliktir:

...Siz canınızı tepelemekle bir cüz'ü bulunduğunuz umumî hayatı tahkir etmiş oluyorsunuz. Kütle bu azgın hürmetsizliğinizi affedemez. İntiharlar hayatı umumî bedeninde birer kangren gibidirler.. Umumî şuur bu yaradan tiksindir..Çünkü siz umumî şuurun otoritesinden çıkmış insaniyete çok fena bir misal göstermiş ve ona âdeta suikast etmiş oluyorsunuz (...) Binaenaleyh siz kendinizi öldürmekle cemiyetin mukaddes tanıdığı bir hakkı, bir binayı yıkmış ve katlinizin fena te'sirini muhitinize teşmil etmiş oluyorsunuz."²⁷

Gürpınar'ın önem verdiği konulardan biri de intiharın sebebinin akıl hastalığı olup olmadığıdır. Nitekim "intiharın başlıca bir nevi cinnet olduğu henüz fennen kabul edilmiş müspet bir keyfiyet değildi. Alâkadar doktorlar bu hususta münakaşalaşıp duruyorlardı" sözleriyle dile getirdiği meseleye "intihar bir cinnet eseri midir?" sorusuyla metnin ilerleyen kısmında yeniden döner. Bir görüşe göre, insan hezeyana tutulmadıkça kendini öldürmeye kalkmaz. Dolayısıyla müntehirler mecnun ve intihar gayri iradi bir fiildir. Diğerine göre ise, intihar illeti adıyla bir illet mevcut mudur? sorusuyla başlayan söylem bir intihar cinneti bulunmamaktadır hükmüyle son bulur.²⁸ Kurguya taşıdığı tartışmada yazar, hastalıkla intihar edenler yanında herhangi bir rahatsızlığı olmadığı halde intihar edenleri birbirinden ayırır. Bu ayırmada nevrastenikler gibi hastalık sebebiyle intihar edenlere merhamet edilmesi fakat zihinleri, sınırları sağlamlara daha fazla acımak gerektiğini ileri sürer. İntihara sevkeden sebepler arasında en çok kurban veren –yazarın ifadesiyle– nörastani (*neurasthenie*) hastalığıdır. Hasta ruhani, cismani yorgunluklar, ıstıraplarla bitiktir. Zekâda kudretsizlik, hazımsızlık, uykusuzluk, sancılar, iyi olamama endişesi, son ümitsizlik nihayet intihar. Bu zavallılar yalnız doktorların değil, bütün insanlığın

²⁷ Gürpınar, *Ölüm Bir Kurtuluş Mudur?*, s. 29-38.

²⁸ Gürpınar, *Ölüm Bir Kurtuluş Mudur?*, s. 4, 62-63.

merhametine muhtaçtırlar. Onlara kızmamalı, acımalı ve tedavilerini tıbbı bırakmalıdır. Sinirlerinde bir sorun olmaksızın iktisadi veya mağduriyet gibi sebeplerle kendini öldürmek isteyenlere karşı da topluma görev düşer.²⁹ Fakat bu Vasfiye'ye yapılan öğütlerle karşıt değil aksine tutarlıdır. Çünkü zihinleri-sinirleri sağlamlara daha fazla acıma ve toplumun bunlara karşı sorumluluğu iktisadi sorunları veya mağduriyeti olanları içeriyor. Aşk gibi bencil niyetlerle yapılanlar ise hoşgörü dışındadır.

Yazarın intihar beyanına karşı olumsuz tavır yine ana karakter üzerinden görünürlük kazanır. Bir kadın intihar edeceğini söyleyerek silahla odaya kapanan kocası için çağırdığında Doktor Nusret Hulki Bey'in zihninde beliren düşünce intihar beyanlarına karşı bugün de hâkim olan görüşü yıllar ötesinden taşır gibidir:

Mütehassıslar gelsinler de bakalım bu tür lüsünü de intihar nevilerinden birine idhal etsinler... Hakikaten kendilerini öldürmek kastinde bulunacaklar bu niyetlerini ekseriyetle gizli tutarlar... Henüz yüzünü görmedim amma bu adam böyle bir şey yapacağını söyleyerek ara sıra ailesini korkutmayı kendine eğlence edinmiş bir mütereddi [yozlaşmış kişi] olmalı..³⁰

Gürpınar, Saffet Avni'nin hikâyesiyle intiharda verasetin rolünü işlerken bir başka önemli meseleyi kurguya taşır. Saffet Avni'nin büyükbabası intihar etmiştir. İntihar duygusu onda ilk defa can sıkıntısıyla birlikte ortaya çıkmış, hafif bir ses kulağına kendini öldür diye fısıldamıştır. Böylece ölümden şehvani bir haz ve baygınlığa varacak bir lezzet hissetmeye başlar. Saffet Avni dünyadaki azaptan kurtulmak için değil lezzetini tatmak için ölüme atılmak istemektedir. Onun doktorla konuşması intiharda verasetin rolü etrafında biçimlenir.³¹

İntihara yönelik alaycı ve sert yaklaşımıyla cumhuriyet döneminde geçen, Aka Gündüz ve Nemide Al tarafından kaleme alınan *Üç Kızın Hikâyesi* (1933) de bahsedilmesi gereken romanlardan biridir. Söz konusu

29 Gürpınar, *Ölüm Bir Kurtuluş Mudur?*, s. 70-71.

30 Gürpınar, *Ölüm Bir Kurtuluş Mudur?*, s. 73-74.

31 Gürpınar, *Ölüm Bir Kurtuluş Mudur?*, s. 120-125.

alaycı ve aşağılayıcı söylem kadınlar üzerinden dile getirilir. Buna göre, Beti geçmişte yaptıklarından dolayı insanların acı çekmesinden duyduğu vicdan azabıyla intihara karar verir. Bunun için dönemin en popüler intihar yöntemini kullanarak tentürdiyot içer ancak zamanında yetişilerek kurtarılır. Doktor intihar edenlerle alay ederek bütün genç kızlara şu öğütleri verir:

Bir genç kız için intihara teşebbüs, rezaletten başka bir şey değildir. Annene kızar intihara kalkarsın, elâlem namusuna toz kondurur. Fasulyenin tuzu az diye sinirlenir intihara kalkırsın, konu komşu “Kim bilir hangi şoförü seviyordu da babası vermedi” der. Namusuna çamur kondurur, intihar bunun için fenadır. Doğru dürüst iş için olsa bile her intihar mutlaka namusa toz kondurur.³²

Ayrıca hekim olarak tentürdiyotla intihar olmayacağını da ekler. Bu yöntem kepezeliştir. Doktorları biraz güldürür, anne babaları biraz telaşa düşürür. Doktorun intihar edecek genç kızlara tavsiyesi tentürdiyot ya da sublime, kömür gibi yöntemleri seçmemeleridir. Zira bunlar kesin bir ölüm getirmemektedir. Kaldı ki denize atlamak da iyi yöntem değildir. Hemen kurtarılmaktadırlar. Diğer yöntemleri de karikatürize ederek alay eder. Onun için mutlaka intihar niyetindeyseler önerisi Darülfünunun felsefe, ilahiyat fakültelerine girmeleri ya da bir şair veya muhalif bir gazeteciyle nişanlanmalarıdır. Böylece bir kere değil her dakika kırk defa ölebileceklerdir öyle ki sonunda Beti doktorun sözlerine kahrkahaalarla gülmeye başlayarak intihar yerine artık yaşamak istediğini söyler. Doktora göre, “Neticelenmemiş intihar şantajdır. Neticelenmiş intihar da enayilik!”³³ Doktorun bu sözleri edebi bir kurgu gibi görünse de aslında gelecek bölümün konusunu içeren gazete-lerdeki görüşlerin yansıması olarak bir gerçekliğin ifadesidir.

32 Aka Gündüz-Nemide Al, *Üç Kızın Hikâyesi*, İstanbul: Suhulet Kütüphanesi, 1933, s. 194-197

33 Gündüz-Al, s. 197-200.

İNTİHAR VAKALARININ “HİKÂYESİ:” MÜNTEHİRİN MAHREMİYETİNİN SINIRLARI

Gazetelerin intihar söylemi, bir taraftan kamuoyunun bakışını yansıtırken diğer taraftan da bu bakışı oluşturmaya, inşa etmeye hizmet etmektedir. Polisten alınan bilgiler muhabirin hayal gücü ve edebi yeteneğine uygun şekilde işlenerek okura aktarılıyordu. Tespit edilen gazete intihar anlatılarında, muhabirin veya intihar vakasına hikâye dokunuşu veren kişinin üslubunda hisler öne çıkar ki bunlar genellikle acıma, kınama ya da alay şeklindedir. Örneğin, Dr. Haydar Bey’in hizmetçisi 18 yaşında Suzan’ın tentürdiyot içerek intihar teşebbüsünün gazeteye yansıyış şekli “acıklı roman” tanımına oldukça uygundu. Burada Suzan’a bir taraftan acınırken bir taraftan da gerekçe neredeyse meşrulaştırılır: O, hassas bir kızdır. Talihin sevgiyle hizmetçi olmasından “müteessirdir, küskündür.” Metin içinde sıklıkla “zavallı” olarak nitelenen Suzan yaşıtı diğer kızları gördükçe “yüreği sızlamakta onlar gibi hür ve serbest, onlar gibi mesut ve bahtiyar yaşayamadığına” üzülmemektedir: “On sekiz senelik hayatında bir gün bile kendisini güldürmeyen bu kara bahtına darılmıştır. Hayatı sonuna kadar hizmetçilikle geçecek, ölünceye kadar çalışacak, buna mukabil eski ve yırtık bir entari, sofrası artığı ve kuru bir dilim ekmek bulabilecektir.” Suzan işte bu acı düşünce karşısında yaşamaktansa ölmeyi tercih etmiştir.¹ İntihara adeta hak veren bu yaklaşıma bir gün sonra aynı gazetede; “Suzan’ın talihi üzücüdür fakat kendini öldürmek ondan daim fena ve daha elimdir. Eğer sinemalarda dolaşmaktan, salonlarda-piyano çalıp eğlenmekten mahrumiyet mutlaka *ölümle telafi edilmek lazımsa, çoğumuzun intihar etmesi lazımdır*” şeklinde bir eleştiri gelir. Suzan’ın hikâyesi ilk yaklaşımda acıya aşırı vurguyla değersizleştirilirken ikincisinde küçümsenir ve farklı bir yoldan aslında yine değersiz kılır.²

İntihar haberlerindeki üslup son derece sert olabilmekte zaman zaman hakarete kadar varabilmektedir. Örneğin, Ruhi Bey’in intiharı bir

1 Son Saat, Nu. 199, 7 Teşrinievvel 1341.

2 Son Saat, Nu. 200, 8 Teşrinievvel 1341.

ahlaki yargılamayla birlikte sunulur. Ruhi Bey Firdavs Hanım ile aşk ilişkisi sebebiyle Bahr-i Sefid Oteli'nde kokain içerek kendini öldürmeye çalışmış biri olarak gösterilir. Yazıyı kaleme alan kişiye göre, yüksek bir ideal uğrunda hayatını yersiz yere harcayanların bu hareketine belki bir sebep bulmak mümkün olabilse de filanca hanımı nikâhlayamadım diye kendini öldürmek kuş kafalılık olarak yorumlanır.³ Bazen sadece başlığa bakmak haberi okumaya gerek bırakmayacak bir şekilde haberin amacını ve taşıdığı küçümsemeyi yansıtmaya yeter. Kayınvalidesiyle geçimsizliği sebebiyle zehirli otları kaynatıp içerek ölmek isteyen Mediha Hanım'ın intiharı, ilk sayfada "Kayınvalidesi ile Geçinemediği İçin intihar Etmek Zavallılık Değil midir?" başlığıyla duyurulurken burada "zavallı" ile kastedilenin bir acıma duygusu olmadığı açık.⁴ Bir başka başlık ise şöyledir: "Hayatları ne kadar da kıymetsiz, mide hastalığından intihar edilir mi?"⁵

Haberin "Doğru Değil mi?" kısmında intihara dair görüşlerini paylaşan yazarın yaklaşımı oldukça serttir. Ona göre, intiharın sebebi üzüntü, aşk, saniyelik feveran ve hiddettir. Anlamlı ya da acınacak bir intihar ancak çalışkan, faal, zeki bir adamın aklıktan intihar etmesi olabilir. Böyleleri merhamete layıktır. Neyse ki memlekette bu söz konusu değildir. Çalışmak isteyen için her yerde iş vardır. O halde aşk için bir saniyelik üzüntü ve manasız bir hiddet için intihara kalkışmanın anlamı nedir? Aşkta, âşıklıktan, sevdâ hülyalarından bahsetmek bunlara inanmak aptallık, budalalık ve mecnunluktur. İnanmayı küçümseyen yazarın bunlar için intihar edenleri aynı sıfatlara layık gördüğünü tahmin etmek güç değil. Nitekim metnin sonuna intiharı sadece bir zaaf, hayatı bilmeyen, görmeyen tanımayan hayalperestlerin deliliği olarak gördüğünü dile getirir. Onlar zaten yaşamaktansa ölmeğe mahkûm olan ve ölmeleri lazım bulunan bir sürü biçarelerdir. Ölmelerinde mahvolmalarında hiçbir zarar yoktur.⁶

İntihar haberlerinin sunumunda kimi zaman ders verme rolü daha baskın olabiliyordu. Bu durumda müntehir-intihar olgusunun kendi

3 Son Saat, Nu. 112, 12 Temmuz 1341. Ruhi Bey'in eleştirilen intiharı detaylı biçimde 10 Temmuz'da yine Son Saat'te verilmişti (Nu. 110, 10 Temmuz 1341).

4 Son Saat, Nu. 231, 9 Teşrinisani 1341.

5 Son Saat, Nu. 116, 16 Temmuz 1341.

6 Son Saat, Nu. 191, 29 Eylül 1341.

dar muhitinden çıkarılarak kamuya mal edilmesi, intiharın hikâyesi ve gazetecilik mesleğinin didaktik boyutu ön plana çıkar. Nitekim 26 Şubat 1926'da Beyoğlu'nda Tabip Yüzbaşı Haydar Bey'in intiharı ibretle incelenen bir vaka olarak baş sayfada verilir. Haydar Bey'i intihara sürükleyen süreç Madam Mari adlı bir kadının evinin müşterisi olmasıyla başlamıştır. Burada zührevi bir hastalık kapmış, hastalık ruhsal durumunu da bozdugundan Mazhar Osman Bey'in eline düşmüş ve kendine bunu bulaştıran kızıdan intikam almak üzere Mari'nin evine gitmiştir. Madam kızın olmadığını söyleyince onu ve oğlunu yaralamış ardından da kendini vurmuştur. İyi bir istikbale aday bir doktor olduğu belirtilen Haydar Bey'in intiharı gençlere aynı hataya düşmemeleri için anlatılmaktadır.⁷ Benzer şekilde eski Bahriye Nazırı Halil Paşa'nın 22 yaşında, yüksek tahsilli, hassas ve içli bir genç hanım olarak tanıtılan kızı Calibe Hanım'ın annesinin ölümünden sonra üzüntüsünden canına kıyma girişiminin kör olmasıyla neticelenmesi Calibe'nin düşünmeden yaptığı hareketinin sonucuyla yüzleşmek zorunda kalacağını gösteren bir başka öğretici hikâye dir.⁸

İntihar vakaları verilirken Calibe'de olduğu gibi geriye dönüşü olmayan bir fiziksel sorunla çok daha güç bir hayatla başetmek zorunda kalılabileceği gibi intiharın zannedildiği kadar kolay olmadığı ve pişman olunup geri dönmek için çok geç kalılabileceği uyarısına yer verilir. Nitekim Kudret Hanım Moda vapurundan kendini Sarayburnu önlerinde denize atmış fakat daha sonra "aklı başına gelerek" bağırıp çırpınmış ve yardım istemiştir. Sudan çıkar çıkmaz da "Ah ne yaptım ben" diyerek pişmanlığını dile getirmiştir.⁹ Kasımpaşa İskeleyi'nde Nebahat isminde güzelce bir kız tentürdiyot içerek ölmek istemiş, fakat çok geçmeden kıvranmaya ve "Yanıyorum Allah" diye feryat etmeye başlamıştır. İntiharının sebebini bir türlü söylemese de gazetede mahallesinde iffetiyle temeyyüz ettiğinin belirtilmeye ihtiyaç duyulması ilginç bir ayrıntı.¹⁰ Her iki olayda da vurgulanan iki kadının yaptıklarından pişman oldukları ama aynı zamanda şanslı oluşlarıdır çünkü aynı yolu takip eden başka biri pişman olsa bile geri dönemeyebilecektir. Evlatlık

7 *Son Saat*, Nu. 340, 26 Şubat 1926.

8 *Son Saat*, Nu. 735, 6 Nisan 1927.

9 *Son Saat*, Nu. 128, 28 Temmuz 1341.

10 *Son Saat*, Nu. 849, 1 Ağustos 1927.

Şaziye bunlardandır. Cevdet Efendi adında biriyle sevişmektedir. Ancak son dönemde büsbütün değişen, münzevi ve düşünceli bir halde olan Şaziye'nin intiharına sebep olarak Cevdet'in onu ihmal etmiş olduğu düşünülür. Şaziye süblime olduğu tahmin edilen zehri içmiştir. Bu noktada haber, hayal gücüy-lü süslenerek Şaziye'nin zehrin acısıyla bağırıp yardım istese de sesini kim-seye duyuramayarak öldüğü şeklinde tamamlanır."

Gazetelerdeki intihar haberleri bir tür eğlendirici bilgilendirmeye dönüştürülerek de kullanılabilmekteydi. Bir başkasının acısını bu şekil-de okumak bir eğlenme biçimi haline gelmektedir. Kadıköy'de Muradiye Sokağı'nda oturan bir kunduracının kızı, 18 yaşlarındaki Kırstina'nın hikâ-yesi gazete sütunlarına taşınırken okuyanları eğlendirecek şekilde seçilen detaylarla düzenlenmeye iyi bir örnektir. Kırstina son derece güzel bir Rum kadınıdır ve Haydarpasa rıhtımı üzerinden kendisini denize atmak suretiyle intihara teşebbüs etmiştir. Ahlaklı bir kadın olmadığı metinde sıklıkla vurgu-lanan Kırstina, eski aşklarından Anadolu Demir Yolları İdaresi muhabere memuru 21 yaşlarında Ekrem Bey'e tesadüf etmiştir. Ekrem Bey genç kadınla dört ay kadar evvel tanışmış, onu severek metres olarak yanına almış ve niha-yet bir ay evvel ondan ayrılmak istemiştir. Ekrem Bey tarafından terk edildi-ğine çok üzülen ve ondan intikam almak için çare aramaya başlayan Kırstina rıhtım üzerinde ona tesadüf edince kendisini tekrar yanına kabul etmesi için yalvarmıştır. Ekrem Bey kesin bir dille bunun imkânsız olduğunu söyleyince çok üzülen genç kadın Ekrem Bey'in yakasına yapışmış, "Hain! Alçak!" diye bağırarak ve ağza alınmayacak birçok küfürler savurmuştur. Bunun üzerine Ekrem Bey yumrukla kadını dövmeye başlamıştır. Rıhtımdan geçenlerden birçoğu kızın etrafına toplanmış ve hayran hayran üstü başı yırtılmış, lisansı tamamen küfür kesilmiş olan bu kadınla kavganın neticesinin ne olacağını merakla bekleyen bir temaşa grubu teşkil etmişlerdir. Kırstina sonunda ken-dini denize atar. Kurtarılışı, sonrasında yaşanan olaylar ve evine götürülüşü olaya şahit olduğu belirtilen bir muhabire dayanılarak renkli ayrıntı ve yorum-larla süslenir. Anlatıma hâkim olan üslup intihar eden genç kadının sadece şahsiyetinin değil yaptığı hareketin de aşağılanmasıdır. Onu evine kadar takip eden muhabire: "Sakın ismimi gazeteye yazma! Yazarsan kendimi bir daha

denize atarım” diyerek yalvarmasının ise ciddiye alınmadığı ismi gazeteye yazılarak gösterilmişti.¹²

İntiharın çoğunlukla bir eğlendirme unsuru olarak görülmesi İstanbul’da “intihar salgını”ndan söz edilen 1927 yılında *Son Saat*’te “Alemlşümül ve Eğlenceli Mevzular Üzerinde Bir Anket” başlıklı yazı dizisi başlatılmasını (20 Mart) anlaşılır kılıyor. Zira eğlenceli mevzulardan biri olarak katılımcılara yöneltilen bir soru aşk intiharı hakkında ne düşündükleriydi. Anketin katılımcıları arasında Halid Ziya, Selim Sırmı, Nezihe Muhiddin, İsmail Hakkı, Cenap Şehabeddin, Selahattin Enis, Mazhar Osman, Hüseyin Rahmi gibi isimler yer alıyordu. Burada verilen cevaplar dönemin seçkinlerinin, tıptan pedagojiye ve beden terbiyesine, edebiyata uzanan yelpazede önde gelen kalem ehlinin intihara bakışını yansıtmaları açısından zikre değer. Örneğin, Kadınlar Birliği Başkanı Nezihe Muhiddin Hanım bu konudaki görüşünü aşk için intiharı doğru bulmadığını, bunu hafif mizaç adamların ıstıraba karşı gösterdiği bir zayıflık olarak gördüğünü açıklıyordu.¹³ Cenap Şehabeddin, aşk için intiharları aslında her sebepten intihar edenleri telakki ettiği gibi “esefle” karşıladığını beyan ediyordu. Çünkü sebebi her ne olursa olsun intiharın hayat mücadelesinde “ilân-ı mağlûbiyet” olduğunu ve her mağluba da acımak gerektiğini belirtiyordu.¹⁴ Bir uzman olarak görüşü alınanlardan Mazhar Osman da aşk için intihar edenlere acıdığını, mecnuna acır gibi acıdığını söyler ve vatanperverlik hürmetini sildirecek kadar kuvvetli bir aşkın bir cinnet hastalığı olduğu düşüncesi anket kapsamında paylaşılır.¹⁵ Belki de en sert değerlendirmeyi I. Dünya Savaşı yıllarının *sefiş* İstanbul’unu kaleme alan roman ve hikâyecilerden Selahattin Enis yapar. Ona göre, aşk için intihar yalnız “iflâs-ı şu’ûr” değil bir çeşit “maskaralıktır.” Böylelerini yere yatırıp tabanlarını kızılık sopasıyla epeyce haşlamalıdır. Hatta kurtulanların derhal tecrit edilip yaşadıkları cemiyete kendileri gibi deliler yetiştirecek tedbirler alındıktan sonra salıverilmeleri önerisinde bulunur.¹⁶

12 *Son Saat*, Nu. 146, 15 Ağustos 1341.

13 *Son Saat*, Nu. 723, 22 Mart 1927.

14 *Son Saat*, Numara 725, 24 Mart 1927.

15 *Son Saat*, Nu. 727, 26 Mart 1927.

16 *Son Saat*, Nu. 728, 27 Mart 1927. Anket 25 Nisan 1927’de genel bir değerlendirme ile sona erer (Nu. 754, 25 Nisan 1927). Aşk için intihar konusunda ise bunun fenalığı ve esefle karşılanması gerektiği hemen hemen ittifakla kabul edilmiştir.

عالمشهر واکلامی موضوعی اوزرنده برآنکست

توالت- کوزللك- عشق یوزندن اتحارلر

« دنیا به بر میا یوه دفعه کلسدم بر دفعه

مراو ایدوب قادیبه کلسدم .. »

دو قور مظهر عثمان بکک مطالعه لری

مظهر عثمان بک

مظهر عثمان بک ... معاشی اوطنه سنه قبول ایدل بکیم وقت ، معروف منحصی کنج وزیده ایدم . حال بوک وقت آتشم وکنده سی و دلیقه به قدر لاقال بکرمیدن فضله خدمت سیاه دلیقه لرجه مشغول اولمده یوبه عنده ده انگارجه حوجاسی بکلیوردی .

مقتادی وجهه کولن بر یوز ونازک بر طورله سؤالارعه در حال علاقه دار اولدی . برنجی سؤالم توالتلر ، قیسه واوزون آنکاره ، توالتله اخلاق آراسنده کی صاحبته - لاسنه مشغولدی .

مظهر عثمان بک ، هر شبیدن اول جوانک بدیهات جهتمدن چوق داها زیاده اختصاصه کوره اولاجنق تصریح ایشدکن صوکره ، مدخوله ائک چوق علاقه دار اولان مودایه انتقال ایشدی واونک دائمی عیولری اوزرنده توقف ایدمک :

— تصور ایدمک ، دینی ، بصیرت ائک (مابیدی دردنجی معینه ده)

Alemşümul ve Eglenceli Mevzular Üzerinde Bir Anket-Mazhar Osman Bey, Son Saat 26 Mart 1927

Alışılmış ve Eğlenceli Mevzular Üzerinde Bir Anket-Nezihi Hanım, *Son Saat*, 22 Mart 1927

sakin Antalya vapuru ateşçilerinden Hüseyin Efendi'nin eşi olarak belirlenmektedir. Sebep ise, Pakize Hanım'ın son zamanlarda kocasıyla geçinmiyor olmasıdır. Boşanmak istemiş fakat Hüseyin Efendi bunu kabul etmemiştir. Maddi sıkıntılar da eklenince Palize Hanım çareyi ölümde bulmuştur.¹⁷

Kadıköy'de sokak ortasında kendini göğsünden bıçaklayan ve hafif şekilde yaralanan İbrahim Efendi intihar sebebini açıkladığında eski eşi Dilber Hanım'la ilişkisinin ayrıntılarını da vermiş oluyordu. Buna göre, İbrahim Efendi onu bilinmeyen bir sebeple boşamış fakat daha sonra bundan pişman olarak tekrar evlenmek istemişti. Oysa Dilber Hanım teklifi reddetmiş, bütün ısrarlarına soğuk bir surette karşılık vermişti. İbrahim Efendi haftalarca eski karısının evi önünde ağlayıp sızlamış ve kendisini tekrar içeri almasını rica etmiş ise de onu ikna etmeyi başaramamıştı.¹⁸ Eski

İntihar haberlerinin önemli bir yönü, müntehiri teşhir etmesi ve mahremiyetinin sınırlarını kaldırmasıdır. İntihar hikâyeleri gazete sütunlarına taşınırken okurun ilgisini çekmek, onu bilgilendirmek ve eğlendirmek amacıyla biçimlendirilir ve bu esnada bir insanın acı ve talihsizliğinin en mahrem ayrıntılarının gözler önüne serilmesinden çekinilmez. Müntehir, kimliği verilirken sadece adı değil oturduğu semt, mahalle, sokak ve kapı numarasına kadar kaydedilerek görünür ve izlenir hale getirilir. Kadınlar söz konusu olduğunda bu bilgilere eş ve/veya baba adları da eklenir. Örneğin, tentürdiyot içerek intihar teşebbüsünde bulunan Palize Hanım, Vefa'da Kâtip Şemseddin Mahallesi'nde

17 *Son Saat*, Nu. 24, 8 Nisan 1341. Ancak 3 Haziran 1927 tarihli *Son Saat* gazetesinde (Nu. 793) namusunu temizlemek için intihara teşebbüs ettiği belirtilen bir kadının isminin "namuslu bir aileyi alakadar ettiği" gerekçe gösterilerek verilmemesi zikre değer bir istisnadır.

18 *Son Saat*, Nu. 138, 7 Ağustos 1341.

المشمول والكلمة في موضوعه اوزر نده بر آنكمت

توالت- كوزلا لك- عشق يوزندن اتجارلر

بومعجزه لره شاهدا اولدق: « بنای بشرک معماری

قادرینلر اولمایدی » دییورم !

جانب شهاب الدین بکک مطالعه لری

جانب بک ، دقایق و خنده ، قارنا پیاده
اولمورور ، آرقاسی وادی کنیش برضا
وعدوا ایچنده ، پشیل نازلارک اوزرندن آشارق
اوهنیز بهان برکوتکده . . . کندیله ایلک
دفعه کوروشه چکدم . اونک ایچندرکه ، نرنده کی
وشرنده کی آهنگ بیانه روف اولان جناب بکک ،
سؤالریه ویره کی جوان ، خیالده کی جناب بکک
نترله ولسانله طایفه یه ایلک دفعه املکان
بولایله چکدم . فونوشدم . بولیم فرارلیکده
پاشک تأثیراته مائیدی . لمان و بیانی ایه
خیالده کندن داه قونل کوروندی . بونی
کمال صمیمیتله قید ایدرم .

★

قیمه آنکدرک وده قولنه توالتلرک تحمیدینه
منلق ایلک سؤالنه جناب بک ، ایچ ویدی
جاذبه طاشیان شو جوانی دیرییورم :
— ده قونک توالتلره حرارتله طرفدار
اولدردم ، اگر مودالک انقلابی اید
سندن بعض نقایص حضوردن مهاب قادری
خاطرلاراماسیدم تلابرکون مودا اصراریدیورم :
« سینلر آچیلانق ا » اوگون کورپورجک
کینکاری ایکیشر چو اوزر آراسندن فرلایین
وکوکسنگ اهره ، دافانی طهی آلنده
قاورغالری میدانه وورمش بر زوالی نلرمک
(مابیدی ایکنجی صیفه ده)

جانب شهاب الدین بک

Alernşürmül ve Eglenceli Mevzular Üzerinde Bir Anket-Cenap Şahabettin Bey, Son Saat 24 Mart 1927

polis müdüriyeti birinci şubesi müdürü Şeref Bey'in kızı Vedia Hanım'ı intihara sürükleyen ise, babasıyla nişanlısı arasında kalmasıydı. Vedia Hanım İstanbul'da Arapzadelere Rıza Efendi'yi sevmiş ve nişanlanmıştı. Ancak o sırada İskenderiye'de bulunan Şeref Bey ailesine mektup göndermiş, hemen yanına gelmesini istemiş fakat Rıza Efendi izin vermemiş ve babasını dinleyerek geçici bir süre için bile olsa gidecek olursa kendisiyle evlenmeyeceğini söylemiştir. İşte babasıyla nişanlısının teklif ve tehditleri arasında şaşırarak kadın sonunda buhranla kendisini fedaya karar vermişti.¹⁹

Sadece aile meseleleri değil iş ve maddi sıkıntılar da gözler önüne serilir. Örneğin, Nişantaşı'nda Meşrutiyet Mahallesi 29 numaralı hanede sakin sabık tramvay memurlarından Galip işsizlik ve zaruret yüzünden bıçakla kendini yaralamak suretiyle intihara teşebbüs eder ve hastaneye yatırılır. Habere göre, Galip işten çıkarıldıktan sonra pek büyük bir sefaletle düşmüş ve aç kalan aile fertlerinin şikâyetlerine tahammül edemeyerek çareyi intiharda bulmuştu.²⁰ Böylece sadece Galip değil ailesi de bu haberle görünür kılınıyor ve başkalarından ona acımaları bekleniyordu. Aç kaldıkları ifadesi bu kişilere merhamet gösterilmesini ve intiharın makul bir alana çekilmesini sağlasa da bugünden bakıldığında onların bu acımayı isteyip istemedikleri sorulabilir.

Bir başka örnekte, eski belediye memurlarından Mehmed Hamdi Efendi, bir gece kendini bilmeyecek derecede sarhoş olarak evine gelmiş ve doğruca odasına kapanarak bir müddet daha rakı içmeye devam etmişti. Mehmed Hamdi Efendi daha sonra odaya girerek kapıyı arkasından sürgülemiş ve silahını çıkarıp göğsüne ateş etmiş fakat elinin titremesi üzerine hedefini şaşırarak sol bacağını hafif surette yaralamıştı. Silah sesine koşan aile fertleri Hamdi Efendi'yi düştüğü yerden kaldırmış, hastaneye götürmüş, tedavisi yapıldıktan sonra da evine getirmişlerdi. Kendisi intiharına "yalnız zaruretin saik olduğunu söylemiş"tir. Verilen anlatımın sonunda ise, kâtiplik yaptığı Anadolu otelinden aldığı paranın geçimini sağlamasına yetmediğinden intihar teşebbüsünde bulunduğu eklenerek maddi zarureti bir kere daha vurgulanır.²¹

19 Son Saat, Nu. 11, 26 Mart 1341.

20 Son Saat, Nu. 113, 13 Temmuz 1341.

21 Son Saat, Nu. 149, 18 Ağustos 1341.

Bilhassa aşk intiharları söz konusu olduğunda teşhi-
rin sınırı genişler. Zira sadece
tanınmış, toplumun önde gelen
isimleri değil sıradan insanların
aile geçimsizlikleri, kadın-erkek
ilişkileri ve özellikle de sevmeyen
marazi biçimlerinin okura
keyifli anlar sunduğunu kabul
etmek gerekiyor. Üstelik başka
birinin maddi zorlukları ya da
mağduriyetleri okunduğunda
duyulacak acımanın sıkıntı verici
etkileri söz konusu değildir.
Müntehirin kısmi olarak onayıyla
gerçekleşen hikâye anlatımına
dair rastlanabilen bir örnek
Ekrem Bey'e aittir. İntihar teşebbüsünde
bulunan Ekrem Bey
hastanede *Son Saat* muhabirine
günlüklerini okuma izni vererek
çok özel anlarını gönüllü olarak
paylaşmıştı. Böylece muhabir
olayı Ekrem Bey'in bakışıyla
anlatırken, Ekrem'in intiharı
duygu yüklü küçük bir hikâyeye
dönüştürmüştü. Bununla birlikte
defterleri hususi yönlerin

açıklanmaması şartıyla alan yazarın, Ekrem Bey'in bir kadınla macerasının
detaylarını vermekten çekinmemesi mesleğinin gereğini yerine getirmekte-
ki azminin müntehire olan sözünün önüne geçtiğini gösteriyor.²²

میانده اوبد سبیل اولور، مگر، شاسما س قایل دکل.

چکلرده کندینی اولدورمک ایسته یه ناکر.

بک نیچون اتحار تشبته بولوندی ؟

اکرم بک، خسته خانه ده بر محمد و سینه نیچون کندینی اولدورمک ایسته دیکنی
آکلانش، خاطر لرینی توطا ییدر، شده، ماجرا سینی، یاشدن باشه بر فاجعه ده

متر اکرم بک خسته خانه ده بر محمد و سینه نیچون کندینی اولدورمک ایسته دیکنی
آکلانش، خاطر لرینی توطا ییدر، شده، ماجرا سینی، یاشدن باشه بر فاجعه ده

Müntehir Ekrem Bey hakkındaki haber,
Son Saat 30 Ağustos 1925

Bazen de ölümün mahremiyeti intiharın ardından münteherin sorunlu olduğuna dair bir başkasının ifadesine dayanılarak ihlal edilebilirdi. Erenköy'de Taşlıtarla'da yaşamakta olan emekli Hasan Bey'in 17 yaşlarındaki manevi kızı Lütfiye Hanım bunlardan biridir. Lütfiye Hanım, Beyoğlu Lisesi muhasebe kâtibi Ahmed Hamdi Efendi'nin eşi- dir. Bir ay önce Ahmed Hamdi, Lütfiye Hanım'ı "fena hastalıklı" diye boşamıştır. Eşini son derece seven Lütfiye Hanım, kocasının kendisini bu şekilde boşamasına çok üzölmüştür. Evde kimsenin olmadığı bir sırada evin tavanındaki çengele kalın ip bağlamış ve kendini asmıştır. Ev halkı akşam döndüklerinde onu sofada asılı bir halde bulmuşlardır. Fakat gazetede eski eşin Lütfiye Hanım'ın hastalığının bazı defa müthiş buhran ve cinnet belirtilerine benzediği yönündeki ifadesinin kullanılması ölüm mahremiyetinin sınırlarını aşıyordu.²³ Oysa Melahat Hanım'ı intihara sürükleyen bir erkeğin sorumsuzluğudur. Bahtiyar adında biriyle yaşayan Melahat Hanım ise eşile bahtiyar olamayacağını anlamıştır. Zira gözü daima dışarıda olduğu anlaşılan Bahtiyar Efendi, ondan bıktığını her hareketiyle göstermeye başlamış nihayet bir gece önce eve gelmeyince de Melahat Hanım kendini denize atarak intihara teşebbüs etmiştir.²⁴ Fahriye Hanım'ın intihar teşebbüsünde karı-kocanın evlilik sorunları gazete sütunlarına taşınırken sebep olarak İbrahim'in sorumsuzluğu belirir. Gümüşsuyu, Fatma Hatun Mahallesi sakinlerinden 22 yaşlarındaki zavallı Fahriye Hanım vefasız eşi İbrahim'in kahrından kibrit başlarını ezip içmek suretiyle intihara teşebbüs etmiştir. İbrahim haftalarca eşini yalnız ve aç vaziyette evde bırakmayı alışkanlık haline getirmiştir. Fahriye Hanım eşinin ilgisizliğine tahammöl edemeyerek kendini öldürmeye karar vermiş fakat satın alacak parası bile olmadığından komşudan bir kutu kibrit istemiştir.²⁵ Son zamanlarda kocalarıyla geçinemeyen eşlerin intihar teşebbüslerinin çoğaldığı yorumundan sonra kocasıyla geçinemediği için Haydarpasa İskeleyi önünde kendini denize atan Fahrünnisa Hanım'ın intihar teşebbüsü de anlatılır.²⁶

23 *Son Saat*, Nu. 35, 19 Nisan 1341.

24 *Son Saat*, Nu. 103, 30 Haziran 1341.

25 *Son Saat*, Nu. 120, 20 Temmuz 1341.

26 *Son Saat*, Nu. 118, 18 Temmuz 1341.

Haber olarak gazeteye taşınan müntehir “görülen” olduğunun farkındadır. Dolayısıyla olayın hemen ardından ötekini izlemesinin açtığı rahatsızlığın yanında küçük düşme korkusu ve yetersizlik hissiyle de baş etmek zorundadır. Bu durumda suskun kalmayı tercih edebileceği gibi inkâra da yönelebilir. Nitekim permanganat içerek ölmek isteyen Ali Ratip kurtarıldıktan sonra ne için intihar etmek istediği yönündeki ısrarlı soruları cevaplamak istememişti. Ali Ratip, “Bu bana ait bir meseledir. Ortada bir cürüm yoktur. Ben kendi kendimi öldürmek istedim, zabıtanın alakadar olmasını arzu etmiyorum” demiştir ki bu “sudan bir cevap” olarak görülür. Onun suskunluğu belki de gülünç bir sebeple intihara teşebbüs ettiği için söylemeye utandığı şeklinde yorumlanır. Anlaşılan bu, polis için de önemli değildir. Zira gazetede polisin kendi nefesine hayrı dokunmayan bir adamla daha fazla meşgul olmaya lüzum görmediğinden onu evine gitmek üzere serbest bıraktığı haberi verilmişti.²⁷ Sarayburnu açıklarında kendini vapurdan denize atan asker emekli Faik Efendi de intihar sebebini söylemeyi reddetmişti.²⁸

İntihar amacıyla kendini vuran ancak kurtulan Hüseyin Avni sebebi söylemek istemeyen bir diğer müntehir idi. Fakat söylemenin reddi gazetecileri durdurmağa yeterli değildi. Bu örnekte ticaret meselesi olabileceği gibi tahmin yürütülmekten geri kalınmaz. Neyse ki sebebi öğrenmeyi kendine vazife edinen muhabir son dakika haberi olarak, meselenin karısına kızgınlık olduğu ve “Hayatta en büyük fenalığı bana yaptın dünyadan gidiyorum” şeklinde bir mektup bıraktığını baskıya yetiştirebilmişti.²⁹ Bir başka olayda ağlayarak dolaşan bir kadın çevredekilerin dikkatini çektiğini fark edince seri bir hareketle kendini denize atmak istemiş ancak amacına ulaşmadan durdurulmuş ve uygun bir dille yatıştırıldıktan sonra iskelede dinlendirilmişti. Kadın bu sırada sürekli ağlamış ve sadece iskelede dolaştığını bir şey yapmadığını söylemiş serbest bırakılmasını istemişti. Yazar intihara kalkışan bir kadın olduğu için sebebi aile geçimsizliğine bağlamayı uygun görmüş olmalı.³⁰ Muhabirin şahit olduğunu belirttiği uzun bir intihar hikâyesinde de sahilden kendini denize atan bir ihtiyarın kurtarıldıktan

27 *Son Saat*, Nu. 858, 10 Ağustos 1927.

28 *Son Saat*, Nu. 284, 1 Kânunusani 1926.

29 *Son Saat*, Nu. 57, 14 Mayıs 1341.

30 *Son Saat*, Nu. 800, 10 Haziran 1927.

sonra banyo yapmak için denize girdiğini ve olayın bir intihar teşebbüsü olmadığını söylediği fakat kendisinin ısrarı ve gerçeği söylemediği takdirde onu karakola teslim edeceği tehdidi karşısında çaresiz kalınca intihar teşebbüsüne mecbur kaldığını anlatır. İhtiyar hamalın, çocuğu ve ailesi olduğu, intihara teşebbüs ettiği iştirilirse halinin çok feci olacağını düşündüğü şeklindeki açıklamada ise, muhabir farkına varmaksızın müntehirin duyduğu endişe ve rahatsızlığı dile getiriyordu.³¹

Bir doktorun intiharı gazeteye taşınırken de müntehirin endişeleriyle birlikte bunun haberin biçimlendirilmesi sırasında nasıl önemsizleştirildiği izlenebilir. “Rum Doktor Felce Uğramaktan mı Korkuyordu: Masasının üzerinde bir mektup bulundu: Beni af ediniz, gidiyorum, bu kadar fazla ıztırap içinde yaşamak mümkün değildir!” başlığıyla geçilen haberde doktorun hastanede öldüğü son dakika haberi olarak eklenir. Habere göre, Beyoğlu Suterazisi Sokağı’nda Yani isminde evhamlı bir Rum doktor iki gram kokaini bacağına zerk etmek suretiyle intihar eder. Doktor Yani bekârdır. Sabah yatağından kalktığı zaman çayını sükûnetle içmiş bir müddet sonra nedense ölmek istemiş, kokaini bu arzusu için kullanmıştı. Fakat daha sonra hizmetlisine fenalaştım bana bir doktor bul diye bağırmağa mecbur olur. Derhal bir doktor getirilir. Bir taraftan da polise haber verilir. İlk sorguda fazla ıztırap çektiği için ölüme kavuşmak istediğini söylemişse de biraz daha kendine geldikten sonra intiharını inkâr etmiş ve “Hayır ben kendimi öldürmek istemedim. Kokaini ağrılarımı teskin için zerk ettim. Bir ilaç olarak kullandım” demiştir. Oysa inkâr ettiği sırada ele geçen bir mektup gerçeği ortaya çıkarmıştır. Bundan sonra gazetede mektubun içeriği verilir. Özetle, mektup doktorun el yazısıyla Rumca olarak yazılmıştır. İki Rum doktora hitap etmektedir. En çok hemşirezadesinden bahsetmekte yazıhanedeki eşyasını ona bıraktığını söylemektedir. Doktor cenaze alayının sade ve merasimsiz bir surette icrasını istemektedir. Ayrıca kafasının yorgunluğundan, ıstırabının ne kadar tahammülsüz bir şekil aldığından, hayatının ne feci bir tarzda geçtiğinden bahsetmiş arkadaşlarına, akrabasına selam yollamış: “Beni af ediniz, gidiyorum, bu kadar fazla ıztırap içinde yaşamak mümkün değildir” demiştir. Böylece doktorun yakınla-

31 Son Saat, Nu. 294, II Kânunusani 1326.

rına son sözlerini iletmek için yazdığı mektup doktorun itirazına rağmen intiharının delili olarak ifşa ediliyordu.³²

Beylerbeyi'nde Çamlıca Caddesi'nde yaşayan 24 yaşındaki Avukat Muammer Bey'in tentürdiyot içerek intihara teşebbüs ettiğini polise haber veren oradan da gazete sütunlarına geçmesine sebep olan hane halkından biriydi. Fakat Muammer Bey bunu inkâr ederek güzel bir bahane bulacaktı. İfadesine göre, tentürdiyotla boğazını gargara etmekte iken birdenbire gelen hıçkırıkla tentürdiyodu yutmuştu. Sağlık durumu endişe verici olmadığından hadise güvenlik güçlerince sadece tespit edilmiş, başka bir muamele ve araştırmaya lüzum görülmemiştir.³³ Bu vakadaki münteher tavrı *Üç Kızın Hikâyesi*'nde Beti'nin intihar sonrasındaki betimlenmesiyle örtüşür: Beti'nin, tentürdiyodu yanlışlıkla içtiğini belirterek intihara teşebbüs ettiğini inkâr etmesi, savcının da intihar olduğunu anlamasına rağmen ortada bir suç bulunmadığından teşebbüsün zararsız bir asabi buhran neticesinde vuku bulduğuna karar vermesi bu somut olaya oldukça benzemektedir.³⁴ Kim bilir belki de yazar bir gazete haberinden ilham almıştı.

Gazetede görünür olma ve başkaları tarafından izlenmeye karşı ilgiye değer bir başka karşı çıkış yüzyılın başına kadar geriye gider. 26 Ağustos 1909 tarihli dilekçesinde İstanbul Telgrafhanesi muhabere başmemuru Galip, Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 10197 numaralı 8 Ağustos 1325 (21 Ağustos 1909) tarihli nüshasında Kadıköy Kuşdili'ndeki sazlığa intihar kastıyla kendini atarak güç halle kurtarıldığına dair haberin soruşturulması talebinde bulunur. Galip Bey'i haberde rahatsız eden kurtarıldığında üzerinde çıkan belgede bu halinin "güya Hikmet adındaki birine olan tutkusundan ileri geldiğinin" kayıt edilmesidir. Haberi görünce hemen harekete geçen Galip Efendi önce haberin nereden alınıp yazıldığını gazetenin mesul müdürü Muhtar Seyyid Bey'den sormuş, o da Ahmed Efendi tarafından Zaptiye'deki telgraftan alındığını ifade etmiştir. Ardından gazetede Mehmed Nüzhet Bey yanında Ahmed Efendi'den açıklama istemesi üzerine Ahmed Efendi, "telgraf kopyasının Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti dairesindeki telgraf memuru Tahsin Efendi'de olup görmek

32 *Son Saat*, Nu. 777, 18 Mayıs 1927.

33 *Son Saat*, Nu. 857, 9 Ağustos 1927.

34 *Gündüz—Al*, s. 196.

istiyorsa ona gitmesini ve meselenin bu şekilde ortaya çıkacağı” cevabını vermiştir. Galip Efendi şikâyetini dile getirirken kendisinin “çoluk çocuk sahibi olup bu haberin hakkında birtakım asılsız söylentilere sebep olduğunu ve namusuna” zarar verdiğini vurgular. İşte namusuna sürülen bu lekeden sorumlu olan meydana çıkarılmalı ve “muhafaza-i namusu hakkında icap eden muamele” için gereken yapılmalıdır.³⁵

Ahmed Efendi 2 Eylül 1909 tarihli ifade kaydında haberi Telgraf Müdürü Tahsin Efendi’ye dayandırır ve kopyayı kendisinin okumadığını itiraf eder. Ayrıca daha önce Galip Efendi’nin açıklama istediğini ve ertesi gün tekzip ettiklerini ekler.³⁶ Gerçekten de haber ertesi gün tekzip edilmiş ve söz konusu olayın tamamen asılsız olduğu gibi şahsın da “erbâb-ı namus ve haysiyetten bulunduğu” belirtilerek özür dilenir.³⁷ Tekzibin bu kadar hızlı olması Galip Efendi’nin hemen harekete geçtiğini gösterse de ardından verdiği soruşturma talebi meseleyi kapatmaya niyetli olmadığının ifadesidir. Muhabir Tahsin Bey’i hedef gösterirken Tahsin Bey de suçlamayı kesin bir dille yalanlamaktadır. Böyle bir telgrafın merkezlerinde olmadığı gibi olsa bile gösterme ve ihbarının olamayacağını belirterek Ahmed Efendi’nin ifadesinin gerçek olmadığına ısrarcıdır.³⁸

Behice Hanım’ın intiharına dair anlatım da geride kalanların itirazına sebep olmuştu. 20 Kasım 1926’daki habere göre, Behice Üsküdar’da sakin 23 yaşlarında bir kızdır. Bir yıl öncesinde neşeli, hayat dolu iken bir seneden beri müthiş bir ruhsal değişiklik göstermiş, hele bir iki ay önce onu görenler adeta tanınmaz bulmuşlardı. Bazıları bu kızcağız “ne de içli olmuş” derken bazıları âşık veya ruhen hasta olduğunu söylüyorlarmış. Samimi ve mahrem olan arkadaşları ise, bir genç bahriye zabitanın hayaliyle Behice’nin çok “muazzep” olduğunu söylerlarmış. Önceki sabah her zamanki gibi kızının odasına çay götüren annesi onu asılı bulur.³⁹ Oysa 22 Kasım tarihli haberde bazı hususlar değiştirilmiş ve Behice’nin babası Kenan Bey’in anlatımına yer verilmiştir. Kenan Bey kızının herhangi bir

35 BOA DH. EUM. THR 2/25.

36 BOA DH. EUM. THR 2/25.

37 *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Ağustos 1325, s. 3; 9 Ağustos 1325, s. 3.

38 BOA DH. EUM. THR 2/25.

39 *Son Saat*, Nu. 601, 20 Teşrinisani 1326.

تکلیف

قاضی کویتہ قوش دیلندہ تفراف مامور۔
لرندن غالب بکک انتخار قصدیہ کنیدیسی
درہ بہ آذینی دونکی لیخمنزدہ استخبارات
لیلندن اولہرقہ ازلش ایسہہ اخیراً اجرا
ابتدیکمز تحقیقاتہ نظرأ بوبہ بروقتہ قطعاً
اصلز ویرار فرض وضایت اولہرق اخبار
ابلس اولہنی ویر موسی الہکدہ ارباب
ناموس وحیثندن بولہنی مرتبہ ثبوتہ واصل
اولہبندن تصحیح کینہہ بیان احتذار ایلرؤ۔

قصہ اتحاد

قاضی کویتہ قوش دیلندہ تفراف مامور۔
لرندن غالب بکک انتخار قصدیہ کنیدیسی
آہرق سازلر ایچندہ قالمش وکوچ حال ایلہ
قورنارلشدور۔ اوزرندہ نظور ایدن برکافد
مندرجاتہ نظرأ شوهر کنی حیثیت نامندہ بریتہ
محبوب اولقندن ایلرؤ کلدور۔
ہر ایکوی بولسی قربت افتدیک بدوی
بوز ایشلرندہ بولسان کبرقورک آغوشک
ایکینی ازار کونی طابعی بیشتہ سبق
صورنیہ اتحاد ایلدی مئلندن اشعار اولتورور۔

Galip Bey hakkındaki haber, Tercüman-ı Hakikat, 8 Ağustos 1325 (solda).

Bu haber için yapılan tezkir, Tercüman-ı Hakikat 9 Ağustos 1325

aşk ve alaka yüzünden intihar etmediğini özellikle belirtiyordu. Ayrıca Behice Hanım'ın oldukça iyi tahsilli, ağır başlı, yüksek fikirli münevver bir hanım olduğu vurgulanmıştı. Buradaki ifadeye göre ailesi ve Behice'yi tanıyanlar bir aşka katiyen ihtimal vermemektedirler. Behice Hanım, ani bir buhrana kapılarak hayattan bezmiş olmalıdır.⁴⁰

Bir başka olayda ilk anlatı şu şekilde verilir: "22 Mayıs 1928'te, Üsküdar'da Rum Mehmed Paşa Mahallesi'nde sakin Saadet Hanım'ın 11 yaşındaki evlatlığı hanımının kendisini takdir eylemesinden müteessir olmuş, düşünmüş taşınmış ölerек bu tatsız hayattan kurtulmak istemiş, zehir almayı düşünmüş, başarılı olamamış, nihayet ekmek bıçağıyla iki bileğini de kesmiş, inleyerek yere yuvarlanmıştır. Olay tesadüf eseri haber alınmış, kızcağız derhal hastaneye kaldırılmış ve tedaviye alınmıştır."⁴¹ Fakat 26 Mayıs tarihli baskıda Saadet Hanım'ın gönderdiği mektupla hikâye şöyle değiştiriliyordu: Saadet Hanım'ın evlatlığı Azime yirmi seneden beri yanında olup 11 değil 24 yaşındadır. Bundan başka tekdirden müteessir olmamıştır çünkü Azime'yi evladı gibi sevdiği için tekdire kıyamamaktadır. İntihar teşebbüsünde bileklerini kesme-

40 Son Saat, Nu. 603, 22 Teşrinisanı 1341.

41 Son Saat, Nu. 1141, 22 Mayıs 1928.

Meliha Hanım ve Hikmet hanımlarla
ilgili haber, *Son Saat* 4 Mart 1927

tir. Hatta cesetler çıkarıldığında iki kızın ellerinin birbirine bağlı olduğu son dakika haberi olarak ekleniyordu. Oysa 4 Mart'ta baş sayfadan verilen haberde intihar eden iki kızın hikâyesi çok farklı bir hal almıştı. Her şeyden önce kızlar Meliha ve Hikmet hanımlar olup hayattadırlar. Gazetede hatalı haber yapıldığı kabul edilir. Fakat ustaca bir manevrayla aklandıklarına müteessir değil, memnun olduklarını çünkü şehrin bilinen bir ailesinin mateme girmemiş olduğunu söyleyerek meseleyi kapatmaya çalışırlar.⁴³

miş karısına bıçak saplamıştır. İntihardan haberdar olunur olunmaz doktora ve zabıtaya durum bildirilmiştir. Saadet Hanım'ın neredeyse her husustaki değişiklik talebi karşısında gazete haberin pek geç ve zabıta raporlarından alındığı gerekçesiyle kendini savunmaya çalışır. Eğer Saadet Hanım'ın ifadesinin gerçeği yansıttığı kabul edilirse o zaman resmi kayıtların güvenilirliği ciddi bir mesele olarak belirecektir. Fakat Saadet Hanım'ın da çevreden gelecek tepkilere karşı kendini haklı çıkartmak istemesi ihtimal dahilindedir. Böyle bir ihtimal söz konusu olsa bile yaş ve intihar şekline ait farklar yine de ortadan kalkmıyor.⁴²

İlk verilışten sonra değıştirilen intihar haberine ilişkin son örnek denize atlayan iki genç kız hakkındadır. 3 Mart 1927 tarihli ilk haberde, son seferini yapan ada vapuru Heybeli'ye yanaşırken iki genç kızın denize atlayarak intihar ettikleri ve cesetlerinin çıkarıldığı bildiriliyordu. Ölenler Ticaret Odası Reisi Hüseyin Bey'in kızı Meliha ile arkadaşı Nusret Hanım olarak belirlenmiş-

⁴² *Son Saat*, Nu.1145, 26 Mayıs 1928.

⁴³ *Son Saat*, Nu. 704, 3 Mart 1927; Nu. 705, 4 Mart 1927.

Naciye Hanım adındaki bir genç kadının başından geçenler ise intihara teşebbüs edenin yaşadıkları ve ruh hali yanında insanların bir intihar teşebbüsüne verdikleri tepkiyi göstermesi açısından oldukça ilginç ayrıntılar içerir. 16 Temmuz 1926 tarihli gazeteye yansıyan olay şöyle gerçekleşmiştir: Naciye Hanım Fenerbahçe’de kendisini denize atar. Fakat akşam gezinti zamanı olduğundan denizdeki sandallar genç kadının imdadına yetişerek kurtarırlar. Hadiseye bizzat şahit olan *Son Saat* muhabirinin anlattığına göre, vaka çok ani olmuş ve yapılan araştırma sırasında ismi Naciye olduğu anlaşılan kadın sessizliğini muhafaza etmiştir. Akşamüstü güneşin batışını seyretmek için Fenerbahçe’ye toplanan halk bir anda “denize kadın düştü” şeklinde bir çığlık duyarak, çığlığın geldiği yerde toplanmıştır. Bu sırada denizde mavi kostümlü bir hanımın çırpındığını görenler mütemadiyen imdat diye bağırılmışlardır. Nihayet yardım sever bir zat ceketini çıkarıp kendini denize fırlatmıştır. Bu sırada denizde dolaşan sandallardan halkın feryadı işitilmiş olacak ki sandallar sahile doğru gelmeğe başlamıştır. Bir taraftan elbisesiyle yardıma koşan kişi diğer taraftan sandallar birlikte kadını kurtarmayı başarmışlardır. Anlatıda asıl ilginç taraf Naciye’nin sudan çıkarıldıktan sonra söyledikleridir. Halkın bütün hareketini takip ederek karaya çıkar çıkmaz etrafını çevirdiklerini gören Naciye, “Çekilin ayol size alay mı lazım... başım döndü... denize düştüm” diye bağırmış ve bir arabaya binerek oradan ayrılmak istemiştir. Fakat bu esnada kalabalık arasından çıkan, beyaz sakallı bir kişi (tanık ifadesi), “Yalan... kızım... yalan... Sen geldin düşündün, düşündün kendini fırlatıp denize attın” demiştir. Naciye Hanım birdenbire yüzüne vurulan bu hakikat karşısında, “Denizde çırpınırken az kaldı boğuluyordum da kimse imdadıma gelmiyordu. Şimdi yok şöyle düşmüşüm... yok böyle düşmüşüm diye bir de yalan mı uyduruyorsunuz?” şeklinde cevap verir ve vücuduna yapışan sırlıslıkla kostümünü silkererek arabaya atlar. Kalabalık arasında hareket eden araba biraz ilerler ilerlemez birdenbire durur ve arabanın etrafını alan halk mavi kostümlü hanımın bayıldığını görür. Hemen hanımın yüzüne su serpilir, bu esnada bir polis de olay mahalline gelir. Kendine biraz gelen hanım karşısında polisi görünce: “Aman polis efendi... beni şu halkın arasından kurtar” şeklinde yardım ister. Polis memuru da kısa bir

sorgulamanın ardından önemli bir hadise olmadığını ve kızın kazara denize düştüğüne karar vererek onu serbest bırakır.⁴⁴

Başka bir olayda denizden çıkarılan 16-17 yaşlarındaki Zehra adındaki genç bir kız aynı şekilde izlenmenin rahatsızlığını yaşar. Zehra kendine geldiğinde ona da yöneltilen ilk soru nerede oturduğu ve niçin kendisini denize attığıdır. Oturduğu yeri, ismini ve hava almak üzere güvertede bulunduğu bir sırada başı dönerek denize düştüğünü söyler. Zehra'nın elbisesi yırtılmış, yarı çıplak kalmıştır. Cuma olduğu için de elbise tedarik edilmekte zorlanılmıştır. Bu sırada kızın vücudunun bazı yerlerindeki darp izleri onu izleyenlerin dikkatini çekmiştir. Kendisini sorgulayanlara önce denize kazaen düştüğünü söyleyen Zehra bir gün sonra intihar etmek için denize atladığını itiraf etmiştir.⁴⁵ 20 yaşındaki hizmetçi Tayyibe de kendini denize atmış fakat kurtarıldıktan sonra etrafını saran yüzlerce meraklı bakış altında bir taraftan ıslak elbiselerini düzeltmeye çalışırken diğer taraftan da neden atladığına dair sorulara cevap vermek mecburiyetinde bırakılmış ve ancak polis tarafından karakola götürülerek bu zorunlu sorgudan kurtarılmıştır.⁴⁶ Sarayburnu açıklarında kendini vapurdan atan Müslime'yi kurtarmaya teşebbüs edilmişse de kız dalgalarla sürüklenmiştir. Bundan sonra haberdan anlaşıldığı kadarıyla kurtarılmaktan ümidi kesilen Müslime'nin "nasıl boğulduğunu seyretmek" üzere yolcular güverte parmaklıklarına toplanmışlardır. Fakat başka bir vapurdan indirilen sandalla kurtarıldığında bu beklentileri boşa çıkmış olmalı.⁴⁷ Arka arkaya verilen vaka anlatımlarındaki ortak hususlardan biri intiharın seyircileri ve verdikleri tepkilerdir. Müntehirin başkalarının izlenmesine açıldığı anda hissettiği utanç ve rahatsızlık izleyicinin merakı ve eğlencesiyle kesişir. Yaşamak istemeyen biri için kendi yaşamını tehlikeye atmanın gereksiz olduğunu düşünenler yanında müdahale edenlerin varlığı da seçilen örneklerde ölümün önüne geçmiştir. Ancak çoğunluğu bir araya getiren şey, kendileri müdahale etmeseler veya edemeseler de bir başkasının ölüm anını seyretme arzusunda birleşmeleridir.

44 *Son Saat*, Nu. 475, 16 Temmuz 1926.

45 *Son Saat*, Nu. 335, 21 Şubat 1926.

46 *Son Saat*, Nu. 167, 5 Eylül 1341.

47 *Son Saat*, Nu. 352, 10 Mart 1926.

TOPLUMSAL BİR HASTALIK OLARAK İNTİHAR: AHLAKİ VE TIBBİ BAKIŞ

Toplu­msal dü­zen­den so­rum­lu o­to­ri­te­ler in­ti­ha­ra kar­şı­dı­rılar. Zi­ra in­ti­har ba­zı üye­le­ri­ni or­ta­dan kal­dı­rıp bir to­plu­mu kuş­ku­ya, kay­gı­ya ve an­laş­maz­lı­ğa düş­ü­re­rek her tür örgütlenmeyi tehdit eder. İn­ti­har bir ba­kı­ma to­plu­ma ve on­un so­rum­lu­la­rı­na yön­el­tilen bir suç­lamadır, çün­kü ölüm­ü seçen kimse, hiç­li­ği ya da öbür dün­ya­nın teh­li­ke­le­ri­ni on­un için ce­hen­ne­me dönü­şmüş olan bir dün­ya­ya tercih etti­ğini gös­te­rir. İn­ti­har ya­şayan­la­ra ve öze­l­likle to­plu­lu­ğun mut­lu­lu­ğundan so­rum­lu olan­la­ra karşı bir si­tem­dir.¹ Mi­nois’ya at­fen bu gö­rüş­le­re bağ­lı kal­ındı­ğın­da, to­plu­ma kendi çağın­da ayna tu­tan edebiyat kalemlerinin de bu temayı sık­lık­la kullandıkları görülecektir. Ni­te­kim modern Türk edebiyatının ruhiyatla haşır neşir romancılarından ve bir devrin Türk inkılabına bağ­lanan siyasi kalemi Peyami Safa *Mahşer*’de (1924) Çanakkale Savaşın­da yaralandığı için eve gö­nderilen Nihad tipini, İstan­bul’un kirlenmiş ortamın­da karısı­yla temiz bir hayat yaşayamadığı ve sonunda karısı tarafından terk edildi­ği için in­ti­ha­ra teşebbüs eden bir ki­şi olarak yaratır. Nihad, uğruna savaştığı toplum kendisine reva gördüğü cezaları düşündükçe kahrolur. İn­ti­har düşüncesiyle de bir bakıma toplumu “protesto” eder.

Gerçekliğin kurmacası olarak yaratılan kahramanlara hayatta karşılık gelen müntehirler vardır. 1925 Mayıs’ında İstanbul’un yerel gazetesi *Son Saat*’in sütunlarında bu sefer bir “gerçek hikâye” yer alır: “Mecnun Müntehir” başlığıyla verilen ve ölümle sona eren intiharda sebep, cinnet olarak kayıt edilse bile bunu bir sitem olarak okumak mümkündür. Yunanistan’a sevk edilmek istenen, mübadele² mağduru Nikola Rum vapurun-

1 Georges Minois, *İntiharın Tarihi İstemli Ölüm Karşısında Batı Toplumu*, Ankara: Dost Kitabevi, 2008, s. 135.

2 Lozan Konferansı ve Anlaşmasının, Lozan sonrasına devredilen sorunları, bu noktada 1924 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi siyasi, toplumsal ve kültürel tarih incelemelerinin konusu olmaya devam ediyor. Bkz. Kemal Arı, *Büyük Mübadele, Türkiye’ye Zorunlu Göç 1923-1925*, 6. Bsm. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012; Renée (Der.) Hirschon, *Ege’yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Çev. Ertuğ Altınay, Müfide Pekin, İstanbul: Bilgi Ün­v. Yayınları, 2005.

dan kendini denize atarak intihar etmiş ve cesedi bulunamamıştır. Haberdan anlaşılan Nikola'nın intiharının mübadeleye karşı bir protesto olarak görülmek yerine bir cinnet olarak yorumlanmasının daha uygun bulunmuş olduğudur.³ Artan sayıdaki İstanbul intiharlarını doğal olarak habercilik adına sütunlarına yansıtan aynı gazetede, benzer bir trajedi bu kez bir Rum kadınının intihar teşebbüsüyle resmedilecektir. Memleketinden ayrılmamak için Olimpia adlı bir Rum kadın aynı çareye (yoksa çaresizlik mi?) başvuracaktır. Saklanması nedeniyle iki aylık bir aramadan sonra ele geçirilen Olimpia, pasaportu eline verilerek vapura bindirilmek istenmiş ise de memleketini kesinlikle terk etmeyeceğini ve Yunanistan'a gitmektense ölümü tercih ettiğini söylemiş, hatta polis merkezinde bir demir parçasını kafasına vurma teşebbüsü güçlükle engellenmiştir. Olimpia vapura bindikten sonra da denize atlamak istemiştir.⁴

Olimpia gibi siyasi iktidarların aldığı kararlara karşı kendi kararını vererek bunu insanların önünde yüksek sesle ilan edenler kadar sessizce ayrılmayı seçenlerin eylemi de Osmanlı ve cumhuriyet döneminde toplumsal düzeni arzulayanlar için savaşılmaması gereken bir sorun olarak görüldü. Bu çerçevede özellikle bireyin toplumdaki dayanışma ve bağlardan uzaklaşmasının intiharda rolü olduğuna dair eski ve kuvvetli görüş öne çıkar.⁵ Söz konusu görüş öylesine etkilidir ki Osmanlı döneminde insanlar arasında sıkı bir dayanışma olduğundan intiharın çok az olduğu tezini ileri sürenler olmuştur. Osmanlı toplum yapısına egemen olan dinin intihar olayları karşısındaki tutumuyla ilişkilendirenler azınlıktadır. Ayrıca dayanışma ve kültürel değerlerin etkinliği, enflasyon gibi ekonomik sorunların azlığı inti-

3 Son Saat, Nu. 60, 17 Mayıs 1341.

4 Son Saat, Nu. 97, 24 Haziran 1341.

5 İntihar konusunda ilk akla gelen isim olan Fransız sosyolog Emile Durkheim, 1897'de yayınladığı *Le Suicide-Etude Sociologique* adlı çalışmasında intihara toplumbilimsel bir açıklama getirmiştir. İntiharın genel bir tanımından sonra türlerini bencil, elcil ve kuralsızlık intiharları olarak belirler. Bencil intihar aşırı bireycilikten kaynaklanırken, elcil intihar yeterince bireyleşmemenin, toplumla aşırı bütünleşmenin bir sonucudur. Kuralsızlık intiharları ise, insanların etkinliklerindeki düzenin bozulmasından ve onların bundan acı duymalarından kaynaklanır (Durkheim, *İntihar Toplumbilimsel İnceleme*, Çev. Özer Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi, 2011). Durkheim'in intihar kuramı bireysel güdüler ve bunların toplumsal değerlerle ilişkisini dikkate almadığı için eleştirilmiştir. (Joan Kleinman, "Çin'de İntihar ve Toplumsal Acılar," *Kültür ve Ruh Sağlığı*, Haz. Kemal Sayar, İstanbul: Metis, 2003, s. 232).

har olgusunun sınırlı kalmasının başlıca sebeplerinden biri olarak kabul edilir.⁶ Ama en azından İstanbul Polis Müdüriyetinin Emniyet-i Umumiye'ye sunduğu Osmanlının son yüzyılına, 20. yüzyıl başına ait aylık intihar istatistikleri bunun aksini göstermektedir.⁷

19. yüzyıl boyunca Avrupa'da istatistiki bilgilerin toplanması, analizi ve kullanımının hükümetlerin ve sosyal bilim uzmanlarının toplumu anlamlandırma, organize etme, hakkında öngöründe bulunma ve sonuç olarak kontrol altında tutmada kullandıkları en tipik yöntem olmaya başladığı malumdur. İstatistiksel düşünce şekli ölüm, doğum, hastalık, intihar ve hatta evlilik gibi konuları anlamaya çalışmak için kullanılıyordu. Sosyal bilimciler, istatistiği, kendi katı bilimsel nicelik belirleme biçimleri olarak görüyor böylece çıkarımlarına meşruluk sağlıyorlardı. 1908'de Osmanlı İmparatorluğu'nda istatistiki bilginin toplanması ve kullanılması hiç de yeni bir durum değildi. 1891'den sonra gerçekleşen doğum, ölüm, sağlık ve hastalık gibi olaylar hakkında istatistiksel bilgiler toplanmış olsa da bu çalışmalar, ideolojik manada Jön Türkler zamanında gerçekleşecek olan bilgi toplama kampanyaları kadar kesin bir kararlılık telkin etmiyorlardı.⁸

Bunu intihara yönelik bilgi toplama çabasında da açıkça takip etmek mümkün. Nitekim 1912-1918 yıllarının muhtelif aylarına ait "İntihar Cetvelleri"nde sadece müntehir sayısı değil cinsiyeti, yaşı, dini, intihar sebebi ve yöntemi yer almaktadır. Örneğin Şubat 1327 (1912) İstanbul Polis Müdüriyeti İntihar Cetveli'ne göre sekiz (dört erkek, dört kadın) vaka kayıtlıdır.⁹ Osmanlı Devleti'nin 31 vilayet ve sancağı kapsayan Mart-Ağustos 1329

6 Örneğin bkz. Faruk Güçlü, *İntihar Umutsuzluğun Tırmanışı*, Ankara: Sabev, 2001, 5-7. Aslında Bonnafous da İstanbul'daki intiharları incelediği meşhur çalışmasına 1916 yılını başlangıç olarak ele alırken eski İstanbulluların I. Dünya Savaşı öncesinde intiharin hemen hemen İstanbul'da gayr-ı malum olduğunu söylediklerini, 1914 yılı öncesindeki gazetelerde nadiren tesadüf edilen intiharların Müslüman Türklere ziyade Rum ve Ermenilere ait olduğunu belirtir Max Bonnafous, "İstanbul'da İntihar," *Türk Antropoloji Mecmuası*, 1928, Nu. 6, s. 19. (1927, Nu. 5, 19-37; 1928, Nu. 6, 19-28).

7 BOA DH. EUM. THR 86/49 (Teşrinievvel 1328/1912); DH. EUM. EMN 98/39 (Mart 1329/1913); DH. EUM. MTK 2/10 (Nisan 1329/1913).

8 Kent Schull, "Tutuklu Sayımı: Jön Türklerin Sistematiik Bir Şekilde Hapishane İstatistikleri Toplama Çalışmaları ve Bunların 1911-1918 Hapishane Reformu Üzerine Etkileri," *Osmanlı'da Asayiş Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, Der. Noémi Lévy-Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008, s. 224, 225, 226.

9 BOA DH. EUM. THR 101/21.

(1913) intihar cetveline göre inc. toplamı sayı 183 (125 erkek, 58 kadın) olup bunun 52'si (37 erkek, 15 kadın) İstanbul'a kayıtlıdır.¹⁰ Eylül 1329'a (1913) ait cetvelde ise toplam sayı 176 (107 erkek, 69 kadın) iken İstanbul için bu sayı 48'dir (30 erkek, 18 kadın)."

İntihar önemli bir ahlaki ve toplumsal bir mesele olarak 1920'lerde kendilerini toplumsal huzurdan sorumlu görenlerin gündemine yerleşti. Bu, tam da sağlıklı bir toplum kurma projesinin hayata geçirilmek istendiği bir döneme rastlamaktaydı. Duyulan endişe ve tartışmalar basına da yansır. Endişenin yön verdiği erken tarihli çalışmaların başında sosyolog Max Bonnafous'un kaleme aldığı "İstanbul'da İntihar" başlıklı yazısı gelir. Bonnafous, İstanbul basınında intiharın önemli ölçüde arttığının tartışıldığını belirtir ve böyle bir çalışmayla güttüğü amacı, meselenin 1916-1926 arasındaki halini mütalaa etmek olarak açıklar. İstanbul Polis Müdüriyetinde toplanmış dosyalar yanında İstanbul'un otuz bir komiserliğindeki kayıtları inceleyerek istatistikler oluşturur. Böylece artışı yıllara göre sayılarla kanıtlamak ister:

Tablo 1. 1916-1926 Yılları Arasında İstanbul'daki İntihar Vakaları
(Bonnofaus, 1927, s. 21)

Yıl	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Vaka	27	34	45	90	93	122	119	148	181	125	177

Tablo 2. 1916-1926 Yılları Arasında İstanbul'daki Müslüman Türklerde
İntihar Vakaları¹²

Yıl	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Vaka	12	17	24	58	52	72	55	92	113	93	128

¹⁰ BOA DH. EUM. MTK 6/25; DH. EUM. MTK 74/26-27.

¹¹ BOA DH. EUM. MTK 34/6.

¹² Bonnafous, yukarıda verilen toplam sayı ve Müslümanlara ait tablolar yanında Rum, Ermeni, Museviler ile kadın ve erkeklerdeki sayıları ayrı tablolar halinde vermektedir Bonnafous 1927, s. 21-37.

Sorunu ele alıp çalışan kayıtlara nüfuz ederek inceleyen Bonnafous'ya dayanarak verilen bu tablolar dışında, İstanbul Şehremanetince bir intihar istatistiği de 2 Temmuz 1926 tarihli *Son Saat* nüshasında yayınlanmıştır.¹³

1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925
17	36	39	30	3	27	44	16	24

Ayrıca *Son Saat*'te yapılan tarama neticesinde elde edilen intihar haberleri meselenin basına yansıma sıklığı hakkında bir fikir verebilecek niteliktedir.¹⁴

Ekim-Kasım-Aralık		Cinsiyet	
		K	E
1925		12	18
1926		17	18
		29	36
Nisan-Mayıs-Haziran			
1927		29	29
1928		24	31
		53	60
Toplam	82	96	178

¹³ Burada sadece ölümle neticelenen intiharlar verilmektedir.

¹⁴ *Son Saat*'te söz konusu dönemlere ait taramada yöntem olarak öne çıkan tentürdiyot, bıçak, kesici alet ve denize atlamadır. Özellikle 1927'deki üç aylık dönemde 58 intihar vakasında 18 denize atlayarak intihar etme yolu tercih edilmiş ve bunlardan biri ölümle sonuçlanmıştır. Ölümle neticelenen vakalarda öne çıkan kendini asma ve ateşli silahtır.

İNTİHAR VAKALARINA AİT SON SAAT'TEKİ VERİLER

1936'ya kadar uzanan bir başka istatistik ise şu şekildedir:

İstanbul'da intiharlar

Sene	Vaka
1916	27
1917	34
1918	45
1919	90
1920	93
1921	122
1922	119
1923	148
1924	181
1925	125
1926	177
1927	
1928	231
1929	172
1930	135
1931	188
1932	202
1933	200
1934	201
1935	180
1936	196 ¹⁵

İntihara ilişkin sayılar araştırmacılar için her zaman çok önemli olmuştur. Arkun, Cumhuriyet Türkiye'sinde intiharı yorumlarken İstanbul'da 1927-1946 yıllarındaki intihar verilerini kullanır.¹⁶ Erginbaş, 1930'da *Cumhuriyet* gazetesindeki intihar olaylarını takip eder ve bu

15 Gökay, "Türkiye'de gazetelerde intihar hadiselerini neşretmeği yasak eden kanunun tesiri üzerinde bir etüd," İstanbul: Kader Basımevi, 1938, (*Tıp Dünyası* No 8-124, 1938'den ayrı basım), s. 5.

16 Arkun, s. 118-120, 124-125. Bununla birlikte Erginbaş, Arkun'un tam olarak istatistikler verdiğini söylemenin mümkün olmadığını zira *Cumhuriyet* gazetesinde 1930 yılının sadece son altı ayında 92 girişime rastladığını oysa Arkun'un bütün yıl boyunca 79 girişim olduğunun kayıtlı olduğunu belirtir. Ancak bu farkın her girişimin zabıtaya ihbar edilmemesinden kaynaklandığının açık olduğunu da sözlerine ekler Erginbaş, s. 15-16.

تورک آنترولوژی مجلہ

تورک آنترولوژی ندریفات مرکزی

فخری رئیس :

نجات بک ، تورک جمهوریتی مملکت وکیل .
ولایت بک ، تورک جمهوریتی صبی وکیل ، دارالفنون فخری مدرسی .
عدالہ صبی بک ، سابق مملکت وکیل ، دارالفنون فخری مدرسی .

فخری مدیر :

موسیو بابی پول ، پارس آنترولوژی مکتبی مدرسین .
موسیو پتار ، سنورہ دارالفنون آنترولوژی مدرسی .
موسیو مانی اولف ، پارس تہیات عالم مکتبی مدرسین .
جہت اداره :

تورالین بک ، استانبول مہمونی ، دارالفنون مدرسین .
نجات بک ، دارالفنون مہمونی .
نجات بک ، طب فاکولتہی رئیس .
کورردو زاده غلام بک ، ادبیات فاکولتہی رئیس .
نجات بک ، مدرس ، میونسپل مہمونی .
موسیو موشہ ، طب فاکولتہی مدرسین .
ماہر بک ، طب فاکولتہی مدرسین .

کاتب عمومی :

تورک بک ، ایچون : نجات بک .
درالرجہ قس ایچون : موسیو موشہ .

فرائض مطبعہ سی ل . تورک بک - طبعہ اولیٰ خندک ۱۹۲۸

۱۹۲۸

Türk Antropoloji Mecmuası, 1928

dönemde bir yoğunluk olduğunu ileri sürer. Örneğin sadece Haziran'da 20, Temmuz'da 30 intihar tespit eder ve iki aydaki 50 intihar girişimini 1930 Türkiye'sinin nüfusu göz önüne alındığında hayli yüksek bir rakam olarak kabul eder.¹⁷

17 Erginbaş, s. 18.

Diğer taraftan, sayılara oldukça ihtiyatlı yaklaşılması gerektiğini savunanlar da vardır. Buna göre, resmi istatistikler bile gerçek sayının ancak küçük bir kısmını yansıtmaktadır. Dinsel ve bürokratik önyargılar, ailevi duyarlılıklar, ölüm olaylarını inceleyen mahkemelerle otopsi raporları arasındaki belirsizlikler, kısacası kişisel, bürokratik, geleneksel isteksizlik bir araya gelip toplumda var olan gerçek intihar oranını belirlerken yanlışlıklara ve eksikliklere yol açabilmektedir.¹⁸ Yine de sayılar araştırmacıların çoğu için yapılan tespitlere kesinlik kazandırma ve bilimsel bilgi üretmede öncelikli verilerdir. Nitekim Bonnafous'un istatistiksel verilerden ulaştığı netice, 1916-1926 zaman aralığında Müslüman Türkler arasında intihar sayısında önemli bir artış olduğudur. Artışa getirdiği açıklama ise, bir çeşit salgın haline gelen intiharların ekonomik şartlar, siyasi durum veya akıl hastalıklarındaki artış yerine ancak toplumsal sebeplerle açıklanabileceğiydi. Onun kendi döneminde olduğu kadar sonrasında da kabul gören görüşü, Cumhuriyet Türkiye'sinde birçok noktada örf, âdet ve fikirler değişikliğe uğradığından meseleyi asıl bu değişimde aramak gerektiği şeklinde özetlenebilir.¹⁹

Fakat bu hâkim görüşün çözümlenmesinden önce sürekli tekrarlanan intihar salgını söyleminin sorgulanması gerektiği kanaatindeyim. Buna bir başlangıç aranacaksa en uygun isim elbette Bonnafous'du. Zira makalesiyle meselenin önemine dikkat çeken oydu. Nitekim daha sonraki çalışmalarda da onun açıklama ve sayıları esas alınacaktı. Bu noktada eklemekte fayda gördüğüm husus, intiharın arttığına dair uzun soluklu tartışmada Osmanlıda başlayan ve cumhuriyet döneminde daha da hız kazanan istatistiki bilgilerin gittikçe daha dikkatli şekilde kaydedilmesinin rolü üzerinde durulma gerekliliğidir. Meselenin Bonnafous'un bilimsel bir çalışmasını aşarak tıp uzmanlarına hatta popüler gazete ve dergi yazılarına taşınacak kadar önemli bir hale gelmesini yukarıda verdiğimiz sayısal verilerdeki değişim aralığı üzerinden anlamak mümkün değildir. Bu sebeple dönemin metinlerinde sorunun nasıl algılandığına odaklanan bir okuma yapmanın daha açıklayıcı olacağını düşünüyorum.

18 A. Alvarez, *İntihar Kan Dökücü Tanrı*, Ankara: Öteki, 1992, s. 80.

19 Bonnafous, 1928, s. 19-23.

استانبولده اقتخار (مابعد)

(استانبول دارالفنون احضامیات مدرسی موسیو مائس بوناؤوس طرفندن)

بو اقتخار ایستانبۇلقلرنده رجوق نطاط در حال کوزه جاریمده در. اولاً بر نورمولی ضرافیکک افاده استبدیکی نناهی نظر اعتساره - ۱۷۱۶: ۱۹۲۶ سنه سنه قدر عمومیه والمخاصه مسلمان تورکرل آراسنده کی اقتخار عدیده مدھشی بر تزیاد وارد. شهبسز حرب عمومینک سوك سنه لری اولان (۱۷، ۱۸) ه عائد استانبۇلقلرک یکی سنه لره عائد استانبۇلقلردن ده آاز قیشتار اولماق چوق محتملدر. چونکه اوزمان اقتخار وقعی او درجه آرتماشدی. ۱۹۱۹ و ۱۹۲۰ - لریبه طوهری استانبولده عددی ایک یوزیک باقلانان بیاض روس مهاجر لریبه عائد اقتخارلر شهبسز مزرکه داخل حساب ایدلمه مشدر. (۱)

کدا بوغاز ایچنده ضربی صورتیه وقوعه بولان مجتمع اقتخارلره دائر دلایلده بوقدر. بو وقایعه دائر بولیس جزیه اوراننده هیچ بر ایز بولامدم. فی الحقیقه بذاته علاقه محش اولان بو کی وقایعه بزم ایچمده آغچی ثانی بر اهیچی جاؤوره تری اصل علاقه دار ایدل استانبولک سکنه اصلیه سنه کی اقتخار حرکتیدر. بالمخاصه ۱۹۱۶ دن ۱۹۲۲ به قدر اولان اقتخار وقایعه کی تریاد، بلکه او درجه سریع اولامشددر. بوی رقلریمز افاده اتمه بور. فقط هر حالده کی اهیچی درجه ده فاصله اولدی ی محفدر. (۲۶، ۲۵، ۱۹۲۲) - سنه لریبه کی اقتخارلر (۱۷، ۱۸) سنه لریبه کیه نظر (۲-۶) فقه ده فاصله در. (۱۷، ۱۸) سنه لریبه عائد دقلرک حقیقتن اهیچی درجه ده دور اولدیلری فرق اتمه کی بیلده سوك اون سنه طرفتده کی اقتخار عددن بارز سوریده مزیاد اولدی نتیجه سنه واریلر. بوند ماعما بو نقطه اوززیده کی افکار و شاعت آله استبدیکمز نناهی بوقدر. بوی غنیه و مجموع لریبه ذکر ایدیلن وقایع بو تریادی بارز سوریده کوسز مکه در.

ایکی استانبوللیله حرب عمومیدن اول اقتخارلرک هر هان استانبولده غیر معلوم اولدیلنی - بولارلر حقیقتاً ۱۹۱۴ دن اولی عزیمت طالعیه ایدیلر - سه بوک قولایقله فسادت کتیریلر. بوند بشفه او وتلرده نادراً تصادف ایدیلن اقتخار وقعه لری تورکرلردن زیاد خریسینان، روم ارمنیلر عائددر. ساء علیه سوك اون سنه طرفتده استانبولده اقتخارلرک موقی العاده تریادی غیر قابل اعتراض بر وقعه در. انجا بو تریاد هائی عرقیده ده مصله در ۱۹۲۲ سنه سنه قدر تورک، روم، ارمنی و سوبیلرده کی اقتخارلرده آناهی بوقری موازی بر تریاد مشاهده ایدیلور. ۱۹۲۲ دن اغیاراً عمومی مدھی متضاد چینه فقه دوام ایدیلور. بالکیز ۱۹۲۵ ده تزل عرض ائچکده در. بو رفعت سکنه سیدک مسلمان تورکرلده کی اقتخارلر اولدای سوك کور و عکده در. والماصل بو زماندن اغیاراً

[۱] باین روسلرک استانبولده مهاجرلریه دائر هیچ بر لیجه دار وثائی قولایقلشددر. حال حاضرده استانبولده کی بیاض روسلرک عددی تخمیناً (۲۰۰۰) لدروده

İntiharın bir mesele olarak görülmesinde tıp mensupları birleşir. Özellikle de meselenin fert ve toplumun geleceğiyle yakından alakalı olduğunu düşünen tababet-i ruhiye hekimleri intiharı kendi ihtisas sahaları bağlamına taşırlar. Meselenin kendi sorumlulukları dahilinde olduğunu düşünmektedirler. Bu ihtisas alanının temsilcileri kendilerinin “yüksek ödevleri”ni, “bir taraftan ruh hastalıklarını tedavi, diğer taraftan ferdlerin ruhi sıhhatlerini korumak, cemiyette muvazene ve ahengi temin etmek” olarak tanımlarlar.²⁰ Müspet bir bilim olan tababet-i ruhiyeyle “bütün toplumsal sorunları çözebileceklerini ve sağlıklı bir toplum yaratabileceklerini” savunurlar. Sağlıklı bir topluma duyulan ilgiyi meşrutiyet döneminde bile izlemek mümkündür. Nitekim Jön Türklüğün ve ittihatçılığın, ne ahlaki dejenerasyonun ne de toplumsal çelişkinin bulunmayacağı bir toplum yaratma niyetleri bu bağlamda önemlidir. Onların bu konulardaki duyarlılıkları, Osmanlı memurlarının sağlıklı bir toplumun korunmasına ilişkin eski kaygılarının bir devamıydı.²¹ Cumhuriyet Türkiye’sinin ruh hekimleri ise, ihtisas sahalarının özelliği dolayısıyla bu konuda “bilim”e dayalı çok daha ayrıntılı bir çalışma planı hazırlıyorlardı. Yöneticilerden bekledikleri de yapacakları siyasi-toplumsal düzenlemelerde görüşlerinden yararlanmalarıydı. Zira tababet-i ruhiye toplumu incelemeye en uygun usullere sahip bir müspet bilim dalıydı. Öyleyse ancak onun hekimleri intihar gibi toplumun hastalıklarını teşhis edip sağlığına kavuşturacak uygun reçeteleri sunabilirlerdi.

Bu ihtisas alanının kurucuları arasında ilk akla gelen isim, Mazhar Osman (Uzman) Bey (1884-1951)²² sağlıklı bir toplum kurulmasına ilişkin

20 Gökay, *Ruh Hastalıkları Psychiatrie*, İstanbul: Başarı Basımevi, 1939, s. 13.

21 Şerif Mardin, “Türkiye’de Dini Sembollerin Dönüşümü Üstüne Bir Not,” *Türkiye’de Din ve Siyaset Makaleler 3*, İstanbul: İletişim, 1991, s. 205. Mardin bu konuda sözlerine şöyle devam eder: “her şeyden önce, Genç Türkler de memurdular. Bütün bu durumlarda, Türkler’in, Darwin’in kötümser bir versiyonundan kaynaklanan, sözde organik modellere eğilimi, devletin eğilimi, devletin “sağlığı” için duyulan kaygıyla açıklanabilir” (s. 205).

22 Mazhar Osman (Uzman) Üsküdar İdadisini bitirdikten sonra Askeri Tıbbiye girdi. Berlin’de Ziehen ile çalışarak “Nöroloji” ilmine hâkim oldu. Bunu müteakip, Kraepelin ve Alzheimer ile Spielmeier gibi önde gelen isimlerin idaresinde Münih “Psikiyatri” Okuluna devam etti. İstanbul’a döndükten sonra Gülhane Askeri Hastanesinde Wieting’e asistan tayin edildi. Birinci Dünya Savaşı sırasında kendisini, Haydarpaşa Askeri Hastanesi (nöro-psikiyatri) kısmı şefi ve aynı zamanda Fransız La Paix Hastanesinde başhekim ve akiye mütehassısı olarak görüyoruz. Harbin sonunda, süratle gelişen bir hususi muayenehane sahipliğine ilaveten, La Paix Hastanesinin ve Toptaşı Bimarhânesinin başhekimisi oldu. Cumhuriyet döneminde Bakırköy’de bulunan eski bir kışla Mazhar Osman’ın emrine verildi. 1933’te

görüşlerini çeşitli vesilerle dile getirir. Ona göre, nüfus artmalıdır. Fakat bu, ruhen ve fiziki olarak sağlıklı olanlara dayalı bir artış olmalıdır. Onlar üstün karakterlerini yeni nesillere geçirecek böylece nitelikli bireylerden oluşan sağlıklı bir toplum yaratılacaktır. Maddi vasıflar gibi ruhi vasıflar da irsen aktarılır. Zeki bir ana babanın evladı zeki olur. Fakat ana baba zeki olduğu halde çocukları aptal da olabilir. Bu, ilk bakışta veraset kaidelerine aykırı görünse de sebep *tereddidi*. Yani çocuğu dünyaya getiren ana, babanın kanının sonradan bazı sebeplerle bozulmasıdır. Ana babanın içkiye alışması, babanın frengi olması, ananın vereme yakalanması çocuğun “tabii olmasına” engel olur, böyle bir çocuk *dejeneredir*.²³ Tereddinin ruhi bir nişanesi ısraba karşı dayanıksızlıktır. Ayrıca ruhi arazlar arasında ahlak hissini zevali de sayılmalıdır ki işte “yaşamaktan zevk almayanlar”dan yani mütereddi (soysuzlaşmış, yozlaşmış) kişilerden biridir. Mazhar Osman intihar konusuna dair açıklamasında Gaup’un intihar edenlerin çoğunu mütereddi gördüğünü, hekimlerin müşahedesinin de bunu teyit ettiğini belirtir. Psikopat denilen mütereddilerin hayatın fırtınalarına karşı mukavemetinin pek az olduğu, sevdiğinden uzak düştüğü, imtihanda başarısız olduğu, özetle bir hiç için intihar ettiklerini ekler.²⁴ Ana hatları verilen bu bakış açısı Mazhar Osman’ın yanı sıra öğrenci ve meslektaşlarının intiharı yorumlayışlarına dair ipuçları içermesi sebebiyle oldukça önemlidir.

Örneğin Fahreddin Kerim Gökay yazılarında intiharı kendi ihtisas alanı olan tababet-i ruhiyenin konusu olarak incelerken bir doktorun tıbbi bakışı ahlaki-toplumsal kaygı ve sorumlulukla birleşir.²⁵ Bu sebeple zaman

Istanbul Üniversitesi teşkil edilirken psikiyatri kürsüsüne riyaset etmeye davet edildi. (Lâhut Uzman, “Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman (1884-1951),” *Istanbul Seririyahı* Mazhar Osman Özel Sayı, 1951, s. 47-48).

23 Uzman, “1941 senesinde Arnavutköy Kızkolejinde” *Konferanslarım (Medikal, Paramedikal) Mekteplerde, kuluplarda, radyoda söylenmiş*, İstanbul: Kader Basımevi, 1941, s. 173.

24 Uzman, *Tababeti Ruhiye*, İstanbul: Kader Basımevi, 1941, s. 225-226.

25 Fahreddin Kerim (Gökay): Fahrettin Kerim (1900-1987) kendi kariyerine ait kısaca şu bilgileri verir. 1919 senesinin Eylül ayında stajyer olarak yardımcı asistan sıfatıyla Toptaş Bimarhânesi’nde vazife alır. Mazhar Osman Bey’in şişli derslerine de devam etmektedir. 1922’de okulu bitirirken aynı zamanda emrâz-ı aklıye ve asabiye mütehassısı sertifikasını da alacaktır. 1922 ve 1923’te Münih’te Kraepelin’in psikiyatri kliniğinde çalışır. 1924’te İstanbul Emrâz-ı Aklıye ve Asabiye Hastanesinin Tecrübi Ruhiyat Laboratuvarı şefliğine tayin edilmek suretiyle resmen memuriyet hayatına başlar. Bir dönem CHP İstanbul Vilâyeti Reisliğinde bulunmuş, bu iş hocalıkla birlikte yürütülemeyeceğinden sadece eğitim faaliyetine devam etmeyi tercih etmiştir. Fakat 1949’da İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına tayini üzerine üniversitedeki fiili vazifesinden ayrılar (Hal Tercümesi, İstanbul:İsmail Akgün Matbaası, 1950, s. 2, 4).

دعای صفت اسماہ الخاء بعد از تجلی اشراق روح بنوری ، انقیاسی قصبه ، و جمیع امور آحاد اول شمس بر سر او درج
از رتبه اتم بقدره ، دو قدر نورانی که به بلای رحمت روحانک استجابی ایضاً میسر

[illegible]

کیوں؟ ونبیین انھار ایدر لر؟

- ۱- قره سولایه ایسکی برکاتده دینلر حصارلر قورونلار
- قیرلرکی عمارلار ، اولونک اولانلار اولادولاری اعمار ایدیلر.
- ۲- قهسی و شزوی اومرد عمار ایدر . عمارده حصار اولانلار . اولونک و مزود اولونک اعمار ایدر .
- ۳- سیمس زاده لری حقیقت اولونک اعمار ایدر .
- ۴- برجه قلعه قهیر قورمقدور ساغلام حصارلر کیمبرلرکی برکاتده ایدیلر .
- ۵- شزوی کاکازلر و بابا کیمبرلر قهیر شزور حصار اکی چورده اعمار ایدیلر .

۱۰
۱۱
۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰
۳۱
۳۲
۳۳
۳۴
۳۵
۳۶
۳۷
۳۸
۳۹
۴۰
۴۱
۴۲
۴۳
۴۴
۴۵
۴۶
۴۷
۴۸
۴۹
۵۰
۵۱
۵۲
۵۳
۵۴
۵۵
۵۶
۵۷
۵۸
۵۹
۶۰
۶۱
۶۲
۶۳
۶۴
۶۵
۶۶
۶۷
۶۸
۶۹
۷۰
۷۱
۷۲
۷۳
۷۴
۷۵
۷۶
۷۷
۷۸
۷۹
۸۰
۸۱
۸۲
۸۳
۸۴
۸۵
۸۶
۸۷
۸۸
۸۹
۹۰
۹۱
۹۲
۹۳
۹۴
۹۵
۹۶
۹۷
۹۸
۹۹
۱۰۰

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

Fahreddin Kerim'in "Memleketimizdeki İntihar Salgınına Karşı Ne Yapmalıdır?" başlıklı yazısı
Resimli Ay Şubat 1926

zaman doğrudan alıntılarla görüşlerinin geniş bir özetini vermek yararlı olacaktır. O, intiharı salgın olarak gördüğü 1926 tarihli yazısında müntehirleri öncelikle ruh hastaları, asabiler ve tabii görünenler olarak üçe ayırır.²⁶ 1932'deki bir başka yazısında bu üçlü tasnifi daha ayrıntılı olarak vererek yeniden kullanır:

- 1- Emrazı ruhiye [ruh hastalıkları] müptelalarında görülenler.
- 2- Muvazenesizler namı ile tevsim ettiğimiz psikopat ve asabi adamlarda harici ve dahili amiller sevkiyle husule gelen intiharlar.
- 3- Pek tabii adamlarda bilhassa bunların siklotimik dediğimiz devri mizaçlılarında içtimai, ahlaki intiharlarla dini zaruretler dolayısıyla görülen intiharlardır.

26 Gökay, "Memleketimizde İntihar Salgınına Karşı Ne Yapmalıdır?," *Resimli Ay*, Şubat 1926, s. 6.

Gökay ayırımın ardından açıklamalara geçer. Buna göre, üç grup arasında intihar en çok mecnunlarda tesadüf edildiğinden bazı uzmanlar her intiharı cinnet olarak görmektedir. Mecnunlarda görülen intiharların büyük kısmı cinnetin başlangıç devresine aittir. İntiharda veraset etkilidir. Hatta bazen o kadar baskın olmaktadır ki, bir evlat babasıyla aynı yaşta, hatta aynı vasıta ile canına kıymaktadır. Sosyologlar irsiyetin tesirine karşı çıksalar da bir ailenin bütün çocuklarının tevarüse mahkûm olması muhtakak şart değildir. Ancak irsen istidadı olanlarda tehlikeden vaktinden evvel haberdar olarak dimağ ve sinir hıfzıhhasına dikkatle felaketin önüne geçmek mümkündür. İrsiyet meselesinde olduğu gibi sosyologların alkolün rolü konusundaki itirazlarına rağmen alkol, kokain gibi zehirli maddelerin sebep olduğu ruhi teşevvüşler (karışıklıklar) arasında intihar edenlere sık sık tesadüf edilmektedir. Gökay, intiharda görülen ruhi hastalıkları şu şekilde sıralar:

1- Malihulyalar 2- Daülmeraklılar 3- Alkolikler 4- Tasavvufi hezeyan-
lılar 5- Sar'ahlılar 6- Psikastenikler 7- Esasî impulsiyonlar 8- Teşevvüş
halatı 9- İhtiyarlık bunaması 10- Erken bunama 11- Felci umumi
müterekkî 12- İtisafî hezeyanlar 13- Histeri, İç-Toksikomani 14- Muva-
zenesizler...

Bir doktor olarak malihulyalarda²⁷ intihara çok fazla tesadüf ettik-
lerini bildirirken manevi üzüntü neticesindeki şiddetli sıkıntının intiharın
başlıca sebebi olduğunu kayıt eder. Hasta şuuruna sahiptir. Ayrıca parano-
ya, erken bunama ve müzmin daülküül (alkolizm) cinnetlerinde bir doktor
olarak intihara rastladıklarını ekler.²⁸

27 Malihulya: Melankoli. Raşid Tahsin, "Malihulya-Kara Sevda/Melancholie-Lypemanie" olarak verir (*Seririyat-ı Akliye Dersleri*, İstanbul, 1336, s. 194). Avni Mahmud da, "Malihulya: Mélancolie," "Malihul-
ya-yı müzmin: Mélancolie chronique" olarak kullanır (*Muhtasar Emrâz-ı Akliye*, İstanbul 1326, s. 168, 188). Günümüzde depresyon olarak adlandırılan klinik tablo, Hippokrates tarafından tanımlanmış ve melonkoli olarak adlandırılmıştır. Bu terim Arapçaya malihulya veya sevda olarak aktarılmıştır. Eski Türkçe tıp yazmalarında baş hastalıklar bölümünde anlatılmaktadır. Günümüzde malihulya ve kara-sevda terimlerinin akıl hastalığını ifade etmek için nadir de olsa halk arasında kullanıldığı görülmekle birlikte depresyon, bunalım, stres gibi terimlerin daha sık kullanıldığına tanık olunmaktadır (Şahap Erkoç, "Melankoli Malihulya Karasevda," *Artimento*, 1999, 2, 80-85).

28 Gökay, *Türkiyede İntiharlar Meselesi*, İstanbul: Kader Matbaası, 1932, s. 7, 10-13.

عسری مرضی

مقدّمات :	
۱۰۰	عشق طبعی و عشق مرضی . ۲۵۰
۱۰۱	ماسبهده عشق مرضی . ۳۵۰
۱۰۲	دلیل عشق . ۴۵۰
۱۰۳	دوبلهده عشق مرضی . ۵۵۰
۱۰۴	عشق . ۶۵۰
۱۰۵	عشق . ۷۵۰
۱۰۶	عشق . ۸۵۰
۱۰۷	عشق . ۹۵۰
۱۰۸	عشق . ۱۰۵۰
۱۰۹	عشق . ۱۱۵۰
۱۱۰	عشق . ۱۲۵۰
۱۱۱	عشق . ۱۳۵۰
۱۱۲	عشق . ۱۴۵۰
۱۱۳	عشق . ۱۵۵۰
۱۱۴	عشق . ۱۶۵۰
۱۱۵	عشق . ۱۷۵۰
۱۱۶	عشق . ۱۸۵۰
۱۱۷	عشق . ۱۹۵۰
۱۱۸	عشق . ۲۰۵۰
۱۱۹	عشق . ۲۱۵۰
۱۲۰	عشق . ۲۲۵۰

استانبول

Aşk-ı Marazî kitabının kapak sayfası

bir nevi çaresizliktir ki sağlam adamlar yanında mecnunlarda da görülür. Özellikle psikopat denilen yarım akıllılar hayatta biraz güçlüğü maruz kalınca intihara kalkmaktadırlar. Böyleleri memuriyeti kaybetse, borsada oynayıp parasını batırса hemen intihar eder. Mecnunlar arasında en çok intihar edenler ise melankoliklerdir. Her zaman her saat melankoliklerden intihar beklenirse de en ziyade uyuşukluğun az olduğu zamanlarda, hastalığın başlangıcında ve sonuna doğru rastlanır.²⁹ Aşk-ı Marazî adlı kitapta ise, aşkta intihar işlenirken hiddetini sevgilisi veya rakibine yöneltemeyen kişinin kendi nefesine zarar verdiği, ümitsizliğin *dejenere*lere kendi kendilerini telef ettirdik-

Gökay'ın sınıflamasındaki ikinci tip intiharlar, muvazenesizler ve mütereddiler olarak tanımladığı kişilerde görülen intiharlardır. Bunlar da onun ilgi sahasındadır. Zira Türkiye'de görülen intiharların ekseriyetinin bu gruba ait olduğu kanaatindedir: "İntihar etmeyince sükûnet bulamazlar, bundan maada yine bu kısımda kesretle görülen psikastenik zayıf iradelilerde obsesyonlar neticesinde tahassul eden intiharlar da ehemmiyetli bir yekun tutar." Özellikleri ise, kararsız, isteksiz, gayri sakin bir ruh hali içinde olmaları, karanlığı ve inzivayı tercih etmeleridir.²⁹

Mazhar Osman da isterik kadınlar ve sinirli çocukların ufak bir mesele karşısında intihar edebileceklerini belirtirken intiharın cinnet demek olmadığını vurgular. Ona göre intihar

29 Gökay, *Türkiyede İntiharlar Meselesi*, s. 14.

30 Uzman, *Akil Hastalıkları*, İstanbul: Kader Matbaası, 1928, s. 79-81.

leri kaydedilir. Ölümü hayata tercih edenler, kendilerini öldürenler hemen genellikle irsen *dejenere* olanlardır.³¹

Gökay bir uzman olarak intiharda ferдин mizacı teşekkülünün rolünün çok mühim olduğunu düşünür. Fakat ferдин ruhi yaradılışının önemi açık olsa da içtimai hadiselerin rolünün hiç tesiri yok mudur sorusunu sormadan edemez. Ona göre, 1916-1922 yıllarına kadar intihar vakaları çoğalmıştır, bu çoğalma emraz-ı akliye mütehassısları yanında içtimaiyatçıların da dikkatini çekmiştir. Nitekim Bonnafous tarafından konferans verilip neşriyat yapılmıştır. Bu göstermiştir ki, 1914'ten önce bilhassa Müslüman Türkler arasında intihar çok az görülmekte iken son senelerde özellikle de 1918'den itibaren İstanbul'da açık şekilde artmaktadır. Türkler arasında büyük iktisadi panikler, borsa oyunları görülmediğinden diğer devletlerde olduğu gibi intihar artışı bunlarla ilişkilendirilemez. Acaba yaşama şartlarının ağırlaşması mı bu hususta rol oynamaktadır? Gerçi daha önce refah içinde yaşamış bazı kişiler zorluklara katlanamayarak intihar etmişlerdir. Fakat genellikle Türk halkının seciyelerinin esaslarından biri kanaatkârlıktır. Yani cefaya ve mezahime (eziyetlere) mütehammildir. Yalnız son zamanlarda türeyen ve nefislerine çok düşkün, rahatlarından hiçbir şey feda etmek istemeyen egoist bir zümre vardır ki bunlar maddi sıkıntılara hatta rahat ve konforlarından fedakârlığa tahammül edememektedirler. Neyse ki bunların sayısı azdır.³²

Gökay, artış ve azalışın sebepleri üzerine yaptığı değerlendirmede savaş ve sonrası dönemin şartlarını göz önüne alarak şöyle bir resim çizer: Savaş insanların sinirlerini çok yormuştur. Harp sona erip (1918) mütareke (Mondros) senelerinin maneviyatı bozan, ruhlara azap veren derbeder hayatı başlayınca intihar salgını meydana çıkmıştır. İstiklal Harbinin (1918-1922) bütün sinirleri gerdığı 1922 senesinde bu salgın bir duraklama devresine girmiş fakat zaferi takiben Durkheim'ın büyük meserretli (sevinçli)

31 Nazım Şakir Şakar, *Aşk-ı Marazi*, İstanbul 1326, s. 226, 228. Nazım Şakir (Şakar) (1888-1969): Nazım Şakir, askeri tıbbiyeden 1910'da mezun olmuş, bir yıl Gülhane Hastanesinde stajyer olarak çalıştıktan sonra akliye ve asabiye kliniğine asistan olarak atanmıştır. 1914'te Kafkas Orduları akliye ve asabiye mütehassısı, 1918'de Gülhane Hastanesi akliye ve asabiye profesörü olmuştur. 26 yıllık Gülhane Askeri Tıp Akademisi öğretim üyeliği döneminde çok sayıda akliye ve asabiye uzmanı yetiştirmiştir. Faruk Bayülkem, *Türkiye'de Psikiyatri, Nöroloji ve Nöroşirurji'nin Tarihi Gelişimi*, İstanbul 2002, 113.

32 Gökay, *Türkiyede İntiharlar Meselesi*, s. 15-16, 18-19.

hadiseler zamanında artar iddiasına uygun şekilde artmıştır. 1925'te yenisinden azalmış fakat bu yıldan sonra tekrar çoğalmaya başlamıştır. Pekiyi bunun sebebi nedir? Gökay burada inkılapların ardından bunların sosyal bünyede yarattığı değişimlerin dışı vurumu ve etkilerine vurgu yapar:

Evvelâ Umumi Harbin [1914-18] yarattığı taharrüşiyet [tahriş olma] dolayısıyla iradi dayanıklılık zayıflamıştır, ufak bir tembihe şiddetli reaksiyon verilmektedir ikincisi evvelce şiddetli bir din terbiyesi vardı, kendi kendini öldürmek en büyük günahı. Sonra kadir ve rezzak olan [rızk veren] Allah'a şiddetli bir gönül bağı vardı. Tevekkül felsefesine müstenit olan bu bağ çözüldü. Örfü adetimizde şiddetli tahavvât [değişiklikler] vücuda getirildi, bir kısım insanlar şaşaladılar.³³

1928'den sonra intihar hadiselerinin yeniden azalmaya başlamasına ise, sorunu ele alan, aydınlatan sürekli konferans ve neşriyatın etkisini ihtimal dahilinde görür. Ancak yine de intiharlar Türk toplumunu olumsuz etkilemektedir. O zaman şunu sorar: "İntihar salgınının önüne nasıl geçeceğiz?" Mademki genel olarak intiharlar, sinir ve iradeleri zayıf insanlar arasında görülüyor öyleyse bu gibi kişiler üzerinde muhitleri intikal devirlerinde sıkı bir manevi kontrol tesis etmeli ve özellikle çocukluk döneminde etkili ve yerinde tedbirler almalıdır. İkinci olarak yapılması gereken, "intihar edenlere kıymet vermemek, onları vatanın menafine (menfaatlerine) hıyanet etmiş olmakla ittiham etmek, merasim yapmamaktır." Bununla yetinmeyen Gökay, gazetelerde intihar edenlerin isimlerinden kısaca zabıta sütunu arasında "nefretle bahsetmek" gibi tedbirlerin intiharların azalmasında rol oynayabileceğine inanır.³⁴

Mustafa Hayrullah da (Diker) Gökay gibi intiharın genellikle bir cinnet eseri sayılmakla birlikte bu görüşün yanlış olduğunu ileri sürer. Onun ifadesiyle, "intihar bir maraz-ı akl değil, tıpkı katl gibi bir derd-i içtimaidir."³⁵

33 Gökay, *Türkiyede İntiharlar Meselesi*, s. 19-20.

34 Gökay, *Türkiyede İntiharlar Meselesi*, s. 21-22.

35 Mustafa Hayrullah Diker, *Yarının Hâkimlerine Tababet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, İstanbul, 1928, s. 237. Mustafa Hayrullah (Diker) (1875-1950) 1897'de askeri tıbbiyeden mezun olmuş, 1910'da akliye ve asabiye ihtisası yapmak için Paris'e gitmiştir. Dönüşünde Bahriye Merkez Hastanesi akliye ve asabiye mütehasssliğına ve bir süre sonra Adli Tıp Müşahedehanesi mütehasssliğına tayin olmuş, üniversite

Elbette cinnetten ileri gelme, marazi intiharlar vardır, marazi katiller olduğu gibi; fakat bunlar istatistiklere nazaran intiharların ancak altıda birini teşkil etmektedir. İntihar günden güne çoğalmaktadır. Gençlik kuvvetli bir manevi terbiye ve ahlakla “içtimai vazifelerin ifasına mecbur olduklarına kat’i bir kanaat peyda edinceye kadar” intiharlar da gittikçe artmaya devam edecektir. Bir salgın gibi hüküm süren intiharı durdurmak, sirayetini engellemek gerektiğini düşünen Mustafa Hayrullah gazetecilerin itiraz ve iddialarına rağmen müntehirlerin bir çoğunun taklit ederek intihar ettiklerinde meslektaşlarının görüşünü paylaşır. Gazetelerde intiharlar hakkında yazılan haber ve tafsilat pek çok kişinin kendi kendine aklına gelmeyecek olan intihar fikrini sokmaktadır bu sebeple hükümetçe yasaklanmalıdır.³⁶

Bir başka uzman olarak İzzeddin Şadan Türklerde ve İslam dininde yeri olmayan intihara Türk toplumunda rastlanmasını ferdiyet düşmanlığına bağlar. Ferdiyet düşmanlığı yalnız felsefi ve içtimai bir marazi halet olarak kalmamış bilakis Türk cemiyetinde hiç mutat olmayan birtakım tezahürlere sebep olmuştur ki bunların başında “intihar” gelmektedir.³⁷ Kimlerin neden intihar ettiğini açıklamak için 1950’de Bakırköy’de Psikiyatri Kliniğinde asistan olarak göreve başlayan ve burada Mazhar Osman ile de tanışma imkânı bulan, yakın dönemin psikiyatri alanının önemli isimlerinden Ayhan Songar da (1927-1997) kendinden önceki meslektaşları gibi ikili ayrımıyla tartışmaya katılır: 1-Akıl hastalarında bir sonuç, bir komplikasyon, hastalığın bir belirtisi olarak ortaya çıkanlar; 2- Büyük bir felaket, kayıp-utanç hissi gibi bir olay, eğer şahsın kendi imkânlarıyla giderilemiyor ve buna karşı koymak için de yeterli kişilik ve direnci yoksa ortaya çıkanlar.

teşkilinde unvanı ve kürsüsünü muhafaza etmiş, 1936’da profesörlük unvanı ordinaryüslüğe çıkarılmıştır. 1939’a kadar talebe yetiştirmiş ve bu tarihte yaş haddinden emekliye ayrılmıştır (Bayülkem, s. 111).

36 Mustafa Hayrullah, s. 238, 239-240.

37 İzzeddin Şadan, *Birsam-ı Saadet*, İstanbul: Işık Dizgievi, 1943, s. 13-14. Türk mütehassıslar içinde İzzeddin Şadan, psikanalizle yoğun bir biçimde ilgilenen, kamuoyunda bu kuramın tanınmasında önemli katkıları olan, psikiyatrik uygulamalarda psikanalizin önemini vurgulayan öncü isim olacaktır. 1928-1930 arasında Fransa’da Forel’in yanında çalışırken psikanalizle ilgilenmeye başlamış, Türkiye’ye döndükten sonra da bu konuda birçok yazılar yayınlamış, çeviriler yapmış, psikanalitik yorumlamalarını da sağladığı vaka örnekleri vermiştir. Şahap Erkoç-Tanık Kutlar, “İzzeddin Şadan’a Göre Merkez Efendi’nin Psikanalitik Yorumu,” *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2007, 15, s. 13. Erkoç-Kutlar, ona ve makalesine dair bir tanıtımın ardından makalenin tam çevirisini vermişlerdir bkz. (Erkoç-Kutlar, “İzzeddin Şadan’a Göre Merkez Efendi’nin Psikanalitik Yorumu,” s. 13-18; Erkoç-Kutlar, “Bir Müslüman Efsanesi Psikoanalitik Bir Deneme,” *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 2007, 15, s. 19-32).

İlkinde akıl hastasının şuur ve iradesi tamamen hastalığın baskısı ve tesiri altında olduğundan ve “başka türlü davranmak elinde bulunmadığından” yaptığı işten ne Allah ne kul indinde sorumlu ve suçlu değildir. Aksine suç onu tedavi etmeyip bu işe kadar götürenlerdedir. İkincisinde ise intihar şuurlu ve bilerek yapılan bir iş olduğu için ve aslında müntehirin kendini öldürmekten başka yolları bulunduğundan affedilmez. “Tıpkı başkasını öldürme gibi bir suç, belki ondan daha kötü ve toplumca kabul edilmeyen, lekesi ailesine kalan bir davranış, ağır bir sorumsuzluk olayıdır.” Songar, iyi gelişmiş bir şahsiyet ve sağlam bir inancı –normal şartlarda– kişiyi intihardan koruyan en önemli faktörler olmasını muhakkak görür.³⁸

İntihar hakkında endişeli olanlar arasında endişeleriyle koşut olarak acele hal çareleri, öneriler getirenler sadece ruh hekimleri değildi. 1927 Nisan’ında, Cumhuriyet Türkiye’sinde pedagoji biliminin kurucu isimlerinden olduğunu bildiğimiz Müderris İsmail Hakkı da (Baltacıoğlu) tartışmaya katılarak *Son Saat*’te artan intihar vakalarını ele almıştır. İsmail Hakkı, gazetelerdeki intihar haberlerinin artışının “içtimai bir mesele” ya da bir “cemiyet meselesi” olarak görülmesi ve bunun karşısında tedbir almanın gerekli olduğu kanaatindeydi. Fakat intiharın önüne geçmek için öncelikle neden ileri geldiğini bilmek gerekmektedir. Bu noktada intiharla uzvi hastalık arasında benzerlik kurar ve nasıl uzvi bir hastalık kaynağı bilinmedikçe tedavi edilemiyorsa intiharda da önce sebebin bilinmesi gerektiğini ileri sürer. Sosyoloji, intiharların menşei toplum olarak göstermektedir. Yani bir fert akılsız, muhakemesiz olduğu için intihar etmez, mensup olduğu toplum hayatı sebep olduğu için intihar eder. Mademki intiharın menşei toplumdaki mukaddes bağların çözülmesidir o halde bağlar bulmak gerekmektedir. Bu bağlar nelerdir? Evvela din ve aile idi. O gün ise ancak aile yerine kaim olan iktisadi meslek bağları bir yandan da mektep bağlarını kuvvetlendirerek intiharların önüne geçmek mümkündü.³⁹

Doktor Hakkı da 4 Mayıs 1927 tarihli yazısında İstanbul’un dikkatle takip edilmesi gereken bir intihar salgını geçirdiğini kabul eder. Onun görüşleri de şu şekilde özetlenebilir: Gazetelerde hemen her gün intihar

38 Ayhan Songar, *Çeşitleme*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1981, s. 161-163.

39 *Son Saat*, Nu. 736, 7 Nisan 1927.

haberleri okunmaktadır. Buna karşı tedbir almak ve toplumun selametini muhafaza etmek lazımdır. Bonnafous intiharı içtimai sebeplerle açıklamak istemekte yani ferdi bırakarak içtimai hadiseleri dikkate almaktadır. Fakat aynı tesirlere maruz kalanlar aynı tepkiyi vermemekte, insanlar ruhi bünye ve mizaçlarına göre karşılık vermektedir. Neden milyonlarca insan arasında bu kadar intihar vardır? Fakat doktor bunun içtimai hadiselerin tetkik edilmemesi şeklinde anlaşılmaması gerektiğini de özellikle belirtir. İsteddiği ferdin ihmal edilmemesidir. Bu meselede en önemli görevin ise ediplere, terbiyecilere ve ebeveynе düştüğü kanaatindedir ve bunların el ele vererek intihara karşı birlikte mücadele etmelerini önerir.⁴⁰

İntihar üzerinde bu kadar durulmasının sebebi, belirtildiği üzere toplumun geleceğini tehdit ettiğinin düşünülmesindendir. Gökay'ın çok açık ifadesiyle, bunlar ara yerde kayıp verilen bir nevi cemiyetin safrasıdır.⁴¹ Dolaşısıyla onları endişelendiren bu safralar değil, bir salgın haline gelmesi ve kurulmak istenen sağlıklı toplumu tehdit etmesidir. Mazhar Osman'a göre;

Sirayet: –contagion mentale– fizyolojiyaî ve marazî birçok asabî haller bir şahıstan diğerine sirayet eder. Sirayetden maksat taklit değildir. Taklit şuurlu ve iradidir. Halbuki sirayet gayrı ihtiyari olur. En basit fizyolojiyaî asabî hareketlerden tutunuz da en karışık ruhi fikirlere kadar sirayet olabilir.⁴²

Ona göre, intihar bulaşıcı sayılabilir. İntihar oranının artışında gazetelerin intihar vakalarını yüzlerce resimleriyle tasvir edişinin gençleri adeta özendirdiğini ileri sürer. Bu sebeple ilgili makamlara yaptıkları müracaatlarla gazetelerde bahsin yasaklandığını böylece de intihar salgınının önünün alındığını iddia eder.⁴³

Suç, intiharın salgın halini almasından ayrı olarak onu sıradanlaştıran gazeteler ve habercilerdedir. Tıp erbabının sanki bu noktada bir ortak kabulü vardır. Gazetelerdeki intihar haberlerinin sürekliliği, sıklığı (salgın olması) intiharı herhalde muhtemel müntehirlerin zihinlerine yerleştirirken

40 Son Saat, Nu. 763, 4 Mayıs 1927.

41 Gökay, *Türkiyede İntiharlar Meselesi*, s. 22.

42 Uzman, *Tababeti Ruhiye*, s. 287.

43 Uzman, *Tababeti Ruhiye*, s. 289.

Şantajcı İsmet Paşa'nın İktisadi Tesisleri

İsmet Paşa'nın iktisadi tesisleri, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır. Bu tesisler, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.

İsmet Paşa'nın iktisadi tesisleri, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.

İsmet Paşa'nın iktisadi tesisleri, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.

İsmet Paşa'nın iktisadi tesisleri, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır. Bu tesisler, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.

İsmet Paşa'nın iktisadi tesisleri, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır. Bu tesisler, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.

İsmet Paşa'nın iktisadi tesisleri, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır. Bu tesisler, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.

İsmet Paşa'nın iktisadi tesisleri, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır. Bu tesisler, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.

İsmet Paşa'nın iktisadi tesisleri, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.

İsmet Paşa'nın iktisadi tesisleri, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır. Bu tesisler, Türkiye'nin iktisadi hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.

Mehmed Said'in "Şantaj İçin İntihar Edenler Ekseriyet Teşkil Ederler" başlıklı yazısı, *Resimli Ay*, 1928

köşe yazıları ve tartışmalar durumu daha da abartarak meselenin güncelliğini korumaktadır. Meselenin üstü örtülerek veya bilgisinin eksiltilerek, neticede gizlenerek bir biçimde önüne geçilebileceği gibi bir yol, hekimlerin kaygıları noktasında anlaşılır olabilir belki... Meselenin kamuoyuna mal edilmemesine dair bu görüşlerin gerekçeleri, cumhuriyetin kuruluş sancılarının yaşandığı 20'lerden 50'lere intihar olgusunun zaman aralıklarını ve kesitlerini dar-geniş tutup, basını kaynak yaparak (aktüel, polis-emniyet verileriyle ve istatistiklerle ve belki sadece İstanbul değil) ampirik çalışmalarla denetlenmeye de muhtaç elbette. Sorunu, her halükârda haber alma hakkına sahip "vatandaş" bireyle yüzleştiren gazetelerdir, gazeteci de "mesleğini" icra etmekten çekinmeyecektir. Nitekim bu eleştiriyeye karşı sesler de çıkacaktır.

Mehmed Said bir gazeteci olarak doktorların intiharlarda gazete neşriyatının etkili olduğu yönündeki beyanlarına şiddetle karşı çıkar. Mesleki

tecrübesi ona bu kanaatin aksini göstermiştir. Gazetelerin intihar müteşebbislerini bir kahraman gibi gösterdikleri iddiasını reddeder. Zira bu haberleri kayıt edenlerden biri olarak müntehirleri asla kahramanlar gibi göstermediğini aksine budalalıkla, şantajcılık ve cahillikle itham ettiğini belirtir.⁴⁴

Bu karşı çıkışa rağmen görünen o ki, uzman doktorların görüşü etkili olacaktır. Aslında Gökay'ın bu yöndeki faaliyetlerine dair verdiği bilgi intiharlara yayın yasağı kararının alınmasındaki katkılarına dair fikir verir niteliktedir. Bu çerçevede, taklidin ve telkinin önüne geçmek ve intihar olaylarına yer veren yayınların zayıf iradeliler ve sinirliler üzerinde yapacağı tesiri düşünerek Türkiye Akıl Hıfzıssıhhası Cemiyeti pek çok rapor ve konferanslar vermiştir. 1935 senesinde toplanan Matbuat Kongresinde de hocaları Mazhar Osman Uzman ile birlikte matbuatın sinir cümlesine tesiri ve diğer zabıta vukuatının da mübalağalı şekilde neşrinin kolektif ve endiviüel tesirlerini mütalaa için ayrı ayrı rapor yazmaya memur olmuşlardır. Sosyolog ve ruhiyatçıların katıldığı kongre, raporları tasvip etmiş, matbuata bu yolda direktifler verilmiştir.⁴⁵ Nihayet 30 Temmuz 1931'de 1881 sayılı Basın Kanununun 38. Maddesiyle çevrenin en büyük idari memurundan izin alınmadıkça intiharların gazetelerde yayınlanması yasaklanır.⁴⁶

Gökay daha sonra kaleme aldığı yazısında sonuçtan memnundur. Gerçi yasak sonrası biraz fazlalaşma olsa da bunun kanunun aleyhinde olmadığını çünkü kanunun hemen öncesinde intihar salgınının korkunç bir şekilde arttığını, kanun sonrası ise bir duraklamaya geçildiğini savunur. Aynı dönemde şiddetli bir iktisadi buhran dalgasının dünyayı baştan başa kat ettiğini hatırlatarak böyle bir etkiyle intihar sayısının daha fazla artabileceğini hiç olmazsa buna engel olduğunu belirtir. Kaldı ki ona göre, bir mustarip ve bedbahtın hayatını uzun uzadıya açmanın topluma bir faydası olmadığı gibi bir ferдин hastalığı nasıl saklanıyorsa toplumun hastalığını da

44 Mehmed Said, "Şantaj İçin İntihar Edenler Ekseriyeti Teşkil Ederler," *Resimli Ay*, 1928, IV, 14-16.

45 Gökay, "Türkiye'de gazetelerde intihar hadiselerini neşretmeği yasakeden kanunun tesiri üzerinde bir etüd," s. 4.

46 Arkun, s. 122. İntiharların kaydını tutan hemen her ülkede intihar salgınları olmuştur. Birçok araştırmacı intihara medyada fazlasıyla yer ayrılmasının intihar davranışlarında artışa yol açtığını düşünmektedir. Taklidin elbette önemli bir rolü vardır, ancak bir intihar zaten eğilimli olan kişideki intihar davranışını açığa çıkarır ya da tetikler Jamison, s. 351-352.

ancak müttehassıslar bilmeli ve tedbir alınmalıdır.⁴⁷ İşte yasak bu tedbirler bağlamında alınmış ve başarılı olunmuştur.

Aslında buraya kadar esas itibarıyla tıp uzmanlarının konuya ilişkin görüşlerinden yaptığımız alıntılar intiharın tıp sahasına taşındığını gösteriyor. Hekimlerin toplumsal ve ahlaki kaygıları ön planda olsa da bunlara tıbbi bir anlam yüklüyorlardı. Her şeyden önce tıbbi kimliklerini ve uzmanlık alanlarının sınırlarını çizerek meseleyi bu alanın içine yerleştirdiler. Kullandıkları sınıflandırma ve kavramlar yine dönemin tıbbi literatüründen alınıyordu. Bu açıdan yaklaşıldığında muvazenesizler ve *dejenere*ler de çalışma alanları kapsamındaydı. Zira asabi mizaçları, zayıf karakterleri, toplumun kuralları ve ahlaki değerlerine karşı kayıtsızlıklarıyla onlar ahlak hastalarıydılar.

Dolayısıyla intiharın dönemin gündemine bu kadar güçlü yerleşmesinin bir sebebi, kurulması planlanan toplumsal düzende intiharın gelecek nesil için tehdit oluşturabilecek bir musibet olarak görülmesindendir. Diğeri ise, intiharların artışında inkılapların ardından bunların sosyal bünyede yarattığı değişimlerin dışı vurumu olduğu ve meseleyi asıl bu değişimde aramak gerektiği şeklindeki yorumun yarattığı ciddi endişedir. Bu endişe en açık kadın intiharlarına yönelik söylem üzerinden takip edilebilir.

47 Gökay, "Türkiye'de gazetelerde intihar hadiselerini neşretmeği yasak eden kanunun tesiri üzerinde bir etüd," s. 8.

GENÇ KIZ VE KADIN İNTİHARLARI: İNTİHAR VE CİNSİYET

Salgın tartışmasının önemli bir alt başlığını kadın intiharları oluşturur. Roman ve gazetelerde kadın özellikle aşk için kendini feda eden zayıf karakterin temsilcisi gibidir. Aslında intihar zayıflık, güçsüzlüklere karşı mukavemetsizlik, hayatın zorluklarına karşı ilan-ı mağlubiyet olarak görüldüğünde kadınların öne çıkarılması kendi içinde anlamlıdır. Daha önce roman türü içinde verilen *Üç Kızın Hikâyesi*'nde başarısız bir intihar teşebbüsünde doktorun kadınlar üzerinden intihara alaycı ve aşağılayıcı yorumunu hatırlamak bu konuda iyi bir örnek olacaktır. 18 yaşındaki Sabriye Hanım, intihar teşebbüsü sonrasındaki soruşturmada intihar sebebini söylemeyi reddetmişti. Fakat bu, *Son Saat* yazarlarının haberdeki boşlukları Sabriye'nin genç kızlık hülyaları içinde çırpınırken birdenbire hayal kırıklığına uğradığı ve bu sebeple intihara teşebbüs etmiş olabileceği şeklinde tamamlamalarına engel olmamıştı.¹ Hayriye'nin intihar teşebbüsü hakkında gazeteye gönderdiği mektup ise, genç kızın kendisi için bu kadar önemli bir meseledeki duyarsızlık ve hâkim yargıya yapılmış bir itirazdır. Anlaşıldığına göre, Hayriye, intiharına gerekçe olarak birisini sevdiği haberinden rahatsız olmuştu. Onu yaralayan, ifadesini almaya gelen memurların da benzer şekilde alaycı bir tavır sergilemeleriydi:

Hasta olduğum için hakkımda yazılan fıkrayı görmedim, gösterdiler. Siz intiharıma sebep olarak birisini sevdiğimi söylemişsiniz. Bu biraz alaya benziyor. Esasen ifademi almaya gelen zabıta memurları da benimle istihza eder gibi.

– Haydi kızım, ne için intihar ettin ise sebebini söyle, vaktimiz yok, acele işimiz var, dediler ve bunları söylerken de bıyık altından gülüyorlardı. Herhangi bir hadise için sebep bulmak kolaydır. Mesela benim için de “Birisini seviyormuş” dediniz geçti gitti.

1 *Son Saat*, Nu. 192, 30 Eylül 1341.

Fakat hakiki sebep ne idi? Bunu anlayıp bulmak lazım gelmez mi idi? Madem ki kimse zalimete girip bunu araştırmadı, bari ben söyleyim de genç hanım ve kızlar için bu hadise bir ibret dersi olsun. Evet muharrir beyler intihar ettim. Fakat şu veya bunu severek arzuma nail olamadığımdan değil, sırf hayatımdan meyyus olduğumdan dolayı intihar ettim ve öldürücü madde olarak elime ne geçti ise içtim.²

Gazetede yer verilse de bu küçük metin kadınların aşk için intihar ettikleri yönündeki güçlü yargıyı sarsamayacak, tesir edemeyecek kadar zayıf bir itirazdan fazla birşey değildi.

Gerçi 16 Nisan 1927'de Doktor Cemal Zeki de *Son Saat*'teki "Genç Kızlar Niçin İntihar Ediyorlar?" başlıklı yazısında genç kız intiharlarındaki artışın sebebini aşk dışında aramıştı. Fakat o da intiharı cinsiyet bağlamında anlamlandırma arayışıyla dairenin dışına çıkamayanlardandı. Ona göre, kadınlardaki intiharların sebebi ne aşk ne fakirlik ne de başka bir şey değil buluş yaşının gereği olan ruhi buhranlardır. Bu çerçevede intiharları ahlaksızlık, aşk oyunları, şöhret kazanabilmek, sinema artistlerine benzemek için yapılmış olduğunu söyleyerek geçiştirmeyi pek doğru görmez. Cemal Zeki meselede aileleri ve öğretmenleri sorumlu görür ve çocukları yakından takip etmelerini önerir. Zaten kızlar 25-30 yaşına gelince bu buhranlar da kendiliğinden sona erecektir.³ Çözüm önerileri tafsilatlıdır: Genç kızlar her türlü maddi ve manevi yorgunluktan korunmalıdırlar. Ayrıca fikri terbiyeleri yükseltilerek ciddi bir surette tahlil ve terkibe, muhakemeye alıştırmalı, sağlıklarına itina edilmeli, yemekten sonra belirli saatlerde düzenli olarak dinlenmeye, uyku vakitlerinin intizamına dikkat etmelidir. Günde bir iki saat açık havada dans, tenis, koşmaca oynamaları temin edilmelidir. Oturdıkları evlerin mümkün mertebe güneşli olmasına, rutubetli ve karanlık olmamasına önem verilmelidir. Vücutlarının mukavemetiyle uygun bir derecedeki tahsile müsaade edilmelidir. Gece uykularını çalan sinema, bar hayatla-

2 *Son Saat*, Nu. 199, 7 Teşrinievvel 1341.

3 *Son Saat*, Nu. 745, 16 Nisan 1927.

کنج قیزلر نیچین انتحار ایدیولر؟

سبب عشق، فقر، زده باشقا بر سیدر!

صوک کوندرده کی انتحار بلوغ یاشنک ایجابی اولان روحی بحرانلردن
ایله دی کلیور؛ چاره لی بی ده آشنایده اوقریکر!

صوک کوندرده اوست اوسته وقده کان
بره ج انتحار افکار همینه بی یک فضل مشغول
ایندی. بو انتحارلرک بر خصوصیتی اولمسه؛
علی الهاده، قرضا فارده غیب ایندن بر آده کی
ینده نورشون سیسی، بولسول بر عاقله ریسنک
انده کندیشی آسماهی کی، پاخوده لیصفا عاقل
ساخته سیله وارعه کنن انتحارلر کی اوله ا بزه
اوستلر ده بولوب آچندن چکدرک. فقط بو
انتحارلر اوله سی ده کل. بو بیک بر خصوصیتی وار.
(د) غایبی بیشتی صفحه ده

کورد با بویکه انتحار اینلرک اکثریسی قیزدیر
یک کنج بلنده دیرلر، ایشنه بو، انتحارلر ده کی
خصوصیت فطله لیدن بریدر.
برهنه ده ۳، ۴ کنج قیز انتحار ایدیور
ا بزه این قیزلر اسبل، بروکت سوهی،
نخسللری وار، ایسه، داوله یون صرمدلر ده
بولمش، ضرورت، احتیاج کی بو بولاق
نور پیلیمین، زکین، صرعه بر حیات مالک،
(د) غایبی بیشتی صفحه ده

“Genç Kızlar Niçin İntihar Ediyorlar?” başlıklı yazı, Son Saat 16 Nisan 1927

rına, dans, poker eğlencelerine izin verilmemelidir. Ruhi hayatlarını sar-
san romanlar, şiir, edebiyat, elle tutulunca yüz kızartacak dekolte yazılar
yasaklanmalıdır.⁴

4 Son Saat, Nu. 745, 16 Nisan 1927.

کچ قیز و قادینلرده اینتihar
مقامی - لمی

نستمبر - ۱۹۲۷

د. لدر ، مطبعی

Genç Kız ve Kadınlarda İntihar adlı kitabın kapağı

Bin dokuz yüz yirmile-
rin sonunda İstanbul'da kentli
genç kızların "yaşam biçimi"
ne idi, nasıldı? Nasıl olmalıydı?
Herhalde Cemal Zeki Bey ebe-
veynlere uyarılarını, "mondain"
denilen, sefahati de davet edebi-
lecek serbestiyetin bir tarz yara-
tarak genç kızları cezbetmesinin
pek mümkün olduğu bir zaman-
da yapmaktadır. Cemal Zeki,
bu meseleyi oldukça önemsiyor
olmalı ki, 1927'de *Genç Kız ve
Kadınlarda İntihar* başlıklı çalış-
masında meseleyi daha etraflı bir
biçimde ele alarak yayınladı.⁵

İntihar salgını tartışması
Nisan 1927'de bu kez *Resimli
Ay'ın* sayfalarına "Gençler
Niçin İntihar Ediyorlar?" baş-
lıklı makaleyle yansır. Böyle bir
metnin kaleme alınmasında
üç mektepli genç kızın intihar

teşebbüsü üzerine bunun bulaşıcı bir hastalık mı olduğuna dair ciddi endi-
şenin rol oynadığı hemen fark edilir. Yazıda genel olarak intihar sebepleri
gelenek-modern gerilimi/kuşakların çatışması kentli (Müslüman Türk)
insanın da dahil olduğu kültürel kriz/buhran temasıyla açıklanır: 1-Evdeki
baskı ve 2-Kanaatlerin sarsılması şeklinde tasnif edilerek açıklamalarda
bulunulur. Buna göre, gençlik "hürriyet ve istiklal âşığıdır. Hayat onun
için yaşanması gereken bir şeydir. Fakat aile muhafazakârdır. Şurada dans,
ötede arkadaş, beride gezip eğlenmek vardır. Genç bütün bunlara iştirak

5 Zafer Toprak'ın, Cemal Zeki'nin söz konusu eserine dayanarak cumhuriyetin ilk yıllarındaki genç
kız ve kadın intiharlarını ele alan çalışması için bkz. Toprak, 25-29.

etmek ister. Halbuki evde ananevi terbiye hâkimdir. Gençlik devri hayatın en buhranlı devridir. Çünkü bu devir kanaatlerin tesis ettiği devirdir. Türkiye gibi mühim bir inkılap geçiren bir memlekette bu buhran daha umumidir. İnsanları cemiyete bağlayan kanaat ve mefkurelerin mütemadiyen değiştiği bir devirde gençlik tutunacak kuvveti bulmakta zorluk çeker. İstatistiklere nazaran intihar vakaları önceki yıllara nispetle daha fazladır. Bu fazlalık en çok eski akidelerin tamamen sarsıldığı muhitlerdedir. İnkılabı hazmedebilen muhitlerde intihar vakası o kadar çok değildir. Elbette bu sarsıntılar bitecek ve içtimai hayat dengesini bulacaktır. İntihar salgınının önüne geçmek için “şimdilik yapılacak gençliğe bir akide ve iman vermek, içtimai hayatı buhrandan kurtarmak”tır.⁶

Bonnafeus’un kadın intiharındaki artışa yönelik açıklaması ise, temel teziyle tutarlı olarak, kadının cumhuriyet dönemindeki yeni vaziyetinden ileri gelmiş olabileceği şeklindedir. Ancak yazar oldukça dikkatlidir ve hemen eklemeyi ihmal etmez: “buhrandan yeni idarenin mesul olduğu sonucuna varılmamalıdır.”⁷ Fahreddin Kerim de meseleyi aynı bağlamda ele alır:

(...), diğer bir yaşama şerayiti [şartları] vücade getirildi kadın serbestiye kavuştu eskiden ailede koca ve erkek hakimiyeti vardı.

Yeni kanunlar bunu değiştirdi, kadınlarımız eski terbiyeyle yetişmişti, birden umumi hayata atılmaları, medeni kanunun bahşettiği serbesti ailede geçimsizlik doğurdu. Yeni hayata uyamamak, o hayatın doğurduğu ihtiyaçları tatmin edememe gençlerde uyanan aşk ve sevgi hayatının doğurduğu fırtınalar sınırları zayıf, iradi mukavemetleri noksan olanlarda intihara vesile olmuştur.⁸

Aslında ruh hekimlerinin kadınlardaki intihar oranındaki artışa ilişkin görüşlerini sağlıklı bir toplum kurma projesiyle birlikte düşünmek gerekiyor. Nitekim Mazhar Osman bir hekim olarak toplum içinde vazifesinin bilincinde Türk kadınının nasıl olması gerektiğine (“gelenek” içinde değer atfedilen rol ve kimliğe) dair görüşlerini çok açık biçimde dile getir-

6 “Gençler Niçin İntihar Ediyorlar?,” *Resimli Ay*, Nisan 1927, 37-38.

7 Bonnafeus, 1928, s. 22-23.

8 Gökay, *Türkiyede İntiharlar Meselesi*, s. 21.

miştir. Buna göre son zamanlarda kadınlar da erkekler gibi hayat kavgasına atıldıklarından mesleğin tesirinden erkekler gibi zarar görmektedirler. En çok “*hystérique, nevrasthénique, mélancolique*” öğretmen kız ve kadınlardır.” Oysa bir kadın için en uygun ve sıhhi meslek “zevcelik ve valideliktir.” “Çocuk yetiştirmek, hasta bakmak, bahçe ve ev işleri en sıhhi kadın işidir. Zevcelik, analık, insanda altruist [diğerkâmlık] hisleri büyüttüğü için *hygiène mentale*’in [akıl sağlığının] tavsiye ettiği bir meslektir.”⁹

Yeni cumhuriyet idaresinde kamusal alanda daha fazla görünen yeni Türk kadınından, erkek karşısında değil onun yanında olması, hukuka ve hürriyete kavuşurken sorumluluk da üstlenmesi beklenmektedir. Diğer taraftan genç kız ve kadınlarda intihar oranının yükselişine dair yapılan açıklamaları yeni kadın tipinin eleştirisi olarak okumak da mümkündür. Nitekim 1926’da kendisini güverteden denize atarak dalgalar arasında kaybolan Nedime ismindeki bir genç kızın hikâyesi bu konuda iyi bir örnek olmaktadır. Gazetedeki habere göre intiharın sebebi, ailesi mütevazı ve sade bir hayat geçiren Nedime Hanım’ın “asriliğe heves etmesi, asriliği muhakkak bir gençle sevmek” şeklinde telakki etmesidir. Bu yanlış telakki neticesi olarak da mevki ve servet sahibi bir genci sevmiş ve iki genç birbirleriyle evlenmeyi kararlaştırmıştır. Fakat erkek tarafının Nedime Hanım’a karşı çıkması üzerine genç kız çok üzülmüş ve hayal ettiği mutluluğa ulaşamadıktan sonra yaşamayı da lüzumsuz görmüştür.¹⁰

Yakın dönemli çalışmalara da aynı bakış açısı hâkim olmaya devam edecektir. Nitekim Arkun, bu görüşe bağlı kalır. Ona göre giyimde, görünüşte ve aile hayatında esas olan laiklik kadına sosyal hayatta erkekle eşit bir yer sağlamış fakat bunun yanında bazı görevler, sorumluluklar da yüklemiştir. Bütün meslekleri seçebilme ve her yerde bir Avrupalı kadın gibi dolaşma özgürlüğünü ve hakkını kazanan kadın, eski Türk ailesindeki korunan ve erkeğe bağımlı olan durumdan uzaklaşmıştır. Böylelikle kadın, hukuk bakımından kendi hayatından kendisi sorumlu olacak bir düzeye ulaşmıştır. Gerek dini gerek sosyal karakterdeki devrimler erkeklerden fazla kadınların toplum hayatındaki yerlerini ve davranışlarını kökünden

9 Uzman, *Tababeti Ruhiye*, s. 252.

10 *Son Saat*, Nu. 535, 14 Eylül 1926.

değiştirmiştir. Sonuç olarak bunun birtakım kişilik sarsıntılarına, bocalamalarına sebep olması beklenebilir."

Bütün bu değerlendirmelerde dikkat çekici husus, modern genç kız tipine yapılan eleştirinin yeni rejimin eleştirisi olarak görülmemesi gerektiğine yönelik hassasiyetleridir. Fakat ayırım çok incedir. Yeni Türkiye'de kurulmak istenen sağlıklı toplumun mimarı kadınlardır ve istenen, Türk kadınının modernleşmede yer almakla birlikte geleneksel dini-ailevi terbiyeye de sahip olmasıdır. Hekimlerin ve gazete haberlerinin yorumlarına dayanarak söylersek, Türk kadını müntehir senaryolarındaki asriliğe heves eden, sınırları zayıf ve iradi mukavemetleri noksan genç kızların tersine "asrılık hevesiyle geleneksel-dini değerlerden uzaklaşmamış, iffetli ve kanaatkâr" olmalıdır. Böylece Cumhuriyet Türkiye'sinde ahlaki ve toplumsal bir hastalık olarak intihar da yeni siyasi ve sosyal değişimlerin istenmeyen bir yan tesiridir. Çözüm ise, geleneksel dini-ailevi eğitimde aranmakta, bu yapılırken de intiharın içsel ve öznel yönü göz ardı edilmektedir.

11 Arkun, s. 121. Erginbaş, kadınların daha çok intihar girişiminde bulunduklarını erkeklerinse bunu başardıklarını belirtir. Buradan da kadınların daha blöfçü oldukları şeklinde bir yorumlamaya gider (s. 16). Böyle bir yorum ise cinsiyete ilişkin yargının intihar vesilesiyle değişik biçimlerde karşımıza çıkışının yakın tarihli bir örneği olarak görülebilir.

BİR İNTİHARIN HİKÂYESİ: YUSUF İZZEDDİN EFENDİ

Veliaht Yusuf İzzeddin Efendi'nin (1857-1916) intiharını ayrı başlıkta ele almamın sebebi bir intiharın ayrıntılı soruşturma sürecine ait verilere sahip olmasındandır. Osmanlı adli tıp tarihi açısından değerli bir belge grubu oluşturan kayıtların toplandığı dosyada tıbbi raporun yanında veliahtı tanıyanlarla görevli ve hizmetlilerin ifadeleri yer alıyor. Böylece intihara dair çok sayıda ifade görülüp karşılaştırılabilir ve ortak bir anlatıya ulaşılabilir. İfadesi alınanlara yöneltilen ilk soru, kendisiyle ilişkileri sebebiyle olay öncesinde veliahtın hal ve hareketlerine dair ne gibi gözlem ve bilgileri olduğudur. Cevaplar Yusuf İzzeddin'i nasıl bildikleri, intihar sebebi, yöntemi, psikiyatrik geçmişi, ölümüne, intihara ilişkin sözleri ve düşüncelerine dair veriler içeriyor. İşte bu nedenle Yusuf İzzeddin Efendi'nin intihar soruşturmasının bütün bu hususlarda eşsiz bilgiler sunan özel bir örnek olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla amacım söz konusu kayıtlardaki ifadelerle dayanarak bir intihar hikâyesini bütün bu hususları dikkate alarak kurmak.

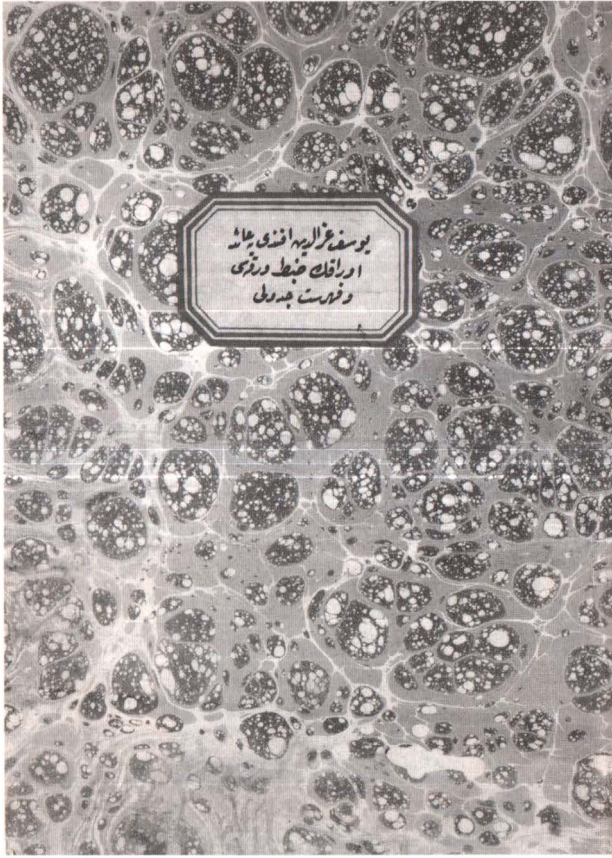
Aslında Yusuf İzzeddin'in ölümünün intihar olmadığını savunanların da bulunduğunu belirtmek gerekiyor.¹ Ziya Şakir (Soku) bunlardan biriydi.² Ayrıca aile içinde Tevhid Efendi'ye (Abdülaziz'in torunlarından ö. 1966) dayanan ve veliahdın intihar etmeyip öldürüldüğü şeklinde bir anlatım bulunmaktadır.³ Diğer taraftan, Halit Ziya Uşaklıgil'in (1865-1945) bu bedbaht adamı bilenlerin intiharından hiç şüphe duymadıkları halde olaydan sonra türlü rivayetlere kapılanlar olduğunu belirtmesi ölümünün hemen ardından söylentilerin başladığı şeklinde yorumlanabilir.⁴ Nitekim

1 Tahsin Yıldırım, *Şehzade Yusuf İzzeddin Öldürüldü mü? İntihar mı Etti?*, (İstanbul: Selis Kitaplar, 2005) başlıklı eserde her iki görüşü vermektedir.

2 Ziya Şakir (Soku), "Yusuf İzzeddin Öldü mü, Öldürüldü mü? (Eski Osmanlı Veliahtı katledilmiştir)," *Son Posta* (Haziran 1936)'daki yazılarında veliahtın ölümünün arkasında Vahdeddin'i görür.

3 Murat Bardakçı, *Şahbaba*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014, s. 618, dipnot 27.

4 Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi Son Hatıralar*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1965, s. 396.

Yusuf İzzeddin Efendi evrakının zabıt varakası, Fihrist ve Cedveli-Kapak, BOA I. DUIT 188/23

Şehsuvaroğlu kısa zamanda “İttihatçılar, veliahtı öldürttüler” söylentisi çıktığından hükümetin işi sıkı tuttuğunu, tarafsız bir komisyona durumu incelettiğini ileri sürer.⁵ Aynı yönde bir başka tanıklık Hüseyin Kâmil’e (1863-1944) aittir. Buna göre H. Kâmil, Yusuf İzzeddin Efendi’nin intiharına

5 Bedi Şehsuvaroğlu, “Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi’ye Dâir,” *Hayat Tarih Mecmuası*, Haziran 1974, Sayı 6, s. 16.

Yüksek Başvakalet müdiresinin 10/4/1984 tarih ve 4444 sayılı buyrukları
mucibince Başvakalet Arşiv Uzmanı müddirliğinde Yusuf İzzeddin Efendi evrakı mayra
sında bulunan 6 iğnecilik azer içinde, fotoğrafları dairelerimle müddirleriyle
tesdikli ve ilgilik :

1-S.İsmet U N New-York sarfali ve mahfuzdan birisi aynak ve biri soluk ma-
mekçe ranginde üç adet mahfaza içinde birşeyde üç adet ustura,
2-Y.H.Loeffler Rochester sarfali ve mahfuzdan boyu gri iki mahfaza içinde
birden iki ustura

3-Y.H.Loeffler Rochester sarfali ve bir ucu kare ve diğri gri renkte mahfay
ya mahfaza içinde olup yününde kan leşeleri olmaıı meşum bir ustura.

4-Sayı ortasında kırık ve bu sayfa iki ucuında merbut iki adet bıçaktan mü-
rekkep bir neşetir.

Topkapı Sarayı Müzesi müddirliğine teslim edilmiş olduğuna dair iğne mahit
varakası dört nüsha olarak temin ve tarafımdan imza edilmiştir.

19/4/1984

Başvakalet Arşiv Uzmanı müddiri

Topkapı Sarayı Müzesi müddiri

(Kenan Tuna)

(Haluk Y. Çekirgeçli)

Arşivist

Şef

Asistan

Asistan

As. Feriye Dikmen

As. İsmet U N

As. İsmet U N

(Nurettin Tür)

(Mithat Mertoglu)

Ahmet Üral

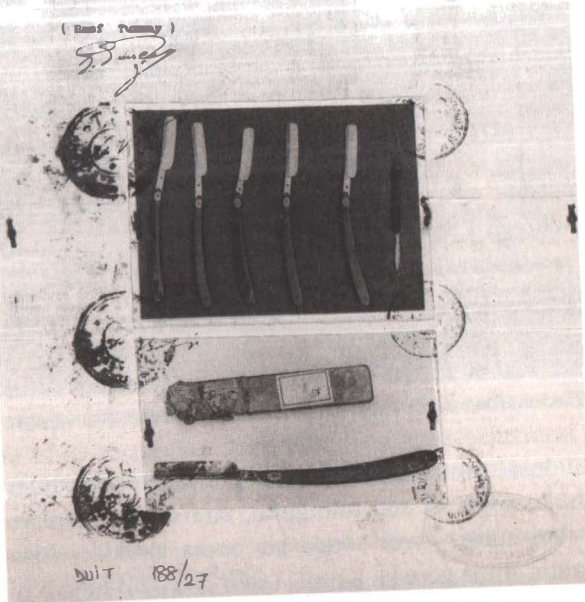
Bikkul

As. İsmet U N

Arşiv memuru

(Kenan Tuna)

(Kenan Tuna)

Yusuf İzzeddin Efendi evrakının zabıt varakası, BOA I. DUIT 188/27

veliaht olduğu için önem verilmişti ve bir intihar olup olmadığını yakınlarıyla çevresindekilerden öğrenmek, bıraktığı eşyaları saptamak üzere görevlendirilmişti. Padişahın iradesi, sadrazamın emriyle kurulan komisyonda onunla beraber eski âyan üyelerinden Nuri ve danıştay üyelerinden Şadan yer almaktaydı.⁶ Soruşturma sırasında şahitlere intihara sebep olan düşüncenin bir harici telkinin neticesi olup olmadığının sorulması da bir bakıma iktidarın endişelerin farkında olduğu ve bu hususu açıklığa kavuşturma isteği olarak görülebilir. Kayda geçen ifadelerde böyle bir şüpheye rastlanmaz. Örneğin, teşrifatçı muavini olarak görev yapmış olan Selahaddin Bey'in bu soruya cevabı, veliahtı intihara götüren zan ve vehmin harici bir telkinin değil hastalığından kaynaklandığı şeklindeydi. Bunu da doktorlar yani Avrupa'da merhumu tedavi etmiş olan doktorlardan işitimişti.⁷

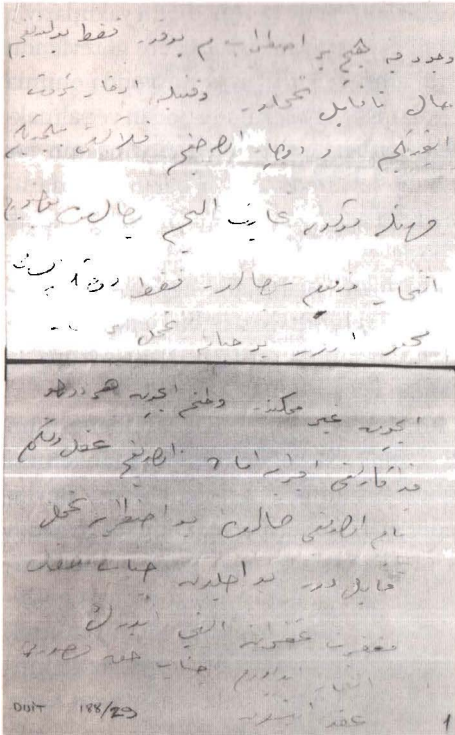
Yusuf İzzeddin Efendi'nin ölüm haberi üzerine Baş Müddeiumumi Memduh, İstinaf Müddeiumumisi Zühdü, Beyoğlu Bidâyet Mahkemesi Müddeiumumisi Semih ve Beyoğlu Müstantik azasından Sami Beyler hazır bulunarak birlikte muayene ederler (1 Şubat 1916). Oldukça ayrıntılı bir biçimde kayda geçen olay yeri incelemesinde oda, yatak ve bedenin durumu tasvir edilir. Ardından vücudun hiçbir noktasında zorlamayı gösterir izlere rastlanmadığı gibi fanila, don ve gömleği üzerinde de hiçbir kesik ve yırtık bulunamadığı belirtilir. Kayda veliahdın hastalık korkusu ve intihar fikrine eşlik eden bir psikolojik rahatsızlığa müptela olduğunun hazır bulunan özel doktorları tarafından beyan edildiği eklenir.⁸ Ayrıca evrakı arasında bulunan mektuba da dosyada yer verilir:

Vücutça hiçbir ıstırabım yoktur fakat bulunduğum hal nâ-kabil-i tahammüldür. Vakiyle iddihâr-ı servet etmediğim ve duçar olacağım felaketi bilmediğim cihetle bugün gayet elim bir halde bulunuyorum. İntihar mezmum bir haldir fakat bazı kere insanı mecbur eder. Bu hayata tahammül bir insan-ı kâmil için gayr-i mümkündür.

6 Esat K. Ertur, *Tamu Yelleri (Emekli Yargıç Hüseyin Kâmil Ertur'un Anıları)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994, s. 118-119. Ertur, önsözünde eserin, Yargıç Hüseyin Kâmil'in (1862-1944), büyüklü küçüklü defterlere, kâğıtlara anı, ya da günce olarak yazdıklarından, çeşitli mektup ve gazete kesitlerinden, kendisini görmeye gidenlere anlattıklarından oluştuğunu kayıt eder (s. XII).

7 BOA İ. DÜİT. 190/21-13-2.

8 BOA İ. DÜİT 188/24-1-(1-2).

Yusuf İzzeddin Efendi evrakı arasında bulunan mektup,
BOA I. DUIT

Aksaray'da Pertevniyal Valide Sultan Camii'nde kılıp kabirlerini ziyaretin ardından ezani saat on biri biraz geçerek köşke döndü ve harem dairesine girdi. Üst katta yatak odasına geçti, abdest bozmak üzere ceketini çıkarıp cebinden çıkardığı ustura elinde olduğu halde abdesthaneye girdi ve yine elindeki usturayla çıktı. Bu sırada Dilsaz Kalfa Yusuf İzzeddin'in elinde gördüğü usturayı kaparak sofaya fırlattı ve koşunuz alınız diye bağırdı ancak veliaht bir tokat vurup daha evvel sofaya çıktı ve usturayı aldı. Beze

Vatanım için her türlü fedakârlığı icraya âmâde olduğum akıl ve fikrim tam olduğu halde bu ıstıraba tahammül kabil midir? Bu eclden Cenâb-ı Hakkın mağfiret gufranına iltica ederek intihar ediyorum. Cenâb-ı Hak kusurumu af etsin.⁹

Soruşturmanın sonunda olay yeriyle yaranın şekil, evsaf ve vaziyetine dair inceleme, doktorların raporu ayrıca şahitlerin ifadeleri neticesinde Yusuf İzzeddin Efendi'nin müntehi-ren vefat ettiğine karar verildiği açıklanır.¹⁰

Şahitlerin ifadelerine dayanılarak hazırlanan raporda veliahtın son günü ve ölüm anına dair detaylı bir anlatıya sahibiz. Buna göre, Yusuf İzzeddin Efendi 31 Ocak 1916 günü her zamanki gibi gezintiye çıkıp ikinci namazını

9 BOA I. DUIT. 188/29-1-1.

10 BOA I. DUIT. 188/25-1 (14-15).

bağlayıp saracağı sırada kalfa yine attı. Ona, “Korkma kendime bir şey yapmam” deyip usturayı alarak selamlığa çıktı. Necip Ağa üzerinde ustura olduğunu yaver Yüzbaşı Nail Bey’e söyledi. O da usturayı istediye de yine korkmamasını söyleyip kendisine bir şey yapmayacağına dair yemin etti. Odasına çekildikten sonra Dilsaz Kalfa’ya “Sen bu gece beni yalnız bırakmayacak mısın” demesiyle Dilsaz Kalfa “Ne için bırakayım, emr ediniz de odada kalayım” cevabını verdi. “Beni saat sekize kadar uyandırma ve sen dışarıya git” demesini müteakip biraz uyuyup uyanarak “Sen yine burada mısın” hitabıyla üç defa su isteyerek her defasında birer yudum içmek suretiyle bardağı iade ve tekrar odadan çıkmasını ihtar etti. Kalfa, eline aldığı usturayı koynuna soktuğunu gördüğünde usturayı istediye de “ısrar etrne kendime bir şey yapmayacağım şayet ısrar eder isen kendimi pencereden aşağı atarım sen git ben yatacağım” cevabını aldı. Bu kesin ihtar karşısında mecburiyet hissedenden Dilsaz Kalfa dışarıya çıktı. Gözetleme çabası boşa çıkan kalfa çok zaman geçmeden içeri girdiğinde Yusuf İzzeddin’i yatakta sol kolu dirseğinden yukarıya kadar sıvanmış olduğu halde kan içinde görünce derhal bir taraftan kanın fazla akmamasını temin için kolunu iç tarafa büküp ve elini omuzuna kaldırıp tazyik ve bir taraftan da yetişin diye bağırması üzerine yakında bulunan görevliler içeri girdiler. Yaver Fuad Bey, İsmail Bey (Topkapı Sarayı Müzesinden mütekaid İsmail Baykal) ve Necib Ağa koşup yetişti. Derhal o gece hanesinde bulunan Daire Müdürü Müfid Bey ile doktorlara haber verildi. Karyolada ve sağ eline pek yakın bir yerde duran usturayı ilk gören Yaver Fuad Bey hemen alarak bir beze sarıp vitrin üzerine koydu. Müfid Bey ile Operatör Rauf ve doktorlar acilen yaranın tedavisiyle meşgul oldular ancak kan kaybı fazla olduğundan fayda sağlanamadı ve Yusuf İzzeddin Efendi kurtarılamayarak vefat etti.”

Bu ortak anlatının oluşturulmasında önemli katkılardan biri Dilsaz Kalfa’ya ait olsa gerek. Nitekim veliahdın son anına kadar yanında olan kalfanın aralarında geçen diyaloglara dair ifadesi anlatının içinde fark ediliyor. Örneğin Dilsaz’ın yazılı ifadesinde, veliahtın cebinden çıkardığı usturayı istediğini, kapıp attığını ancak koşarak ondan önce aldığını okuyoruz.

11 BOA İ. DÜİT. 188/25-1-(1-5).

Harem dairesine beraber girmişler, efendi hazretleri “Ben sabah Avrupa’ya gitmeyeceğim demesiyle” o da pekala demişti. Soyunmağa başlamış ve “Bu gece sen beni bırakmayacak mısın” sözü üzerine niçin bırakayım cevabını vererek çıkmayı redetmişti. Kendisinin yedide uyandırılmasını emretmişti. Kalfa odada oturmuş, saat yediye geldiği halde henüz uyumamış, Yusuf İzzeddin Efendi kendisini saat sekizde uyandırmasını ve odadan çıkmasını söylemiş ardından biraz uyumuştur. Uyandıktan sonra “Sen gene burada mısın?” diyerek üç defa su istemiş, birer yudum içmiş ve ona odadan çıkmasını emretmiş. Saat ikiye gelmiş. “Sen git de ben yatacağım” demiş fakat o sırada eline aldığı usturayı koynuna koyduğunu gören kalfanın usturayı alma yönündeki ısrarına “Bir şey yapmayacağım ve ısrar edersen kendimi pencereden aşağı atacağım” şeklinde karşılık verip çıkmasını kat’i bir surette ihtar edince dışarı çıkmak zorunda kalmıştı. Durumu Cemal ve Dilbeste kalfalara söylemiş, gözetlemişlerse de bir şey görememişlerdi. Tahminen beş dakika geçince şüphelenerek içeriye girmeye mecburiyet hissetmiş ve veliahtın kolunu kan içinde görerek feryat etmişti. Dilsaz Kalfa ifadesinde usturayı veliahtın tıraş takımı içinden aldığını ve aylardır yanında taşıdığı bilgisini de paylaşmıştı. “Usturanın ne zamandan beri efendi hazretlerinin yanında olduğunu biliyorsunuz?” sorusuna ise, “Tahminen beş altı ay kadar olsa gerektir” cevabını vermişti.¹²

Yusuf İzzeddin Efendi’nin üzerinde bulunan usturadan kimlerin haberi olduğu ve usturanın neden alınmadığının takip konusu olduğu görülüyor. Bu hususta sorgulananlardan biri de Müdür Müfid Bey’dır. Ondan cevaplaması istenen soru, veliahtın üzerinde ustura taşıdığının kendisine haber verilip verilmediği, ne gibi tedbir aldığı ve hükümete bildirip bildirmediğidir. Müfid Bey, ustura taşımasını birkaç defa kendisine sorduğunu fakat ona karşı aşırı bir tepki gösterdiği ve esasen doktorlar daima itidalle muamele etmeleri tavsiyesinde bulundukları için fazla üzerine gitmediğini söyler. Usturanın alınması hususunda başkaca bir zorlayıcı tedbirde bulunması veliahtın mevkii itibarıyla de mümkün olmayacağından harem dairesindeki ağa ve kalfaların son derece dikkatli olmalarını istediğini özellikle belirtmeyi ihmal etmez. Hatta abdesthaneye

12 BOA İ. DÜİT. 190/22-1-(1, 3).

girdiğinde kapıda iki kişi beklemektedir ve olaydan on gün kadar önce Yusuf İzzeddin Efendi'nin üstünde ustura olduğu haberi verildiğinde layıkıyla dikkat edilmesi ve bunu almanın çaresinin bulunması talimatını vermiştir. Ayrıca durumu Talat Beyefendi ile sadrazam ve Enver Paşa'ya bildirdiğini sözlerine ekler.¹³

Yusuf İzzeddin Efendi'nin yakın çevresinde bulunan ve tanıyanların ifadeleri, onun son dört yılda giderek şiddetlenen bir kanser hastalığına duçar olduğu ve veliahtlıktan alınacağı endişesinin onu intihara sürüklediği noktasında birleşir. Aslında veliahtın üzerindeki baskıyı layıkıyla değerlendirebilmek için dört yıldan daha öncesine, yaşamının erken dönemlerine kadar geriye gitmek gerekiyor. Saltanatı kendi çocuklarına intikal ettirmek isteyen Sultan Abdülaziz (1830-1876), Yusuf İzzeddin'i, henüz altı yaşında iken kara kuvvetlerine kaydettirerek ileride yapmayı düşündüğü veraset değişikliği için muhtemel itirazları önleme amacıyla askeri bürokrasiyi yanına çekmeye çalıştı.¹⁴ Yusuf İzzeddin Efendi'nin rütbeleri hızla yükseltildi. 1872 başlarında sultanın şifahen şeyhülislam efendinin onayını da aldığı işitilmişti. Şeyhülislamın babadan oğula geçecek veraset usulüne fetva vereceğine dair söylentilerin duyulmasıyla artık bir oldu-bitti değişiklik olacağına çoğu kişi inanmaya başlamıştı. Saray, gerçi resmi açıklamalarında ortalıkta dolaşan bu dedikoduların asılsız olduğunu ilan ediyorsa da Yusuf İzzeddin lehine teşrifat harici uygulamalar yapıyordu.¹⁵ Fakat babasının 1876'da veraset değişikliğiyle ilgili çabaları bir sonuca ulaşmadan tahttan indirilmesi üzerine Yusuf İzzeddin Efendi'nin durumu değişti. Yusuf İzzeddin Efendi ancak 1909'da II. Abdülhamid'in tahttan indirilip Mehmed Reşad'ın tahta çıkarılmasının ardından "veliahd-ı saltanat" unvanını yeniden elde edebildi.¹⁶

Çeşitli olaylar yanında veliaht olduktan sonra ittihatçılar tarafından çevresine yerleştirilen yaver ve teşrifatçı gibi özel görevlilerin üzerinde kurdukları baskı Yusuf İzzeddin'i olumsuz yönde etkilemiş olmalıdır. Nitekim

13 BOA İ. DÜİT. 190/22-1-20.

14 Ali Akyıldız, "Yusuf İzzeddin Efendi," TDVİA, 44, 14.

15 Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşasın, Osmanlı Devletinin Son Yüz Yılında Merasimler*, İstanbul: KitapYayınevi, 2004, s. 20-22.

16 Akyıldız, 14.

• ۹۰۰ نمان خریکی
• سنه ۱۲۸۲
• روضه سی
• مال سک
• اون غروشدور

ایده سیر و طرز

• ذی القعدة ۲۱
• سنه ۱۲۸۲
• نوبان ۱۱
• روضه سی
• اون غروشدور

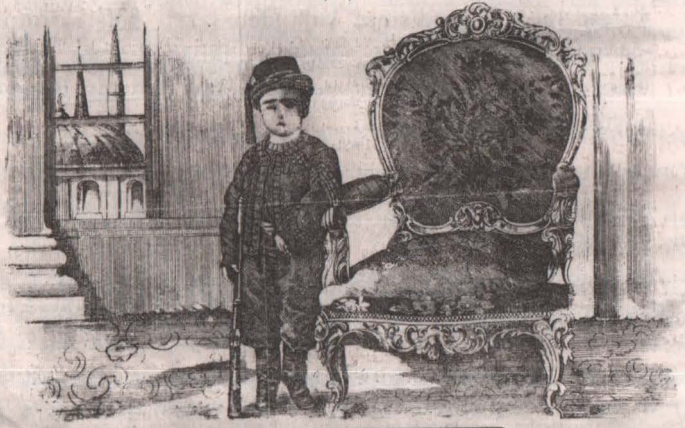
دور
۱۰

♦ پیشه کونونی شیخ مشهوره ان بندر ♦

سب
۱

• انصورت که یک برستلی ایکن عینلو له است. ر. • اعلانات باره اهرن و شات ایله طرح لواه چنی. • مبارق وادیه داو عواد طریف. • کوئیدو لبیک
• طیس (دین مشیری اولوق استیلا یوت لبر). • وقوبیا اصلاحی بکری سطرین لسانی اولدیی. • سالد ساحت کاشیایه کو و سادضانو بلاد ادا
• نجه اید چکر در. • حاله بریکریک مجدییه و و سمل اصلاحاتوز. • محباز: سر اوله چندر. • غروشه بایله چندر.

(دولتو نجابانو یوسف مرادی اوردی حضرت تبریک چاوشلی اوزغورده سیه ائان در - علفرد)

Yusuf İzzeddin Efendi'nin *Ayine-yi Vatan*'da yayınlanan resmi

Abdülhak Hâmid (Tarhan, 1852-1937) hatıralarında veliahdın yanında bulunanlardan bazılarının baskı ve müdahaleyi çekilmez bir raddeye getirdiklerine şahit olduğundan bahseder öyle ki müdahalenin derecesi taarruz ve tahkir şekline bile girmektedir. Nitekim baskının tesirini şu sözlerle dile getirir: “Yusuf İzzeddin Efendi’nin büsbütün tecennün etmeyişi [aklını oynatmayışına] taaccüb olunur [şaşırlır] ve intiharında gecikmiş olduğuna hükmedilebilir.”¹⁷ 1911 yılının sonlarına doğru Vahdeddin (Vahideddin) Efendi’nin (1861-1926) ikinci veliahtlığa tayin edilme arzusu ve bu konudaki girişimleri Yusuf İzzeddin Efendi’nin şüphelerinin daha da artmasına yol açtı.¹⁸

Sürekli takip ve müdahaleyle çocukluğundan itibaren hazırlandığı makamı kaybetme korkusunun onu intihara sürüklediği öne sürülebilir. Fakat babasının ölümünün travmatik tesirini de göz önüne almak gerekiyor. Sultan Abdülaziz’in intihar edip etmediği tartışmaları irsiyet üzerinden Yusuf İzzeddin’in intiharına taşınır. Örneğin, Ünver, bir toplantıda Esad Fuat Bey’in Sultan Abdülaziz ile oğlu Yusuf İzzeddin Efendi’nin intiharı hakkındaki şu sözlerini kayıt eder:

Anlaşıyor ki, kendisinin hal’inden izzeti nefsi kırılmış, üzüntüsünden ani bir cinnet nöbetiyle intihar etmiştir. Nitekim oğlu Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi de intihar etmiştir. Bunda irsiyetin büyük tesiri görülmektedir.

Yine hocası Doktor Âkil Muhtar Bey ile görüşmeleri sırasında Sultan Aziz’in intiharını konuşurken oğlu Veliahd Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi’nin usturayla damarlarını kesip intihar ettiğini duyunca, sultanın intihar ettiğine artık hiçbir şüphesinin kalmadığı zira bunda atavik [atalara benzeme] tesirin mühim rolü olduğunu söylediğini bildirir.¹⁹ Görünen

17 *Abdülhak Hâmid’in Hatıraları*, Haz. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1994, s. 332.

18 Akyıldız, s. 15. Ziya Şakir, Vahdeddin’in sürekli olarak ikinci veliahtlık talebinde bulunmakla kalmayıp Yusuf İzzeddin’in sınırlarının bozulmasında adamları vasıtasıyla da rol oynadığını düşünür: “Vahdeddin’in icra vasıtası olan o sinsi harem ağasının, her gün birer damla kullandığı zehir; en katil propagandalarla karşıarak, sinir buhranlarının artmasına sebep veriyordu.” Veliht ile şehzadeye dair yaptığı şu karşılaştırma ise, bakış açısını yansıtmaya açısından dikkate değerdir: “Vahdeddin; ne kadar şeytan, desas ve cin fikirli ise; Yusuf İzzeddin efendi de o nisbette saf, uysal ve basit düşünceli idi.” (*Son Posta*, 4, 6, 10 Haziran 1936).

19 Süheyl Ünver, “Sultan Aziz ve oğlu Yusuf İzzeddin Efendi Nelerle İntihar Ettiler?,” *Tarih Konuşuyor*, Ocak 1966, C. IV, Sayı 24, s. 1961.

o ki, intiharın ırsiliği Yusuf İzzeddin'in düşüncelerine de tesir etmişti. Doktor Hâzım Paşa (Bellisan, 1859-1943), Yusuf İzzeddin Efendi'nin babası Sultan Abdülaziz'in intiharı etrafında uzun boylu düşüncelere daldığı ve kendisine "Paşa, biz soyca böyleyiz, kendimizi öldürürüz!" dediğini kayıt eder.²⁰

Bu kayıt İsmail Bey'in hatıralarında Veliâht ile arasında geçtiğini rivayet ettiği şu diyalogla desteklenmektedir:

- "İsmail iyi dinle. Ben öldükten sonra beni senden soracaklar, sana vasiyetim olsun, şayet bu adam deli oldu da intihar etti dersen huzuru mahşerde iki elim on parmağım yakanda olsun" demesi üzerine
- "... kulunuzu öyle müşkil bir vaziyette bırakıyorsunuz ki bu da günahtr. Zira akıl başta iken kim kendini öldürür, kulunuza kim inanır? Bakınız pederi muhtereminiz Abdülaziz Han intihar etti. Şayet efendimiz de intihar ederseniz bunların silsilesi deli imişler demezler mi" dediğinde,
- "İsmail çok doğru söylüyorsunuz," dedi... "Cenabı hak bu intiharı bana kader etmiş, muhakkak bu olacaktır. Başka türlü çaresi de yoktur. Boşuna uğraşıyorsunuz" dedi.²¹

Yusuf İzzeddin Efendi için hayata devam etmek zordur. Onun bu mücadelesi kimi zaman çevresindekileri başka zorlukları yaşamaya mecbur bırakabilmektedir. Halit Ziya Uşaklıgil, sarayda bulunduğu sürede Yusuf İzzeddin Efendi'nin vehmine yakından şahit olduğunu bildirir. Hatta ona göre, vehmi günden güne büyümekte ve sarıh bir delilik mahiyetini almak için vesile bekleyen bir sabit fikir olmaktadır. Bunu anlamak için ruh mütehassısı olmaya gerek yoktur, öyle ki ona kahvesini, şerbetini götürüp de zehirlenme korkusuyla reddedildiğini görerek geri dönen enderun efendisine kadar hepsi bir hasta karşısında olduklarını düşünmüşlerdi. Kayıtlarına bu imtihandan kendisinin de birçok defalar geçtiğini ekler.²²

20 *Operatör Hâzım Paşa Hatıraları*, Türkiye Yayınevi, 1945, s.15.

21 Baykal, Sayı 16, 665.

22 Uşaklıgil, s. 120-121. Halit Ziya Uşaklıgil 1909'da (Nisan) mabeyn başkâtibi olup 1912 yılı Temmuzuna kadar bu görevde kalmıştır (Zeynep Kerman, "Uşaklıgil, Halit Ziya," *TDVİA*, 42, 228).

Kanser olmadığı konusundaki doktorların ve çevresinin ikna çabalarının sonuç vermemesi üzerine hükümet veliahdı tedavi için İsviçre'ye göndermeye karar verdi. 9 Ağustos 1912'de Köstence üzerinden Viyana'ya ulaşan Yusuf İzzeddin ve yanındakilerin düşüncesi buradan İsviçre'ye geçmekti. Fakat Veliahdı muayene eden İmparator Franz Joseph'in hekimi Hermann Schlesinger hastalığın kanser değil sinir bozukluğu olduğunu belirtti; bunun üzerine Viyana yakınlarındaki bir sanatoryumda tedavisinin yapılması kararlaştırıldı. Heyet 7 Ekim'de İstanbul'a döndü. Hastalık vehminin şiddetlendiği 1912'den sonra Yusuf İzzeddin Efendi'nin çevresindeki doktorlara ve devlet adamlarına rahat vermediği, sürekli onları taciz ettiği dosyasında mevcut onlarca rapor ve mektuptan anlaşılmaktadır. 1914 ilkbaharında hastalığın biraz daha artması üzerine tekrar Avrupa'ya gönderilmesine karar verildi ise de I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine Avrupa gezisi ertelendi.²³

İsmail (Baykal) 1912'de Viyana'ya yolculuk sırasında veliahdın maiyetinde bulunanlar arasında kendisiyle birlikte şu isimleri verir: Özel doktorlarından Operatör Hâzım Paşa, Haydarpaşa Askeri Hastanesinden Miralay Hilmi Kadri Bey, yaverleri Yüzbaşı Nuri Bey, Selahaddin Bey, Kilercibaşı Galip Bey ve harem ağalarından Beşir Ağa.²⁴ Yine onun ifade-sine göre sanatoryumda şu suretle bir rejim ve tedaviye tabi tutulacaktı: Sabahleyin sekizde kalkacak, çıplak vücuda çam kolonyasıyla friksiyon, kahvaltı ve öğleye kadar gezinti, öğle yemeğinden sonra bir müddet istirahat, yaya veya otomobille gezinti yapılacak ve akşamüzeri saat altıda elektrik ve banyo tedavisi, sekizde akşam yemeği, saat onda yatılacak.

İsmail Bey ayrıca sanatoryumda veliahdı muayene eden Doktor Schlesinger'in yanındakilere şu tavsiyede bulunduğunu belirtir:

Veliaht hazretleri sinir buhranı geçiriyor ve sizler de onun fikrini aydınlatmak için olanca sadakatinizle çalışıyorsunuz. Yalnız dikkat edeceğiniz bir nokta varsa o da kendinize dikkat etmeniz lazımdır. Zira bir daire çizelim; bunun içinde veliaht, dışında sizlersiniz. Bu

23 Akyıldız, s. 15.

24 İsmail Baykal, "Yusuf İzzeddin Efendi Nasıl İntihar Etti?," *Tarih Dünyası*, 1950, C. II, Sayı 12, 490.

daire kenarına kadar gelir, sizleri deli eder ve kendisine bir şey olmaz. Bu hastalığın seyri bundan ibarettir, tekrar ediyorum dikkat ediniz.²⁵

Yusuf İzzeddin Efendi'nin maiyetinde yer alarak seyahatinde ona eşlik eden Selahaddin Bey de ifadesinde Viyana'da iken ünlü mütehassısın veliahdın sürekli intihar niyeti bulunduğu hususunda yanındakileri uyardığını ileri sürer.²⁶ İsmail ve Selahaddin Bey'in anlatımı diğer ifadelerle desteklenir. Nitekim dosyasındaki raporda vehmi tıbbi veya mantıki delillerle bertaraf edilemeyen Yusuf İzzeddin Efendi'nin tedavi için Avrupa'ya gittiği, Viyana'da Doktor Schlesinger tarafından muayene edildiği ve maiyetindekilere dikkat edilmesi aksi halde kendine zarar verebileceğini söylediği kayıtlıdır. Bundan başka dönünce hasta olduğuna dair raporla veliahtlıktan alınacağı, yerine Vahdeddin Efendi'nin geçirileceği böyle bir hakarete tahammül edemeyeceğini tekrarladığı ve hastalığının artarak ruh halinin kötüleştiği bilgisine yer verilir.²⁷

Nitekim Yusuf İzzeddin Efendi Gazi Muhtar Paşa, Abdülhâk Hâmid Bey, özel doktorları Nuri Kenan Paşa ile Celâl İsmail Bey'den kanser olmadığı ve saltanat hakkının ihlal edilmeyeceğine dair teminat mektupları alır.²⁸ Örneğin, Doktor Nuri Kenan Bey, Yusuf İzzeddin Efendi'yi hiçbir illeti olmadığı gibi kanser olmadığını "nâmûsum ve mukaddesâtım üzerine te'mîn ederim" şeklindeki yeminiyle iknaya çalışır. Bununla birlikte aynı teminat metninde sorunun kanser olmasa da sinir bozukluğu olduğu kanaatini dile getirir. Daima aynı muhit ve kişilerle akşama kadar vakit geçirmek sinir zafiyetini artıracığından rutinin dışına çıkmasını, aileden biriyle iki günde bir kere mülakat ve görüşmenin lazım geldiğini tıbbi bir tavsiye olarak dile getirir (6 Mayıs 1913).²⁹ Tıp Fakültesi Dahiliye Muallimi Celal İsmail, veliahdı hasta olmadığına ikna için kaleme aldığı metinde rahatsızlıklarının dâüş-şekkten (*maladie de doute*) ibaret olup tedavisini,

25 Baykal, s. 491.

26 BOA İ. DÜİT. 190/21-13-1.

27 BOA İ. DÜİT. 188/26-1-(3-5); BOA İ. DÜİT. 188/25-1-7.

28 Söz konusu mektuplar Cengiz Göncü-Üzeyir Karataş tarafından "Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi'nin Toplumsal Yaşama İlişkin Görüşleri ve Yaşamının Son Yıllarında Ruhsal Durumuna İlişkin Belgeler," (*Millî Saraylar, Belgeler*, İstanbul 2007, Sayı 1, s. 136-146) adlı çalışmalarında yayınlanmıştır.

29 Göncü-Karataş, s. 141.

seyahat etmek, vaktinde yatıp-kalkınmak, vaktinde yiyip-içmek olarak verir. Eğer buna bir ay dikkat ve riayet edilirse sorunun geçeceğinden emindir (7 Ağustos 1913).³⁰

Abdülhak Hamid'in (Tarhan) yeminleri ise, veliahdı ikna etmenin imkânsızlığının bir kanıtı gibidir:

Kimseler yok aleyhinizde bugün
Vehminizden fakat biziz küskün

İ'timâd etmiyordunuz ne desek
Ne içündür yeminler etdiysek
(...)

İnanın sıdkına bu kimsesizin
Kimseler yok aleyhinizde sizin
(...)

La'net etsün bana babam annem
Boş ola zevce-i fak'irânem (13 Ekim 1914).³¹

Gazi Ahmed Muhtar 19 Kasım 1913 tarihli yazısında bir yıl önce yapılan, veliahdın kanser olmadığına dair beyanın doğruluğunu zamanın gösterdiğini zira o vakitten beri bir yıl geçtiği oysa ağız kanserinin altı aydan fazla yaşatmadığını ileri sürer. 23 Kasım'da onda böyle bir hastalığın olmadığına şöyle yemin eder: "Vallahi ve billahi sizde kanser denilen illetten eser bile yoktur. Hatta nâmûs-ı askeriyeme yemin ederim." Aslında onu endişelendiren veliahdın vehminin yayılabileceği ve bunun kanserden daha kötü olacağıdır.³² 9 Haziran 1914'teki bir başka metinde Gazi Ahmed Muhtar, kanser olmadığı ve veliahtlıktan alınmayacağına dair yeminlerle samimiyetini ispata "haremim talâk-ı selâse ile benden boş olsun" şeklinde devam edecekti.³³

Son mabeyin başkâtiplerinden Ali Fuad Türkgeldi (1867-1935) Yusuf İzzeddin Efendi'nin "illet-i dimağiyyesi bir müddetten beri şiddetle-

30 Göncü-Karataş, s. 146.

31 BOA İ. DÜİT 189/37.

32 Göncü-Karataş, s. 137-138.

33 Göncü-Karataş, s. 140.

nerek kanser olmadığı daha sonra da veliahtlıktan iskat olunmayacağına" dair herkesten ve hatta Sultan Reşad'tan bile yemin talep ettiğini kayıt eder.³⁴ Padişahın onun vehminden duyduğu rahatsızlığa yakından tanık olanlardan biri de Lütü Simavi Efendi'dir. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra Sultan Mehmed Reşad tarafından başmabeynciliğe getirilen ve 1912'de kendi isteğiyle bırakıncaya kadar da göreve devam eden Lütü Simavi hatıralarında Sadrazam Sait Halim Paşa'nın ısrarıyla Yusuf İzzeddin Efendi'yi ziyaretine dair verdiği bilgiler gerek sadrazam gerekse padişah tarafından sağlık durumunun yakından ve endişeyle takip edildiğini de gösteriyor. Aslında ilk ziyaretinde onu beklediği ve onu kendisine anlatıldığı gibi bulmadığını belirtir. Padişah ile görüşmesinde gözlemlerini anlatırken veliahdı iyi gördüğünü ve hava değişikliğiyle buhranlarının daha da geçeceği hakkında ümidini dile getirdiğinde padişah ümitsiz olduğunu, doktorlarının Lütü Simavi'nin görüşüne katılmadıkları karşılığını alır. Nitekim bir süre sonra ikinci ziyaretinde Yusuf İzzeddin Efendi'yi çok asabi, telaşlı kısaca öncekinden çok başka bir halde bulur. Son görüşmesi 19 Temmuz tarihindedir. İşte o gün son derece üzüldüğü için onu bir daha görmemeye karar verir. Ne dediği, ne düşündüğü, ne yaptığı belli olmayan bir haldedir. Tarifsiz sıkıntılı ve dört saatten fazla süren görüşme neticesinde yanından derin bir üzüntü ve ümitsizlikle çıkmıştır. Ardından Dahiliye Nazırı Talat Bey'e (1874-1921) yazdığı mektupta bir daha kendisiyle görüşmemekte kararlı olduğunu ve kararını sadrazama iletmelerini arz eder.³⁵

Yusuf İzzeddin'i ikna çabaları başarısızlığa uğrayan ve buhranına şahit olarak görüşmekten kaçanlar arasına Fetva Emni Ali Haydar Efendi de eklenmeli. Uzunçarşılı, Yusuf İzzeddin'in intiharına dair yazısında Fetva Emni Ali Haydar Efendi'nin verdiği 5 Eylül 1914 tarihli belgeyi paylaşır. Burada veliahdın makamından alınmadığı ve böyle bir fetva verilmediği hatta buna dair bir lakırdı geçmediğine Allah için yeminle arz etmektedir.³⁶

34 Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İsttiklerim*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010, s. 119.

35 Lütü Simavi, *Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim (Sultan Mehmet Reşad Han ve Halifenin Sarayında Gördüklerim)*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2004, s. 231-233.

36 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Veliaht Yusuf İzzeddin Efendinin İntiharı," *Resimli Tarih Mecmuası*, 1954, Sayı 54, s. 3151-3152.

Ali Haydar Efendi 20 Nisan 1916'da olaydan sonra verdiği yazılı ifadesinde belgeden bahseder. Veliâht ile, İbrahim Efendi vasıtasıyla kendisini daveti üzerine tanışmıştır ve ilk görüşmelerinde mesele açılmamıştır. On gün sonra tekrar çağrıldığında ondan veliâhtlıktan alınmadığına dair yeminle bir senet ister fakat böyle bir belgenin kendisi tarafından verilmesinin uygun olmayacağını söylese de onu ikna edemez. Sonunda üstlerinden izin alarak bir belge vermek zorunda kalır. Üç dört gün sonra Kâtibi Rüştü Bey'i evine göndererek tekrar bu yolda bir senet aldırır. Son görüşmelerinde, "Beni hal ve ıskat etmişsiniz. Sadrazama söyleyeceğim. Avrupa'ya gideceğim" diyerek tekrar yemin etmesini istediye de bunun uygun olmayacağını söyleyerek karşı çıkar fakat ısrarı gittikçe artınca bir daha huzuruna çıkmayacağını ileri sürerek yemin edip veda eder.³⁷

Yusuf İzzeddin Efendi üzerinde şifâhen edilen yeminler yanında yazılı olarak verilen yemin metinleri ve ikna çabalarının hiçbir tesiri olmadığı anlaşılıyor. Bu konuda çok sayıda örnek verilebilir. Doktoru olması bakımından önem arz eden anlatılardan biri Hilmi Kadri Bey'e aittir. Hilmi Kadri Bey'in veliâht ile tanışması olaydan dört sene önce vaki olan davet üzerine huzuruna çıkmasıyla gerçekleşir. Veliâhdın kalp hastalığı olduğunu beyan etmesi üzerine büyük güçlüklerle onu muayene etmiş ve kesinlikle kalp hastası olmadığını, mideleri biraz bozulmuş ise de bunun geçeceğini bin zorlukla kendisine anlatabildiğini düşünmüştür. Fakat ertesi gün yine huzura çıkması emredildiğinde veliâhdın kalp hastalığından ısrarla bahsetmesinden dolayı bu düşüncesinde yanıldığını anlamakta gecikmez. Yine de veliâht çabasından memnun kalmış olacak ki Hilmi Kadri'yi özel doktoru olarak atar. Doktor Hilmi Kadri Bey, Avrupa'dayken meşhur mütehasssın da muayene neticesinde kendisiyle aynı görüşü paylaşarak kalp hastalığı ya da İstanbul'dayken iddia etmeye başladığı gibi kanserden eser bulunmadığını beyan ettiğini fakat veliâhdın tam olarak ikna edilemediğini ileri sürer. Bir asabiye uzmanı olarak teşhisi ise, Yusuf İzzeddin Efendi'nin (havfu'l-maraz) denilen asabi hâlet-i ruhiyeye merbut bir hastalıktan mustarip olduğudur.³⁸

37 BOA İ. DÜİT. 190/23-2-1.

38 BOA İ. DÜİT. 190/22-1-(12-13).

Doğrudan hastalık adı vererek teşhis koyanların yanında, bir ad verememekle birlikte garip davranışlarına dayanarak veliahdın rahatsız olduğu saptamasını yapanlar da vardı. Örneğin, Abdülhak Hamid soruşturma sırasında intiharı üzüntü verici olsa da hayret verici olmadığını zira onun defalarca intihar edeceğini söylediğini belirtir. Zira dimağ açısından rahatsızdı ve bunu gösterecek hal ve hareketleri bulunmaktaydı. Açıklama istendiğinde ise, vaktinde yatıp kalkmamak, lüzumsuz yere düşüncelere dalmış olarak odadan odaya dolaşmak, söylenilen bir sözü dinlemeyip tekrar ettirmek ve görünüşte her ne denilse kabul etse de kalben benimsemeyip yine bildiğini yapıp düşünmek gibi ona garip görünen hal ve hareketlerden örnekler verir.³⁹

İttihat ve Terakki Cemiyetinin bilinen isimlerinden Doktor Bahaeddin Şakir Bey de ifadesinde, kendisi sürgüne gidinceye kadar veliahdın doktoru olduğunu, meşrutiyette geri dönünce yine hizmetine girdiğini, her ne kadar ilk dönemde akliye eğitimi olmadığından akli melekelerinde bir sorun olup olmadığını fark edemediyse de Beşir Ağa'nın, veliahtta cinneti gösterir bazı belirtiler bulunduğunu kendisine söylediğini ileri sürer. Bu hal meşrutiyetten dört beş sene öncesidir. O da bazı garip hallerine rastlamıştır. Örneğin, kendisini kapamakta, dudaklarını ezberden bir şey okur gibi hareket ettirmekte, kanser olacağı korku ve endişesini belirtmektedir. Fransa'da geçirdiği dönemde akliye eğitimiyle meşgul olduğundan dönüşü sonrasında rastlayan ikinci devrede kendini artık veliahdın *muhtellü's-şuur* (kafası karışmış) olduğu kararını verebilecek yeterlikte görür. Aslında ona göre bir akliye mütehassısı için hastalığı o kadar açıktır ki yanılmaya imkân yoktur. Hatta bu kararı vermek için onu bir kere görmek yeterlidir.⁴⁰

Yusuf İzzeddin Efendi her vesileyle intihar edeceğini söylemektedir. Bunu o kadar sık tekrarlamaktadır ki sadece uzun süreli olarak yanında bulunanlar değil kısa süreli buluşmalar da bile artık dayanamayacağı ve intihar edeceğini beyan etmekten çekinmemektedir. İntihar niyetini açıkladığı kişiler arasında özel kâtibi Rüştü Bey ve İsmail Bey de yer alıyordu. Bir gün her ikisinin yanında sol kolunu açıp büyük damarlarını yoklarken “ne

39 BOA I. DÜT. 190/21-1-1.

40 BOA I. DÜT. 190/21-18-(1-2).

için yokluyorsunuz” sorusuna kendi damarlarının görünmediği, görünen damarlarını keseceği şeklinde cevap vermişti. Bunun üzerine ikna çabalarının boşa çıkmasından bıkmış olacak ki Rüştü Bey “Eğer sizde kesilecek bir damar var ise o da inat damarıdır” karşılığında bulunduğunu bildirir. Ayrıca abdesthaneye girdikleri zaman kendisini gözleyen İsmail ve Emin Bey burada kolunu sıvayarak dirsek damarlarını eliyle yoklamasını gördüklerini beyan ederler.⁴¹

İstanbul’a döndükten sonra bir süre yurtdışında bulunan ve ancak I. Dünya Savaşının ilanını müteakip İstanbul’a dönebilen Selahaddin Bey’in saraya sık sık gitmemekle birlikte Yusuf İzzeddin Efendi ile son defa görüşmesinde gayet sıkıldıklarından ve intihar edeceklerinden bahsettiğine dair ifadesi bir başka örnektir. İlginç olan ise, Selahaddin Bey bunu arkadaşlarına anlattığında onlardan “bu gibi sözleri her gün işittikleri” gibi umursamaz bir karşılık almasıdır. Selahaddin Bey’e “İntihar edeceklerinden bahsetmelerinin sebebi ve intihar fikrine saik nedir?” sorusu yöneltildiğinde ise, cevabı, intihara hastalığının sebep olduğu şeklindedir. Ona göre, hastalığı maraz-ı asabiye “nevrasteni” tabir olunan hastalıktır. Yine onun ifadesine göre, veliaht kendisinin tedavi için Avrupa’ya götürüldüğünü ve bundan dolayı ona mecnun dediklerini ve tabii mecnun bir kimsenin veliahtlıktan alınıp diğer bir şehzadenin tayin olunacağını, bu tahkire karşı tahammül edemeyeceğini, intihar etmenin daha iyi olacağını birkaç defa tekrarlamıştı.⁴² Bunalım dönemlerinden birinde Yaveri Yüzbaşı Nuri Bey’e kendisinin vakar sahibi bir padişahın mahdumu olduğu, burada kalıp hakarete uğramaktansa Avrupa’ya gidip münzevi bir hayat geçireceğini, başarılı olamadığı takdirde intihar edeceğini, esasen intihar işinin dakikalık ıstıraptan ibaret olduğunu söylemişti.⁴³

Askeri Tabip emekli Nuri Kenan Paşa’nın son görüşmelerine dair ifadesinde de veliahdın içinde bulunduğu çöküntüyü görmek mümkün. Buna göre, çok uzun süredir veliahtla ilişkisi olan Nuri Paşa onunla Avrupa seyahatine gidiş ve dönüşünden sonra iki sene kadar görüşmemiştir. Yurtdışına gidinceye kadar veliahdı fevkalade zeki ve akıllı bir kişi olarak

41 BOA İ. DUİT. 188/25-1-8.

42 BOA İ. DUİT. 190/21-13-(1-2).

43 BOA İ. DUİT. 188/26-1-9.

tanımlar. En son veliahdın isteğiyle vefatlarından altı ay önce ziyaretine gider. Fakat eskisi gibi olmadığını fark eder. Oldukça üzgün olan veliaht, onu Viyana'da doktorlara muayene ettirerek cinnet vardır diyerek rapor aldıklarını, hükümetin o rapor üzerine veliahtlık makamından alınmasının lazım geleceğine dair fetva aldığından yakındır. "Ben Sultan Aziz'in mahdumuyum. Bu halime tahammül edemem. Çünkü benim onurum vardır. Bu tahkire tahammül edemem. Göreceksin ben kendimi telef edeceğim" cümlesini ise birkaç defa tekrarlar.⁴⁴

Aynı hususta bir başka ifade bir süre müdür-i umumilik ve teşrifatçılık hizmetinde bulunan Osman Bey'e aittir:

Beni hapis edecekler ve nezdimdiki memuriyet-i resmiyeyi alacaklar. Ben iki harem ağasıyla üç baltacının elinde kalacağım. Ben bu hale katiyen tahammül edemem bu hali görmemek için ya kendimi öldürmeliyim veya Avrupa'ya gidip buradaki emval ve emlakımı satarak münzeviyâne belki yaşayabilir ve hayatımı ol suretle muhafaza edebilirim.⁴⁵

Yusuf İzzeddin Efendi'nin sadece çevresindekilere intihar edeceğini söylemekle kalmayıp birtakım teşebbüslerde bulunduğu da biliniyor. Osman Bey Yusuf İzzeddin Efendi'nin sadece intihar söylemine değil teşebbüslerine dair de bilgi verir. Örneğin odasında silah sakladığı ve yanında bıçak bulunduğunun haber verilmesi üzerine bunun alındığını, ustura bulunduğu söylendiğinde kendisinden istediğini ve güçlkle alabildiğini ayrıntılı şekilde anlatır. Bunun ne kadar zor olduğu usturayı alış hikâyesinde görülebilir. Zira usturayı istediğinde inkâr etmiş ve bütün ısrarına rağmen kabul etmemiştir. Sonunda kendisinin onun maiyetinde ise de hükümet tarafından tayin edilmiş bir memur olduğu, vazifesini layıkıyla yerine getirmek istediği, ona gelecek her zararın kendisinden sorulacağını belirtir. Böyle bir sorumluluk karşısında yaverlerine bildireceğini ve hükümetin durumdan haberdar edilip bir memur tarafından üzerinin aranacağını sözlerine ekler. Ancak bu tehditten sonradır ki Yusuf İzzeddin üstündeki

⁴⁴ BOA İ. DÜİT. 190/21-21-1.

⁴⁵ BOA İ. DÜİT. 190/21-21-1.

usturayı vermeye ikna olur.⁴⁶ Yine bir gün intihar edeceğine yeminler eder. Kendisini teskin fayda vermez. Birden sükûnetle odadan ayrılır, o da takip eder. Üst kata çıkar ve pencerenin açık olduğunu hatırlar. Pencereye doğru hızla yürümektedir. Maksadını anlar. Koşup pencereyi kapatır. Nasihatte bulunarak aşağıya indirir.⁴⁷

Soruşturma sırasında ifadesi alınanlardan bir diğer isim veliahtla yakınlığı bulunan İbrahim Paşa'dır. O da veliahdı uzun süredir tanıdığından bildiklerini yetkililerle paylaşır. Buna göre veliaht dört yıl öncesine kadar vehm ve merakta ısrar eder bir tabiatı değildir. Dört yıl önce kendisinde kanser illeti olduğunu söylemeye ve bu hastalık sebebiyle veliahtlık hakkından mahrum edileceğini beyan etmeye başlamıştır. Diğerleri gibi kesinlikle böyle bir hastalığı olmadığını ona söylese de ikna edemez. Bir gün vehmi ve endişesi gittikçe artan veliahdın "doktorlardan rapor almışlar ve ıskatıma meclis-i vükelâca karar vermişler" demesi üzerine böyle bir şeyin olmayacağını söyleyerek onu teskin etmeye çalışır. Fakat Yusuf İzzeddin Efendi, bu hali görmektense ölmeliyim şeklinde intihar edeceğini tekrarlamaya devam eder. İbrahim Paşa da iki sene kadar önce bir gün veliahdın iskeleye doğru yaklaştığını görür. Derhal "Efendimiz ben sizin maksadınızı anlıyorum fakat buradan denize düşerseniz boğulmazsınız ben sizi kurtarırım fakat haysiyet ve şeref-i zatınızla kâbil-i telif bir netice hâsıl olamaz" diyerek ona engel olur. Veliaht o kadar hiddetlenir ki elleri ayakları titreyerek bayılır ve ancak bir süre sonra kendine gelir. Yine o gün köşkteki balkondan kendini aşağı atmak istediğini görünce ona yine engel olur ve buradan kendinizi aşağıya atarsanız ancak bir yeriniz incinir ıstırap çekersiniz der. Yusuf İzzeddin Efendi ise, "Hayır hayır benim için herhalde hayatın hüküm ve ehemmiyeti yoktur" cevabını verir.⁴⁸

Bir bütün olarak bakıldığında kimi zaman tekrarlanan ifadeler Yusuf İzzeddin'in intihar öncesi ve intiharına dair oldukça kıymetli veriler içeriyor. Özellikle ölümünden dört yıl öncesiyile tarihlenen vehminin gittikçe artışı, marazi bir hal kazanarak onu intihara sürüklediği tekrarlanan hususlardan biridir. Bir başka husus, Yusuf İzzeddin Efendi'nin bu süre

46 BOA İ. DÜİT. 190/21-2-2.

47 BOA İ. DÜİT. 190/21-2-3.

48 BOA İ. DÜİT. 190/21-2-4.

boyunca sürekli intihar edeceğini söylemesidir. Hatta yakın çevresindekilerin bir kısmı bunu artık olağan karşılarlarken bazıları da bıkkınlıklarını ifadeden çekinmez. Bir kısmı ise onunla geçirdikleri sıkıcı ve rahatsız saatlerden sonra bir daha görüşmemeye karar verir. Fakat acıma, kızgınlık, umursamama, bıkkınlık veya üzüntüyle örülerek sunulan intihar ifadelerinin içinde veliahdın acısı, ölüme-hayata bakışı okunabiliyor.

SON SÖZ

Burada intiharı zaman ve mekânın olmadığı genellemeler içinde kaybolmadan veya acıma, yargılama ve yüceltmeden tarihi bir perspektifle ele almak istedim. Bireysel örneklere dayanan bir yaklaşımı tercih edişimi, vakaları tek tek sıralamaktan ziyade insanı ve onun karmaşıklığını göstermeyi tercih ettiğimi ileri sürerek savunabilirim. Fakat bazen üzerinde etraflıca düşünülmüş, ustaca tasarlanmış ölüm hallerinden geriye kalanları tarihin alanına taşırken tarihçiliğin gerekleri kadar kendi duyarlıklarımın da etkili olduğunu itiraf etmeliyim.

Yaklaşım tarzına girişte yer vermişken son sözde buna yeniden dönmemin sebebiyse, konunun özelliğinden kaynaklanıyor. İntihar, Osmanlı ve cumhuriyet dönemi tarihçiliğinde farklı yaklaşım ve malzemeyle farklı yönlerden işlenebilme, yeniden üretilebilme özelliğine sahip bir konu. Örneğin, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk çeyreği Türk tarihinde intihar aynı dönemde Batı ve Batı-dışı çalışmalarla karşılaştırmalı bir surette ele alınabilir. Osmanlı Türk-Müslüman, gayrimüslim hattını cumhuriyet devrine bağlayan tarihsel tahlil, disiplinler arası dayanışma ile kaynak çeşitliliğini sağlayan çalışmalarla birleşebilir. Hatta olayın siyasi, toplumsal ve kültürel boyutu bu sayfalardaki verileri kullanarak ama ondan çok daha farklı ve yaratıcı bir şekilde işlenebilir. İntiharın kimi zaman metinlerde *iflas-ı şuur* olarak tanımlanması dikkate alındığında insan aklının yasak sınırını aşmaya duyduğu ilgi ve tutku diğer bilim adamları kadar tarihçiler için de ilgiyi hak ediyor.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA, İstanbul] (Rakamlar sırasıyla Fonun Dosya ve Gömlek numaralarını gösterir.)

A. DVN. 2/57.

A. MKT. NZD 41/50.

A. MKT. MVL 43/12; 50/30; 99/15; 112/28.

A. MKT. UM. 498/77.

BEO 3423/256661.

DH. EUM. I. Şb. 2/2.

DH. EUM. EMN 98/39.

DH. EUM. THR 86/49; 101/21.

DH. EUM. MTK 2/10; 6/25; 74/26-27.

DH. MB. HPS 148/42.

DH. MKT 156/46; 439/42; 502/18; 828/40; 992/10; 1310/50; 1356/78; 1387/62; 1482/8; 1490/110; 1653/16; 2039/118; 2111/118; 1563/50; 2039/118; 2416/27.

DH. ŞFR. 70/191.

DH. UMVM 160/20.

İ. DUİT. 188/23-27, 29-30; 190/21-23; 3/55; 189/37.

MF. MKT. 214/48.

MVL. 598/58; 788/22.

TFR. I. KV. 26/2583.

TFR. I. KV. 138/13791; 158/15722.

TFR. I. SL. 11/1019; TFR. I. SL. 193/19238.

Y. EE. 5/104.

Y. A. HUS. 414/2.

Y. PRK. ASK. 44/10.

Y. PRK. BŞK 54/92.

Y. PRK. KOM. 4/5.

Y. PRK. MK. 14/59.

Y. PRK. ZB. 12/101.

Y. MTV. 222/119; 224/29; 64/46.

ZB 619/128.

SÜRELİ YAYINLAR

Son Saat (1341), (1926), (1927), (1928), Gazetenin yararlanılan sayısının numara, gün ve ay kaydı makalede belirtildi.

MATBU ESERLER

Abdülhak Hâmid'in Hatıraları, Haz. İnci Enginün, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1994.

Ahmet Mithat, *Hüseyin Fellah*, İstanbul: Timaş, 2005.

- , *Jöntürk*, İstanbul: Antik Dünya Klasikleri, 2009.
- , *Dürdane Hanım*, İstanbul: Paraf Yayınları, 2010.
- Alvarez, A., *İntihar Kan Dökücü Tanrı*, Ankara: Öteki, 1992.
- Arı, Kemal, *Büyük Mücadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç 1923-1925*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.
- Arkun, Nezahat, *İntiharın Psikodinamikleri*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978.
- Bardakçı, Murat, *Şahbaba*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Baykal, "Yusuf İzzeddin Efendi Nasıl İntihar Etti?," *Tarih Dünyası*, 1950, C. II, Sayı 12, 487-491; Sayı 14, 579-582; Sayı 16, 663-666.
- Bonnafoos, Max, "İstanbul'da İntihar," *Türk Antropoloji Mecmuası*, 1927, Nu. 5, 19-37; 1928, Nu. 6, 19-28.
- Bayülkem, Faruk, *Türkiye'de Psikiyatri, Nöroloji ve Nöroşirürji'nin Tarihi Gelişimi*, İstanbul, 2002.
- Cemal Zeki, "Genç Kızlar Niçin İntihar Ediyorlar?," *Son Saat*, Nu. 745, 16 Nisan 1927.
- , *Genç Kız ve Kadınlarda İntihar*, İstanbul: Kader Matbaası, 1927.
- Diker, Mustafa Hayrullah, *Yarının Hâkimlerine Tababet-i Adliye ve Ruhiye Dersleri*, İstanbul, 1928.
- Durkheim, Emile, *İntihar Toplumbilimsel İnceleme*, Çev. Özer Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi, 2011.
- Erginbaş, Vefa, "Lizol, Bıçak ve Tentürdiyot. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İntiharlar," *Tarih ve Toplum*, 2003, Haziran, Sayı 234, 13-20.
- Ertur, Esat K., *Tamu Yelleri (Emekli Yargıç Hüseyin Kâmil Ertur'un Anıları)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.
- Fatma Âliye, *Muhâdarât*, Yay. Haz. H. Emel AŞA, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1996.
- Gökay, Fahreddin Kerim, "Memleketimizde İntihar Salgınına Karşı Ne Yapmalıdır?," *Resimli Ay*, Şubat 1926, 6-7.
- , *Türkiye'de İntiharlar Meselesi*, İstanbul: Kader Matbaası, 1932.
- , "Türkiyede gazetelerde intihar hadiselerini neşretmeği yasak eden kanunun tesiri üzerinde bir etüd," *Tıp Dünyası*, No. 8-124 (Ayrı Baskı), 1938.
- , *Ruh Hastalıkları Psychiatrie*, İstanbul: Başarı Basımevi, 1939.
- , *Hal Tercümesi*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1950.
- Göncü, Cengiz-KARATAŞ, Üzeyir, "Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi'nin Toplumsal Yaşama İlişkin Görüşleri ve Yaşamının Son Yıllarında Ruhsal Durumuna İlişkin Belgeler," *(Milli Saraylar, Belgeler)*, İstanbul 2007, Sayı 1.
- Güçlü, Faruk, *İntihar Umutsuzluğun Tırmanışı*, Ankara: Sabev, 2001.
- Gündüz, Aka – AL, Nemide, *Üç Kızın Hikâyesi*, İstanbul: Suhulet Kütüphanesi, 1933.
- Gürpınar Hüseyin Rahmi, *Ölüm Bir Kurtuluş Mudur?*, İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1945.
- , *Sevda Peşinde*, İstanbul: Özgür Yayınları, 2006.
- , *Şıpsavdı (Orijinal Metin)*, İstanbul: Everest Yayınları, 2011.
- , *Ben Deli miyim? (Orijinal Metin)*, İstanbul: Everest Yayınları, 2011.
- , *Son Arzu (Orijinal Metin)*, İstanbul: Everest Yayınları, 2012.
- Hirschon, Renée (Der.), *Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Çev. Ertuğ Altınay, Müfide Pekin, İstanbul: Bilgi Üniv. Yayınları, 2005.
- Hökelekli, Hayati, "İntihar," *TDVİA*, C. 22, 351-353.
- İzzeddin Şadan, *Bırsam-ı Saadet*, İstanbul: Işık Dizgievi, 1943.

- Jamison, Kay Redfield, *Erken Çöken Karanlık İntiharı Anlamak*, Çev. Emine Bademci, İstanbul: Ayrıntı, 2004.
- Karateke, Hakan T., *Padişahım Çok Yaşal, Osmanlı Devleti'nin Son Yüz Yılında Merasimler*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Kaynar, Hakan, *Projesiz Modernleşme Cumhuriyet İstanbul'undan Gündelik Fragmanlar*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2012.
- Kleinman, Joan, "Çin'de İntihar ve Toplumsal Acılar," *Kültür ve Ruh Sağlığı*, Haz. Kemal Sayar, İstanbul: Metis, 2003, 227-239.
- Lütfi Simavi, *Son Osmanlı Sarayında Gördüklerim (Sultan Mehmet Reşad Han ve Halifenin Sarayında Gördüklerim)*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2004.
- Mardin, Şerif, "Türkiye'de Dini Sembollerin Dönüşümü Üstüne Bir Not," *Türkiye'de Din ve Siyaset Makaleler 3*, İstanbul: İletişim, 1991, 194-212.
- Mehmed Rauf, *Eylül*, İstanbul: İskele, 2011.
- Mehmed Said., "Şantaj İçin İntihar Edenler Ekseriyeti Teşkil Ederler," *Resimli Ay*, Şubat, IV, 14-16.
- Minois, Georges, *İntiharı Tarihli İstemli Ölüm Karşısında Batı Toplumu*, Ankara: Dost Kitabevi, 2008.
- Nabizâde Nâzım, *Zehra*, (Tertip Eden Mustafa Nihat ÖZÖN), İstanbul, 1954.
- Namık Kemal, *Zavallı Çocuk*, Tertip Eden Mustafa Nihat ÖZÖN, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1940.
- Operatör Hâzım Paşa Hatıraları*, Türkiye Yayınevi, 1945.
- Özön, Mustafa Nihat, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1945.
- Safa, Peyami, *Mahşer*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Samipaşazade Sezai, *Sergüzeşt*, Athena Yayınları, 2010.
- Schull, Kent, "Tutuklu Sayımı: Jön Türklerin Sistematik Bir Şekilde Hapishane İstatistikleri Toplama Çalışmaları ve Bunların 1911-1918 Hapishane Reformu Üzerine Etkileri," *Osmanlı'da Asayiş Suç ve Ceza 18.-20. Yüzyıllar*, Der. Noémi Lévy-Alexandre Toumarkine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008,
- Songar, Aghan, *Çeşitleme*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1981.
- Şaran, İzzeddin, *Birsam-ı Saadet*, İstanbul: Işık Dizgievi, 1943.
- Şehsuvaroğlu, Bedi, "Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi'ye Dâir," *Hayat Tarih Mecmuası*, Haziran 1974, Sayı 6, 13-16.
- Şemseddin Sami, *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2012.
- Şenol, Nurullah, "Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı Toplumunda İntihar," *Toplumsal Tarih*, 2003, Şubat, Sayı 110, 52-55.
- Tanpınar, Ahmed Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Toprak, Zafer, "Cumhuriyette Genç Kız ve Kadın İntiharları," *Toplumsal Tarih*, 2001, Mart, Sayı 87, 25-29.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Saray ve Ötesi Son Hatıralar*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1965.
- , *Aşk-ı Memnu*, İstanbul: Özgür Yayınları, 2013.
- Uzman, Mazhar Osman, *Akıl Hastalıkları*, İstanbul: Kader Matbaası, 1928.
- , *Tababeti Ruhiye*, İstanbul: Kader Basımevi, 1941.
- , "1941 senesinde Arnavutköy Kızkolejinde," *Konferansların (Medikal, Paramedikal) Mekteplerde, kuluplarda, radyoda söylenmiş*, İstanbul: Kader Basımevi, 1941, 172-182.

- Uzman, Lâhut, "Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman (1884-1951)," İstanbul Seririyatı Mazhar Osman Özel Sayı, 1951.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Vellaht Yusuf İzzeddin Efendinin İntiharı," *Resimli Tarih Mecmuası*, 1954, Sayı 54, 3150-3154.
- Ünver, Süheyl, "Sultan Aziz ve Oğlu Yusuf İzzeddin Efendi Nelerle İntihar Ettiler?," *Tarih Konuşuyor*, Ocak 1966, C. IV, Sayı 24, 1960-1961, 2014.
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İştiklerim*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.
- Ziya Şakir (Soku), "Yusuf İzzeddin Öldü mü, Öldürüldü mü? (Eski Osmanlı Veliahtı katledilmiştir)," *Son Posta Gazetesi* (Haziran 1936).
- Zweig, Stefan, *Merhamet*, İstanbul: Yordam, 2014.

DİZİN

Ab

Abdülaziz (Sultan) 96, 103, 106-107
Abdülhak Hâmid (Tarhan) 106, 109-110, 113
Adana 32
Adapazarı 30
adli 9, 18-19, 27, 96
Ahmet Mithat 38-40
Âkil Muhtar Bey (Dr.) 106
Ali Haydar Efendi (Fetva Emni) 111-112
Amasya 33
amonyak 12
arsenik 18
aşk 22, 36, 38-42, 44-46, 49, 52, 63, 80, 89-90, 93
Aşk-ı Memnu 40

Be

Behice Hanım 62-63
Ben Deli miyim? 42
Beşir Ağa 108, 113
Beylerbeyi 61
Bonnafous, Max 69-71, 74-75, 81, 85, 93

Ca

Calibe Hanım 50
Celâl İsmail Bey (Dr.) 109
Cemal Zeki (Dr.) 90, 92
Cenap Şehabeddin 52
cinnet 20, 30, 35, 45, 52, 58, 67-68, 79-80, 82-83,
 106, 113, 115
Cumhuriyet 72

Da

Dahiliye Nezareti 18, 26-29, 32
dejenere 77, 80-81, 88
Dilsaz Kalfa 100-102
Durkheim, Emile 68, 81
Dürdâne Hanım 36, 38

Ed

Edirne 31
Ekmek Bey 57
Eylül 41

Fa

Fahriye Hanım 58
Fahrünnisa Hanım 58

Faik Efendi (Asker emeklisi) 59
Fatma Aliye 41
Fuad Bey (Yaver) 101

Ga

Galip Bey (Kilercibaşı) 108
Girit 29, 32
Gökay, Fahreddin Kerim 77, 79-82, 85, 87
Güllü 18
Gürpınar, Hüseyin Rahmi 40-43, 45-46

Ha

Hakkı (Dr.) 84
Hamdi Efendi 17-18
hapishane(ler) 22, 28-29, 31-33
Haydar Bey (Dr.) 48
Haydar Bey (Tabip Yüzbaşı) 50
Hâzım Paşa (Bellisan) 107-108
Hilmi Kadri Bey (Miralay) 108, 112
Hüseyin Avni 59
Hüseyin Efendi 21
Hüseyin Fellah 36, 39
Hüsnü Efendi 12-13, 32

Ib

İbrahim Efendi (Kadıköy'de) 54
intihar notları 10, 14-15, 17, 32
intihar salgını 9, 43, 52, 74, 78, 81-82, 84-85, 87,
 92-93
İshak Efendi (Teğmen) 30
İslam/İslamiyyet 12, 41, 83
İsmail Bey (Baykal) 101, 107-108, 113
İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) 52, 84
İstanbul 10, 18, 20-22, 27-28, 33, 36, 39, 52, 56,
 61, 67-72, 75-77, 81, 84, 86, 92, 108, 112, 114
İstanbul Polis Müdüriyeti 69-70
İzmid 29
İzmir 26
İzzeddin Şadan 83

Jö

Jöntürk 40

Ka

Kadıköy 51, 54, 61
kara sevdâ 20, 79

Kastamonu 18, 25
 keder 8, 15, 17, 20
 Kırşehir 29
 Kur'an 12
 Kütahya 20
 Lütfi Simavi Efendi 111

Maarif Nezareti 27
Mahşer 67
 Mazhar Osman (Uzman) 42, 50, 52-53, 76-77, 80, 83, 85, 87, 93
 Meclis-i Ahkâm-ı Adliye 29
 mecnun 45, 49, 52, 67, 79-80, 114
 Mediha Hanım 49
 Mehmed (Cinci) 29
 Mehmed Rauf 41
 Mehmed Said 86
 Mekteb-i Tıbbiye Nezareti 26
 Melahat Hanım 58
 Muammer Bey (Avukat) 61
Muhâdarât 41
 Mustafa Hayrullah (Diker) 82-83
 Müfid Bey (Daire müdürü) 101-102
 muntehir 7-13, 18-21, 23, 26, 32, 36, 38-42, 44-45, 48-49, 54, 57-61, 66-67, 69, 78, 83-85, 87, 95, 100
 Müslime 66

Nabizâde Nâzım 36
 Naciye Hanım 65
 Namık Kemal 39
 namus 12-14, 25-28, 31, 38, 47, 54, 62, 109-110
 Necib Ağa 101
 Nezihe Muhiddin Hanım 52
 Nikola 20
 Nikola (mübadele mağduru) 67-68
 Nikolof (Sahaflı) 24
 Nişantaşı 56
 Nuri (Bağdatlı) 12
 Nuri Bey (Yüzbaşı) 108, 114
 Nuri Kenan Paşa (Dr.) 109, 114

Olimpia 68
 Osmanlı-Türk edebiyatı 36
 Osmanlı(lar) 7, 9, 18, 22-24, 68-69, 74, 76, 96, 118
 Ölüm Bir Kurtuluş mudur? 43

Pakize Hanım 54
 permanganat 59
 polis 14-17, 20-21, 33, 48, 56, 59-61, 65-66, 68-70, 86
 psikiyatri 7, 76-77, 83, 96
 psikoloji, psikolojik 7, 29, 43, 99

Safa, Peyami 67
 Said Bey 13-14
 Sami Paşazade Sezai 38
 Sarayburnu 50, 59, 66
 Selahattin Enis 52
 Selanik 17, 24, 31
 Selim Sırmı 52
Sergüzeşt 36, 38
 sevda 49, 79
Sevda Peşinde 40
 Sivas 28
Son Saat 10, 20-21, 52-55, 57, 64-65, 67, 71-72, 84, 89-91
 Songar, Ayhan 83-84
 Şemseddin Sami 38
 Şerife (Akkaya'da) 25-26
 Şerife (Sapanca'da) 30
 Şerife Ayşe Sıdika 33
 Şırpsevdi 42

Taaşuk-ı Talât ve Fitnat 36, 38
 tababet-i ruhiye 76-77
 Tahir (İzmirli) 21
 Tahsin Efendi (Memur) 61-62
Tarik 27
 telef-i nefis 33
 tentürdiyot 47-48, 50, 54, 61, 71
Tercüman-ı Hakikat 61, 63

tereddi 77

Türk edebiyatı 11, 36, 39, 42, 67

Türk romanı 36, 39

Türkgeldi, Ali Fuad 110

Türkiye Akal Hıfzısıhhası Cemiyeti 87

Um

umutsuzluk 10

Uşaklıgil, Halit Ziya 40, 96, 107

Üç Kızın Hikâyesi 46, 61, 89

ümitsizlik 8, 20, 45, 80, 111

Ümmügülsüm Hatun 20

Üsküdar 62-63

Va

Vahid (Dağıstanlı) 18

Vedia Hanım 56

Yusuf İzzeddin Efendi (Veliht) 96-116

Za

Zaptiye Nezareti 26-27, 33-34

Zavallı Çocuk 11, 39

Zehra (16-17 yaşında) 66

Zehra (Beyoğlu'nda) 30

Zehra 66

Ziya Şakir (Soku) 96, 106

Elinizdeki eser, Osmanlı son dönemi ve erken Cumhuriyette intiharın kişisel, siyasal ve toplumsal anlamını sorguluyor. Siyasi iktidarların ve toplumun kınamadan acımaya varan ama her halükârda savaşılmaması gereken bir musibet olarak gördüğü intiharın gerçek ve kurgu dünyasındaki izi sürülürken mümkün olduğu ölçüde müntehirin (intihar edenin) sesinin de dinlenmesine dikkat ediliyor. Zira bugün olduğu gibi geçmişte de müntehir, intiharın insanın özel hayatını ve işini tehlikeye sokabilecek bir skandal sayılabildiğinin farkında olduğundan konuşmaya hiç de istekli değildir. İntihar çoğunluğun gözünde saygınlığı olan bir hastalıktan farklı olarak bir irade zayıflığı ve zorluklar karşısında zayıfların mağlubiyet ilanıdır. Kendilerini toplumsal düzenden sorumlu görenler için ise, kişisel bir felaketten ziyade gelecek nesilleri tehdit eden ahlaki, tıbbi ve toplumsal bir sorun olarak önem taşır. İntiharın bu çok yönlü özelliğini dikkate alan bu çalışmada sayılar ve genellemelerin hâkim olduğu bir yaklaşım yerine, insanların kendileri hakkında anlattıklarıyla diğer tarafların anlattıklarını bir arada vermeye, böylece konuya dair yaklaşım farklılıklarını göstermeye çalıştık. Böylece ümitsizlik ve kederin dünyası, ona ait algı, kanaat ve tecrübelerle birlikte bazen doğrudan bazen de dolaylı verilerin değerlendirilmesiyle tarihin konusu olabiliyor.

Rüya Kılıç'ın *Osmanlı Devleti'nde Seyyidler ve Şerifler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005) ile *Deliler ve Doktorları; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Delilik* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014) adlı eserleri yayınlandı. Çalışmalarını psikiyatri ve psikoloji tarihine odaklanarak Hacettepe Üniversitesinde sürdürüyor.

İNSAN VE TOPLUM Dizisi

KitapyAYINEVI

ISBN 978-605-105-

